Doris Liljeström

Livet på Fysbacka

Pärlor och törnen ur minnenas korg

LABYRINTH BOOKS AB

Boken har utgivits med stöd av FILI/Delegationen för
den svenska litteraturens främjande.

© Doris Liljeström

Utgivare:
Labyrinth Books Ab
www.labyrinthbooks.fi
info@labyrinthbooks.fi

Layout: My Type | Ove Lillas
Pärm: Ove Lillas
Tryck: Ab Fram Oy, Vasa 2012

ISBN 978-952-5986-02-0

I denna digitala utgåva från 2021
är en del tryckfel korrigerade.

Doris Liljeström

Livet på Pysbacka

Pärlor och törnen ur minnenas korg

LABYRINTH BOOKS AB

Innehåll

Farbror Ture och andra ... 8
Älskade mommo ... 10
Moster Rosa,
ett levande lexikon ... 17
Vintersysslor ... 21
Våra hästar ... 22
Vi och vår ved ... 25
Vinterarbete inomhus ... 27
Sommarsysslor ... 29
I gamla bagarstugan ... 37
Våra höns ... 43
När höet bärgades ... 46
Att köra ut gödseln ... 55
Skörden bärgas ... 60
Tröskning på gammalt vis ... 62
Spånadsodling ... 65
Höstplöjning med häst ... 66
Jag får en lillasyster ... 68
Juletid och julefröjd ... 70
Nyodling ... 74
Forden ... 76
Ett fähusbygge på trettiotalet ... 77
Krig, brev och paket ... 88
Livsmedelskortens tid ... 92
Pappa på permission ... 99
Mitt intryck av tyskarna ... 101
Ryska krigsfångar ... 104
I söndagsskolan ... 105
Östanlid ... 113
Skriftskolan ... 115
Krukan ... 118
Ett åskväder jag minns ... 119
Byagården och byahemmet ... 121
Bröllop med många gäster ... 123
Dansbanan ... 128
Begravningar var
stora händelser ... 135
Majkalasen ... 137
I Småskolan ... 140
Den viktiga morsdagen ... 143
Folkskolans fyra klasser ... 146
I bybutiken ... 154
Gårdfarihandlare ... 159
Hannes, den tekniskt
begåvade ... 161
Vagabonder och hästskojare ... 164
Pappa i Kanada ... 167
Slutord ... 171

Förord

Kära läsare. Idén till denna berättelse kom egentligen från vår son Fredrik. Vid ett besök på ett av traktens hembygdsmuseer kunde jag konstatera att maskiner och redskap som där fanns utställda, var av den typ som de vi använde då jag bodde hemma på Pysbacka. Detta faktum manade mig verkligen till eftertanke. Visst hade jag på avstånd följt med i utvecklingen och var i någon mån förberedd, men föremålen framkallade ändå en nostalgisk känsla. Jaha, så representerade jag tillsammans med dessa föremål en gången tid och det var bara att acceptera. Det var då som han bad mig att skriva något om de arbetsmetoder och redskap som användes ”på min tid”. I korta ordalag hade dessa anteckningar kanske rymts på ett A4-papper, men då jag väl kom i gång, vällde så många minnen fram, som jag inte kan låta bli att berätta.

Jag vill gärna förmedla något av det som jag kommer ihåg från den tiden och hur jag då upplevde tillvaron ur ett barns och en ung flickas perspektiv.

Då inga av våra egna barn och barnbarn haft någon nämnvärd inblick i lantlivet, ser jag gärna att de i något skede tar del av innehållet. Min förhoppning är att också mogna läsare, som liksom jag vuxit upp på ett jordbruk, finner igenkänningspunkter i texten. Alltså är du välkommen med på min resa från mitten av trettiotalet, ungefär tjugo år framåt.

Jag är född och uppvuxen på Grägg hemman i Sundby, Pedersöre. Under mina första levnadsår bodde vi under samma tak, mina föräldrar och jag och pappas tre då ogifta syskon, Evelina kallad Lina, Anna och Einar, som jag alltid kallade Abbo.

För mig kändes denna boendeform helt naturlig. Jag visste ju inte om någon annan och dessutom var jag säkert gynnad av detta. Det fanns alltid någon som hade tid att lyssna och ägna sig åt mig. Detta i sin tur medförde att jag att blev väldigt lillgammal. I de vuxnas värld, fick jag ta del av mycket som säkert inte alltid var ämnat för mina öron. Om de någon gång påminde varandra om att ”smågrytor har också öron”, ansträngde jag mig ännu mera. Det är inte en överdrift att påstå att jag all-

tid hade både ögon och öron på skaft. Det gick så långt att tack vare min goda iakttagelseförmåga, att alla därhemma frågade mig om saker som de själva inte hade koll på. Sällan hände det att jag inte kunde komma med rätt upplysning.

En efter en gifte sig syskonen. Lina var den äldre av flickorna och den som var den första som tog steget. Hon gifte sig hösten 1937 med John Sundvik från Sandsund i Pedersöre, dit hon flyttade efter giftermålet. De fick de tre döttrarna Hedvig (Heddi), Kristina och Birgitta.

Deras bröllop som hölls i Folkets hus på Kyrkostrand blev för mig en glad och minnesvärd upplevelse. Jag var inte fyllda fem år, men frimodig som jag var, for jag omkring som ett yrväder och pratade med såväl dem som jag kände och dem som jag aldrig tidigare träffat. Jag kände mig så fin i min nya blåa sammetsklänning översållad med små rosa och gula blommor. Då jag vid ett tillfälle var i närheten av brudparet och John plötsligt bröt en lilja ur brudbuketten och fäste den på mitt bröst, blev jag givetvis oerhört stolt och glad och med högburet huvud stegade jag sedan över dansgolvet för att visa upp den för mamma och pappa.

Till själva bröllopet åkte vi i en bil som ägdes av faster Annas fästman Valde Rehnfeldt men till ”bröllopsandradagen” åkte vi med häst och släde. Då hände det sig inte bättre än att vi körde av vägen och ner i diket. Pappa hade valt en halvt översnöad och obekant genväg genom Kyrkostrand och så gick det som det gick. Vi hamnade i den ymniga mjuka snön, så det var ju inte så farligt, men kanske ändå något genant för pappa, då jag vid framkomsten ivrigt berättade för alla som ville höra på om vårt lilla äventyr.

Förr lystes det hela tre söndagar i rad innan ett par gifte sig och då hette det att ”de var i kyrktatje”. Den andra lördagen (tror jag) samlades man till ”skutankalas” vid brudens hem och de flesta av byns unga karlar, som ägde ett skjutvapen infann sig. Då sparades det inte på krutet, så det blev en verkligt ljudlig tillställning, som höll i hela kvällen. Visst siktade man högt och sköt i luften, men ändå var det kanske inte helt riskfritt. Det gick nog rykten om att någon faktiskt skadats vid ett liknande tillfälle, men den gången lär det ha varit också sprängämnen med i bilden.

Hos oss råkade man skjuta sönder brunnsvindan, så att den ramlade ner. Det var inte så farligt, den kunde ju lagas.

Följande morgon låg tomma patronhylsor över hela gårdsplanen och gissa vem som fick hjälpa till med städningen.

Ett par år senare var det faster Annas tur och hon och Valdemar Rehnfeldt höll en liten enkel bröllopsfest hemma hos oss påskafton 1940. Deras första och enda barn, en pojke, föddes hösten 1942 och heter Alf (Affe).

Så var det bara Abbo kvar, men han och hans fästmö Ingrid Nylund från Karby gick in i äktenskapets hamn senare samma sommar och hon flyttade till Pysbacka.

Deras första barn, en gosse som hette Bo, dog tyvärr vid endast tre månaders ålder. Han var ett oerhört vackert barn och jag kommer så väl ihåg att jag många gånger gick till hans bädd och betraktade honom efter att livet flytt. Han låg där likt en vacker docka, eller rättare sagt en liten ängel och var klädd i en ljusgul dräkt och enligt den tidens barnmode, vit rynkad spetskrage med tillhörande mössa. Jag var då nyss fyllda nio år och fattade inte riktigt det tragiska som hade hänt, men ett vackert minne av min lilla kusin Bo har jag burit med mig genom alla år.

Första besöket hos fotografen 1934.

Den tid som John och Valde var mina fastrars fästmän, utnyttjade jag dem för lekar och bus. Alldeles säkert blev det ibland väl mycket för dem, men det förstod jag ju inte då och innerst inne vet jag att de gärna ställde upp på mina livliga upptåg. Då båda var musikaliska, så de lärde mig flera små visor som vi brukade sjunga tillsammans.

Farbror Ture och andra

Jag har inte haft förmånen att få uppleva min farmor, farfar eller morfar i livet och tyvärr vet jag inte så väldigt mycket om dem. Farfar hette Johan och kallades naturligtvis ”Jock”, som alla andra med detta namn. Vad jag har förstått, var han ganska lågmäld, något butter, inte så lång till växten och hade yvig mörk mustasch, åtminstone på äldre dagar. Farmor hette Ida, född Holländer. Av det som jag hört berättas var hon djupt troende. Tyvärr var hon sjuklig och församlingens kyrkoherde Selim Melin berättade långt senare, att han fört många djupa och givande samtal i andliga ting tillsammans med henne då han som ung präst och ny i församlingen besökte henne vid sjukbädden.

Däremot fick jag som barn lära känna en del övriga äldre medlemmar i släkten, vilket jag är tacksam för. Jag vill därför av bästa förmåga försöka beskriva dem.

Pappas farbror Viktor Nylund och hans snälla och hjärtegoda fru Hanna bodde med sin familj i Karby och där var jag rätt ofta. I familjen fanns en tid fyra av pappas då ännu ogifta kusiner som ägnade mig stor uppmärksamhet. Jag trivdes väldigt bra i deras sällskap och vill gärna tro att känslan var ömsesidig.

Ibland försökte de få mig att på olika sätt underhålla dem, men jag var nog så pass envis att jag inte ställde upp om jag inte själv ville.

En gång då faster Lina övade in en fosterländsk dikt av Zacharias Topelius lärde också jag den utantill. Då Karbyflickorna fick nys om detta, försökte de övertala mig att deklamera den, men för att skjuta fram uppträdandet så länge som möjligt lade jag just då överdrivet mycken möda på att bädda en docksäng. Jag kommer ihåg att de sade att det nuförtiden är modernt att låta täcket hänga ner på sidorna, men vad jag minns, så fick de åtminstone inte just då höra dikten.

Visst var jag mycket fäst vid Anni, som till och med var barnflicka åt mig ibland, Ester och Runar, men det var ändå Ture som var föremål för min allra största beundran. Alla möten med farbror Ture kan jag inte minnas, men man har berättat att jag alltid kröp upp i hans famn och gav honom en kram och till och med en puss så fort tillfälle gavs. Ett mycket

tydligt minne har jag i alla fall från ett av hans besök hos oss. Det var lördagskväll och jag satt i badet och det första han gjorde var att hala fram min tröja, som han hade under överrocken och som jag hade glömt kvar vid mitt senaste besök i hans hem. Denna gång blev jag inte så glad, som jag annars brukade bli, utan i stället så blyg att jag inte ens vågade titta på honom och ville därför få badet undanstökat så fort som möjligt.

Vad veckobaden beträffar, så försiggick deåtminstone under den kalla årstiden, i en på förhand uppvärmd bunke av trä som placerades på två stolar framför vedspisen eller kakelugnen. Jag minns känslan av välbehag då mamma efter badet svepte in mig i ett uppvärmt mjukt badlakan.

Pappas faster Anna-Sofi, kallad Anna-Fi som var gift Holmlund kom i regel, så länge krafterna räckte, varje sommar från Jakobstad och hälsade på. Hon ville alltid besöka de platser där hon lekt och gå på de stigar hon gått som barn och jag följde villigt med henne och lyssnade uppmärksamt då hon berättade om hur det var på ”Pysbacka” då hon var liten flicka.

Som ung arbetade hon vid Strengbergs tobaksfabrik och det var där som hon lade sig till med ovanan att röka – och det gjorde hon inte så litet heller. Ovan som jag var vid alla former av tobak, tyckte jag nog att det var märkligt att en gammal tant som hon hade en papyross ständigt hängande i munnen. Hon var förresten mamma till Annie, flickan som ibland om somrarna var hos oss som sällskap åt mig.

Så var det pappas moster Ann som också bodde i Jakobstad. Henne träffade jag endast en gång, då jag tillsammans med pappa var och hälsade på. Det enda minne jag har av henne, är att hon visade så stort intresse för min kappa. Handgripligt svängde hon mig runt flera varv och jag blev rent av besvärad över hennes närgångenhet. När jag sedan berättade detta för mamma, så fick jag veta att tanten var ”herrskräddare” och att detta antagligen var förklaringen till hennes beteende.

Långt senare fick jag en dag syn på några gamla vadmalsjackor som hängde på vinden där hemma och som moster Ann antagligen hade sytt för länge sedan. De var så oerhört välsydda och framför allt var det knapphålen som var föremål för min beundran. Vid det laget hade jag själv börjat sy lite grann och tänkte att aldrig, aldrig kommer jag att kunna åstadkomma något så fint, vilket tyvärr visade sig vara helt riktigt.

Älskade mommo

Mormor kallades Lina men egentligen var hon döpt till Karolina, ett namn som hon ogillade. Ingen fick tilltala henne med det. Vid sitt giftermål med Joel fick hon efternamnet Gustavsson, men i början av förra seklet var det många som ändrade sina son-namn till något annat, så familjen tog namnet Ringvall. Mormor hävdade att det var hennes son Johannes som drev igenom namnbytet. Det är han som släkten har att tacka för ett vackert klingande efternamn.

Mormor kom flera gånger om året och hälsade på. Hon stannade då alltid i några dagar. De gånger hon var hos oss var för mig riktiga högtidsdagar. Jag sprang alltid till vägskälet för att möta henne. Redan då bussen saktade in, kände jag en ilning av glad förväntan i maggropen.

Hon var alltid så prydlig i sin mörkblå kappa, välstruken ljus huvudduk och högskaftade knäppkängor. Hon satt aldrig sysslolös utan hjälpte mamma med det som behövdes. Då hon stoppade och lagade, satt jag formligen vid hennes fötter och av henne lärde jag många ramsor och andliga barnsånger som ännu sitter kvar i minnet.

Behövdes ett nytt ”stoppatäck” så passade det bra att sätta igång att tillverka det just då. Det kom inte på fråga att köpa ett och förresten så fanns det väl inte heller i affärerna. Arbetet med täcket räckte i flera dar och ”stickbågan” som stod på korsfötter, upptog en stor del av rummet.

För att få raka streck att sy rutor och ränder efter mättes först avstånden. Så spändes en lång kritad tråd på täcket, nöps om på mitten, lyftes upp från underlaget. Då man släppte taget fanns där en tydligt markerad rand. Jag följde noggrant med, för att inte försumma min ”viktiga” del av arbetet, att hålla ”sprättrådens” ena ända på plats.

Om det kändes både roligt och högtidligt då mommo kom till oss, så var det naturligtvis också en stor upplevelse att få besöka henne och moster Ingrid i Nykarleby. De gånger pappa följde med, for vi alltid med häst. Den färden räckte omkring en och en halv timme. Om vintern, till exempel vid jultiden var det ofta kallt. Då borde jag egentligen ha varit inpackad under fällen, men så fort vi mötte någon och jag hörde att föräldrarna hälsade och pratade, försökte jag kravla mig upp och komma

ur filtarna och fällen för att ta reda på vem det var. Jag minns den stämningsfulla bjällerklangen och stjärnorna på den mörka kvällshimlen då vi var på väg hem.

Då vi kom till Frillan och Kuddnäs, såg vi den första Nykarlebystjärnan. Stadens julgran stod den tiden vid kyrkan. Det hörde till, att om vi inte dessförinnan varit och tittat på den, så tog vi på hemresan en avstickare dit. Den var den enda utegran som fanns i trakten. På den tiden stod inte en utegran på var och varannan gårdsplan.

Marknaden i Nykarleby höst och vår är en gammal tradition och på trettiotalet besökte vi de flesta av dem. Mamma hade vuxit upp i staden, för henne var det nästan ett måste att besöka dessa marknader där man också idkade livlig hästhandel. Pappa hade som väldigt hästintresserad också utbyte av marknadsresan. Därför hände det inte sällan att hela familjen åkte till Nykarleby. I så fall for vi alltid med häst, men det var roligare att resa med buss. Jag kommer ihåg att jag alltid undrade vad mamma menade med ordet ”tur-retur”, som hon alltid sa åt konduktören. En sådan fanns förut på alla bussar. Efter att hon förklarat att det betydde att man kunde resa hem igen på samma biljett, så var jag igen en kunskap rikare.

En mycket viktig del i marknadsfirandet var att få vara hos mormor, ibland två dagar, då vi hann med många intressanta saker. Moster Ingrid var kokerska på dåvarande lärarseminariet. En gång gick vi dit och jag fick titta på då hon förberedde maten. Jag kommer ihåg att jag förvånades över att hon gjorde så otroligt stora satser av allting. Till exempel den skalade potatisen fanns i stora träsåar och pannkakssmet i långa rader av långpannor, som gräddades i en stor bakugn av tegel. Det var inte så konstigt att det gick åt mycket mat. Seminaristerna var många, moster kallade dem ”pojkar”. De blivande lärarna var matfriska då de bänkade sig vid borden.

Ofta var vi flera kusiner som träffades hos ”mommos”. Där fanns en vacker trädgård, som nog mest var mosters verk. En omtyckt lekplats var den stora, låga och flata stenhällen som fanns mitt på gårdsplanen, alldeles invid en hög och vacker hängbjörk och där fanns också en liten bänk. Allt detta tillsammans var på något sätt medelpunkten där vi samlades och lekte. Då jag tänker tillbaka på dessa lyckliga sommardagar hos mormor, så blir jag alldeles varm inombords.

Anita, Mariann, Gertrud och jag var alla nästan jämnåriga, även om jag var yngst och det föll sig naturligt att vi fyra lekte tillsammans, men åtminstone på en punkt var vi oeniga. Gertrud kallade mormor för farmor, vilket för hennes del naturligtvis var helt rätt. En gång kom vi närapå i handgemäng med varandra, då vi alla hävdade att vi hade rätt och inte hade förmågan att själva klura ut sammanhanget – inte just då i alla fall.

Vi fick alltid god mat hos mormor och knappast har plättar med jordgubbssylt någonsin smakat så härligt som just hos henne och moster.

En dag medan vinterkriget pågick fick jag följa med Abbo då han for på kvarnresa till Nykarleby och då jag var inne hos mormor kom plötsligt ett flyglarm. Jag kan inte påminna mig att jag blev särskilt skrämd av detta, men det otäcka, genomträngande ljudet har ändå fastnat i minnet. Det som jag däremot minns, är att hon gav mig en plansch med motivet ”Jesus välsignar barnen”. Säkert ville hon därmed inge mig trygghet i en annars otrygg tid. Efter en liten stund kom den signal som betydde ”faran över” och det hela var nästan glömt för min del, men planschen hade jag länge kvar.

Jag beundrade mormor oerhört och efter att jag redan tidigt fick ta del av hennes livsöde, steg min beundran ännu mer. Då hon och hennes man Joel hade varit gifta en tid reste han, som så många andra nygifta män, till Amerika för att söka arbete och förbereda ett hem för hustrun och sonen. De bosatte sig i New York, i stadsdelen Brooklyn, där morfar, som var timmerman, arbetade som byggarbetare.

I rask takt utökades familjen med två flickor, Anni och Ingrid. Storebror som föddes i Finland hette Johannes.

Långt senare berättade mormor, att en gång då hon gick på promenad med sina barn med den minsta i vagnen, satte hon sig att vila på en parkbänk och då de sedan skulle fortsätta och hon med handen borstade av kjolen, flög vigselringen av fingret och hon kunde omöjligen hitta den. Detta har hon tolkade hon som ett förebud för det som senare skulle hända.

Efter att den unga familjen levt där i några år drabbades den av en katastrof. Morfar Joel förolyckades i en byggplatsolycka och mormor såg då ingen annan möjlighet än att med sina tre barn återvända hem

Moster Ingrid och mormor hemma på gården.

till Finland och Nykarleby. Gården som hon hade sålt inför avresan fick de bo i mot att hon åtog sig att vårda sin moster till döddagar. Mostern var svårt sjuk i reumatism och sängliggande.

Det är kanske inte möjligt att fullt ut kunna föreställa sig den oerhörda känsla av sorg och ansvar hon då måtte ha känt, men hon hade en stark gudstro som tycktes bära henne genom alla prövningar som livet hade i beredskap åt henne och inte minst därför har hon varit mitt stora föredöme.

Under hemresan över Atlanten hade hon sitt fjärde barn i magen, en flicka som föddes i november en kort tid efter hemkomsten. Hon fick namnet Edit och blev senare mamma till mig och min syster Ulla. Anni tog som ung flicka anställning i Jakobstad och gifte sig med en pojke därifrån som hette Gunnar Broman, bosatte sig där och de fick sex barn. Torolf, som dog vid fjorton års ålder, Marianne, Anita, Rainer, Göran och Ralf.

Det fanns inte många arbeten för mormor att välja på. Hon var ändå tvungen att på något sätt försörja sig och sin familj, så hon gick och tvättade hos stadens fruar och på barnhemmet, nuvarande Sparvboet, där hon för övrigt också hjälpte till med andra sysslor. Vid den tiden verkade på Juthbacka herrgård en skola för handikappade, den så kallade Lytta-

skolan, där hon också arbetade och vid seminariet var hon anställd som tvätterska i mer än trettio år.

Hon var tvungen att gå hemifrån tidigt på morgonen och lämna barnen att sköta sig själva. Mycket och ansvar lades då också på de äldsta syskonen som bland annat skulle se till att alla kom iväg till skolan.

De har senare vittnat om att deras mor säkerligen lämnade dem i Guds hand, för trots att de var ensamma med varandra många timmar i sträck, så hände det dem aldrig någon allvarlig olycka. Som alla andra barn i den åldern var de ute och lekte i skog och mark och då lillflickan Edit var riktigt liten, var hon ibland på förmiddagarna medan de övriga var i skolan, hos en tant som var så kallad glansstrykerska och tog emot arbeten hemma.

De hade sitt badställe vid Alisvaj, som finns en bit norr om Kuddnäs, så det var en bra bit för dem att traska iväg från hemmet på Jeansborg, som ligger söder om staden. I synnerhet för lilla syster som, då hon hade fått några år på nacken också fick följa med.

Mamma har berättat att en gång då hon en kulen höstkväll skickades till en bondgård för att köpa mjölk, hann det bli alldeles mörkt innan hon var hemma. Men just då hon kände sig som allra mest rädd och otrygg fick hon se en syn. En ängel gick bredvid henne på vägen. Fast hon kunde se endast en vit kjolfåll och ett par vita fötter, så var det tillräckligt för att rädslan och otryggheten skulle försvinna. Det var en upplevelse hon aldrig glömde.

Då Johannes var fyllda fjorton år gick mormor till en släkting, som var målare och hörde sig för om han kunde få börja arbeta för honom. Från den dagen var målaryrket hans. Senare blev också hans son Birger målare. Hannes gifte sig med Helmi Hagman som var från trakten och de bodde i en egenhändigt byggd gård på Brännan. Tre barn fanns i familjen, förutom redan nämnda Birger och Gertrud, den äldre flickan Ann-Mari.

Den tiden var det inte tal om några åttatimmars arbetsdagar. Moster Ingrid har berättat att de ofta satt vid fönstret och väntade och oroades över att något hade hänt deras mor. Klädtvätt var förr ett mycket tungt arbete. Allt vatten bars från brunnarna, som inte alltid fanns så nära, i träsåar och värmdes i stora grytor. Alla plagg, stora som små, gnuggades mot tvättbrädan som var ställd i en träbunke. Sedan kokades vittvät-

ten i lutlösning och ofta sköljdes den nere vid ån, vilket gick an under den varma årstiden, men det var inte heller ovanligt att tvätterskorna vintertid hackade hål i isen och sköljde tvätten i det iskalla åvattnet.

Detta tunga slit var mormors lott i många år tills barnen kom i den åldern, att de kunde bidra med försörjningen och i någon mån göra det lättare för henne.

En vacker outplånlig bild som jag har av mormor på äldre dar är från de tillfällen hon klädde upp sig, till exempel för att gå på något av barnbarnens bröllop. Hon var en reslig kvinna och klädd i sin nästan fotsida svarta sedesamt höghalsade ylleklänning, verkade hon om möjligt ännu längre. En oval brosch med en vackert infattad bild av sin man Joel förstärkte intrycket av värdighet. O, vad jag beundrade henne!

Morfar i Amerika.

Mamma, moster Anni, morbror Hannes, mormor Lina och moster Ingrid.

Mormor fick till sist en bra och trygg ålderdom tack vare att moster Ingrid, som inte hade någon egen familj vårdade henne så väl och kärleksfullt ända till slutet. Hon dog vid 94 års ålder den 11 oktober 1977.

Moster Rosa, ett levande lexikon

Så var det pappas moster, Fia, som väl egentligen hette Sofia, men det hörde jag aldrig någon säga. Hon var i mitt tycke en väldigt snäll och fin glasögonprydd dam med grått kortklippt hår och lång vit nattsärk med brodyr. Hon besökte oss varje sommar, åtminstone medan hennes bror, som kallades Barkas Jock (Holländer) ännu levde.

Efter att i många år ha bott i Vasa talade hon högsvenska. Det var jag inte så van vid, för av byborna var det bara läraren och lärarinnan som använde detta ”språk”.

Hemma på gårdsplanen under en stor hängbjörk, fanns en av åren grånad jordfast trädgårdssoffa och där satt hon ibland och bad mig att sitta hos henne som sällskap. Jag kan inte påminna mig att någon av gårdens folk någonsin satt i den soffan, ingen som hade tid att hänge sig åt sådana lata fasoner. En del kallade den ”friansoffo”, en annan ”mosa-soffo” vilket var ett bra namn, för den blev verkligen mossbelupen innan den till slut ruttnade ner, saknad av ingen.

Pappas morbror Johan ”Jock” Holländer med sin fru Lina och sin familj bodde på ett välskött hemman nästan mitt i byn, så dem minns jag också, fast båda gick bort redan när jag var ganska liten.

Pappas moster Rosa Holländer var kvinnan som i tankar, ord och gärningar gick sina egna vägar. Hon var ogift och bodde i sin lilla stuga invid en liten bergig skogsbacke. Stället kallade hon helt enkelt ”Berge” eller ”Gubbasberge”. Hon var reslig och ljushyllt och hade fina drag med en smal något böjd näsa. Under nästippen hängde konstant en liten droppe och ännu vid hög ålder var hennes hår mera gult än grått och kammat i en snörrak mittbena, stramt uppsatt med en knut i nacken. Senare har det berättats mig att hon egentligen av naturen hade lockigt hår, ett faktum hon inte ville kännas vid och därför till varje pris försökte dölja, genom att smörja in det med – just det – smör.

Hon hade för vana att alltid säga vad hon tyckte och tänkte, utan tanke på att hon möjligen med sin frispråkighet kunde såra någon. Hon tyckte till exempel inte om ”mörklätta” människor, vilket hon inte tvekade att ge uttryck för.

Byborna betraktades henne som en levande uppslagsbok, eftersom hon hade så gott minne och hade reda på det mesta. Det var bara att fråga och hon blev sällan svaret skyldig.

Något klädmode existerade inte för henne, utan under hela sitt vuxna liv klädde hon sig som allmogekvinnorna hade gjort sedan långt tillbaka, i lång, oftast randmönstrad kjol och figursydd blus därtill. Så gott som alla hennes klädsplagg var sydda av hemvävt tyg. Under den kalla årstiden svepte hon in sig en mörk randig stor sjal och jag kan inte påminna mig att hon någonsin använde något annat ytterplagg hur kallt det än var.

De flesta minnesbilder jag har av moster Rosa är ju sedda genom ett barns ögon och för att hon var så annorlunda, fann jag henne mycket intressant.

Som de flesta på den tiden drack också hon sitt kaffe från fat, något jag jag varje gång åsåg med bävan. Hon darrade så kraftigt på handen att innehållet skvalpade oroväckande, men också detta klarade hon galant.

Rosa var bra i händre", som man sa om någon som gjorde fina handarbeten. Hon var en mycket skicklig spinnerska. Ingen kunde som hon spinna det allra tunnaste "maskingarn", det vill säga ett ullgarn som lämpade sig för den finaste hemstickningsmaskin. En sådan hade Lisi, en av mammas ungdomskamrater, som stickade många varma och vackra plagg åt vår familj under de svåra åren då just ingenting fanns att köpa. Också hon var väldigt skicklig på sitt område och var hela tiden överlupen av arbete. Själv minns jag speciellt en tegelröd dräkt med plisserad kjol och en mönsterstickad blus med ett ovanligt vackert blixtlås prydd med pärlor av trä i olika färger. Mamma färgade garnet och lyckades också till hundra procent.

Detta blev en rejäl avvikelse från ämnet, men kanske ändå inte. Utan det fina garnet som Rosa spann, hade det inte blivit en så fin klänning.

Rosas kunskaper och medfödda talanger utnyttjades inte endast då det gällde sysslor som förväntades av en kvinna. I yngre dar skötte hon också karlfolksarbete med glans, det vittnade både hon själv och andra om.

Hela somrarna gick hon oftast barfota, också då hon tog vägen genom skogen och över oländiga marker.

En lustig egenhet som hon hade, var att hon alltid ansåg sig behöva en ursäkt för att komma och hälsa på. Därför började hon redan i farstun

förklara: ”Jag sku int ha kommit i dag om inte det och det hade varit så och så.” Vi förstod inte varför hon inte ansåg sig välkommen utan att ha något ärende alls, men sådan var hon.

Tydligen var hon synsk i någon mån, för just innan tre män från byn stupade i kriget, berättade hon om en dröm där hon tyckte sig baka bröd. Tre bröd misslyckades och blev ”skrotto”, som hon uttryckte det. Hon var väl medveten om sin förmåga, för en gång gjorde hon oss riktigt oroliga, då hon kom instörtande och frågade: ”Ha ni hört na från Emil? Ja fick int bort mjöle från svartkjoln i natt.”

Lyckligtvis hände Ingenting med pappa den gången heller, men det var kanske någon annan som drömmen gällde.

Inredningen i hennes stuga var också annorlunda än i de flesta andra hem på den tiden. Där fanns till exempel högt uppbäddade sängar med ”fransalakan” och hemvävda granntäcken i varma lysande färger och ovanpå allt detta synliga dunbolstrar med dynvar prydda med vackra, breda handvirkade spetsar. Det låg oändligt stor skicklighet och kvinnomöda bakom dessa textilier, som vi senare tiders kvinnor har all orsak att beundra och respektera.

Av inredningen i köket minns jag vedspisen bäst, kanske för att hon så ofta uppehöll sig framför den. Hon eldade ofta med avfallsved eller ”roskved”, som vi sade. Då hon lyfte upp hällringarna för att den vägen fylla på något brännbart, blev hon givetvis sotig och smutsig om händerna och det var nog mest så jag minns henne. Dessutom kunde hon inte undgå att bränna sig på den öppna eldslågan som flammade upp av det eldfängda materialet. Hon brände till och med avgnagda lövkärvar, som dessförinnan hade tjänat som foder åt fåren, så det var förståeligt om det inte alltid gick att röra sig fritt över köksgolvet.

Om det på grund av hennes ihärdiga eldande, rådde en viss oreda kring vedspisen inne i köket, så höll hon desto mera ordning runt knutarna. Där fanns aldrig en enda liten sticka som låg och skräpade, för dem brände hon ju, och jag tror faktiskt att hon också sopade stengärdesgården som löpte utmed stigen upp till stugan.

En vinterkväll brann hennes uthus med vedlidret ner till grunden. Jag minns hur olycksbådande det var. Ända från oss kunde vi se skenet från eldsvådan som lyste upp kvällshimlen. Det kunde ju lika gärna vara stugan som brann. Efter att karlfolket som genast for till platsen, hade

kommit tillbaka, kunde vi andas ut. Själv påstod hon att någon luffare hade legat i lidret och orsakat branden, men ingen vet hur det egentligen gick till.

Det skulle finnas hur många minnen som helst om denna orädda och starka kvinna. I sin tidiga ungdom drog hon sig inte för att med häst ensam skjutsa farliga fångar från hemmet i Sundby, där man höll fångföreri, till järnvägsstationen i Bennäs för transport till något av landets fängelser. Med en rysning lyssnade jag på hennes spännande berättelser från den tiden, bland annat att hon på nätterna brukade ha en påk invid sängen om hon skulle bli ofredad av någon förbrytare. Jag säger bara huadå och vilken kvinna!

De sista åren av sitt liv bodde Rosa i sin gamla hemgård och vårdades till sin död av sina brorsbarn, som förresten i alla tider kallade henne ”Kacker Rosa”.

I kapitlet om Sundby i Den österbottniska byn från 1943 skrev Vilhelm Sandnäs:

Men låt oss ännu följa vägen till Kristoffers. Där se vi en ensam röd liten stuga vid berget och tallskogen. I fönsterna se vi pelargon och myrten, och vid stugväggen blommar törnrosbusken. Här bor Rosa Hålländer, i dagligt tal kallad Ros eller ’Sammols-Ros’. Här bor hon med sin katt, sin ko och sina får, men ofta se vi henne ute i byn på besök hos släktingar och grannar. Hon är byns levande lexikon. Fråga henne, när den eller den är född, och du får genast svar! Fråga henne om vad du vill! Hon blir dig aldrig svaret skyldig! Gladlynt och pratsam, som hon är, behöver du knappast fråga henne. Hon berättar dig allt ändå.

Vintersysslor

Det kan tyckas att bondfolket inte hade så mycket att göra på vintern då snön täckte den frusna marken och all växtlighet sov sin vintersömn. Men så var det ändå inte. Också under den årstiden fanns viktiga sysslor som skulle skötas. Fähusets och stallets invånare skulle ha foder och vatten flera gånger om dagen. Det innebar att hö alltid skulle finnas hemma. Då markerna låg många kilometer från gården, tog den resan ibland en halv dag i anspråk. För att vinna tid kördes ibland två skrindor på samma gång, det vill säga man lät en häst med skrinda, men utan någon vid tömmarna, gå i släptåg.

Då man äntligen var hemma skulle de båda fullastade skrindorna tömmas. Till det fordrades två personer och jag tyckte inte att det var så roligt då jag blev avbruten i någon inomhussyssla, för att gå ut och hjälpa till de gånger då jag inte själv kört hem höet. Tungt var det också, i synnerhet då det handlade om hö till hästarna, vilket skulle förvaras uppe på stallsvinden. Då det nya fähuset togs i bruk, fanns där vattenledning indragen, men till hästarna måste vi fortfarande året om bära allt vatten från brunnen. Under stränga vintrar förde vi en ojämn kamp mot isen, som inte bara täckte brunnslocket som blev livsfarligt halt, utan också gjorde att öppningen frös till runt kanterna och blev så liten att den nästan inte gick att använda. Förresten förvandlades också hinken småningom till en oformlig isklump med ett minimalt hål i mitten. Om det inte skett förut, så då var det nu hög tid att använda sig av järnspett och gå lös på eländet, lägga en hösäck över brunnsöppningen och hoppas på omslag i väderleken.

Våra hästar

Allt kan jag inte komma ihåg, för att det var så mycket som ansågs höra till hästarnas välbefinnande. Än skulle de ryktas, än skulle en unghäst inköras, där första steget var att den skulle vänja sig vid betslet och att gå dit den styrdes. En del var lätthanterliga, medan andra var ganska svåra att tas med. I början av träningen fick hästen ibland komma ut och springa av sig i snön i en cirkel så långt som tömmen räckte. Denna lek verkade den att trivas med, men efter en tid spändes den för ett par skaklar. Nu var det nya svårigheter som skulle övervinnas, då den dessutom skulle följa vägen. Naturligtvis tog denna unga oerfarna och lekfulla ”sprakafåla” till alla medel för att slippa detta nya tvång. Den lärde sig ändå till sist och blev med tiden en duglig arbetshäst. Men det krävdes mycket tålamod av den som hade hand om inkörningen.

Söndagsmorgnarna användes ofta till att verka hovarna, rykta, reda ut manen och dessutom mättes unghästarna regelbundet för att kunna följa med deras tillväxt. Kort sagt, de blev på alla sätt väl behandlade och i många avseenden kom de på första plats då det gällde skötsel och omvårdnad.

Är det förresten någon som vet vad ”sörpo” är för något? Om inte, så kan jag berätta att det är halmhack blandat med mjöl och vatten. Detta var godis för en häst och de fick ”sörpo” varje dag, åtminstone under vintern och under de perioder de var i tungt arbete.

Pappa var medlem i Österbottens hästavelsföring, där man arbetade för en förädlad häststam. Utställningar hölls flera gånger om året och nästan varje gång hade vi med en eller flera hästar som deltog i olika klasser enligt ålder och kön. Det var viktigt att hästen kom in i stamboken men det var inte tillräckligt, helst skulle den också premieras med ett pris. Det var mycket svårt att nå upp till ett första pris. Våra unghästar hamnade ofta på andra plats.

Vid bedömningen beaktades både exteriör och lynne. För att helhetsintrycket vad det gällde exteriören skulle falla bedömarna i smaken, fordrades att hästen var välskött och vid god vigör, det vill säga ha lagom mycket hull och välutvecklade muskler på rätta ställen. Så måste hår-

remmen vara välryktad och glänsande, manen utredd och sist men inte minst, hovarna verkade och raspade.

När ett fullvuxet sto eller en hingst deltog i bruksklassen skulle den gå igenom ett verkligt kraftprov. Det gick till så att den drog ett visst antal ”trappor”. Det räckte en tid innan jag fick klart för mig vad dessa trappor betydde, för jag visste att den drog en släde på grusunderlag, men så trodde jag att denna släde fylldes på efterhand, bokstavligen med trappor huggna i sten. Men efter att jag en gång följde med pappa till en utställning i Nykarleby och med egna ögon fick se hur ett dragprov gick till, så visste jag bättre. Jag tyckte synd om hästarna som tvingades att anstränga sig till ”sista droppen”. Efter avslutat prov blev hästen givetvis premierad enligt förtjänst. Förhoppningsvis fick den åtnjuta litet extra gunst efter detta, men det var nog dess ägare som drog den mesta nyttan om resultatet blev gott.

Det var under andra hälften av fyrtiotalet som hästförädlingsarbetet på allvar kom igång i Österbotten. Det var då som man i många gårdar började föda upp avelshingstar. I dagstidningarna och givetvis i de två finska facktidningar som man också prenumererade på hos oss den tiden, fanns på vårarna massor av annonser införda, med bild och stamtavla på ifrågavarande utmärkta avelshingst.

Ägaren sparade inte på superlativen. Man kunde läsa om alla goda egenskaper som talade för att stoägaren skulle välja just hans hingst att betäcka sitt sto med. Pris och villkor för betäckning var tydligt utsatta, till exempel utlovades en förnyelse gratis ifall den första ”förrättningen” inte gav resultat.

Visst var det viktigt att känna till egenskaperna hos både den tilltänkta modern och fadern till det föl man hoppades få. Förädlingen siktade till en avkomma med antingen goda bruks- eller travegenskaper. Att en häst har utpräglade talanger för båda, var och är troligen nästan oförenliga.

Också hos oss födde man upp en hingst till vuxen ålder. Det vill säga våra ston fick förstås flera ”pojkföl” under årens lopp, men de flesta blev kastrerade och därmed valacker. Den enda som undkom detta öde var ”Jeppe”, vars ankomst till världen förresten var något dramatisk. Vanligen kunde man iaktta ett sto som skulle föda och se när det var dags, men denna gång skedde ett ”olycksfall i arbetet”, och stoet tog sig till att föda

fram sitt föl i hagen och till råga på allt så steg hon upp och började springa omkring då fölet var halvvägs ut. Lyckligtvis låg hagen alldeles intill gården och vi var hemma, så allt slutade lyckligt också den gången.

Då det bestämdes att Jeppe om förutsättning fanns, skulle få leva sitt liv som hingst, så tog man om möjligt hand om honom ännu bättre än vad man annars skulle ha gjort. Pappa hade redan då nedsatt hälsa och egentligen var det olämpligt för honom att hantera ett så stort och starkt djur, men hans oerhört stora intresse för hästar i allmänhet och för Jeppe i synnerhet drev honom att anstränga sig till det yttersta. Det var tur att Abbo fanns i närheten, så att han kunde ingripa om det behövdes, för en häst av hankön har benägenhet att stegra sig och i så fall blir han verkligen stor i förhållande till en man.

Egentligen var Jeppe förhållandevis lugn ändå. Ofta var hingstar så svårhanterliga att det var nästintill omöjligt att använda dem i vanligt förekommande körslor på gården, men Jeppe kunde nog användas i olika körslor där hemmavid, men också för ”finkörlslor” framför häckkärran till Jakobstad eller Nykarleby till exempel. Detta berodde kanske på att han inte, vad jag minns, så väldigt många gånger anlitades till att betäcka ston. Men ståtlig var han. Pappa brukade skämtsamt säga att det nog fordrades en väldigt stor och fin bil, för att den skulle väcka så stor uppmärksamhet som detta ekipage gjorde, då han körde på vägarna.

Vi och vår ved

Om vi går tillbaka till de sysslor som normalt skulle skötas under januari och februari, så hörde anskaffningen av ved och andra skogsarbeten till dem. Den tiden var motorsågen ännu inte uppfunnen, så det gällde att arbeta enbart med yxa och handsåg.

I detta sammanhang var hästen ett ovärderligt ”arbetsredskap” för att forsla grova och tunga stockar och trädstammar ut ur skogen. Hästen är på samma gång både stark, smidig och uthållig och dessutom klok och förståndig och vet var den sätter ner fötterna. Dessutom är den skonsammare än traktorer och tunga moderna skogsmaskiner för undervegetationen i skogen. Varje vinter fanns en väldig hög med rankor, det vill säga osågade trädstammar, på vedbacken. De sågades till ”hällved” för att trygga vedbehovet för följande eller därpå följande år. På fyrtiotalet då maskiner av olika slag som underlättade arbetet anskaffades till gårdarna, köptes en motordriven cirkelsåg. Vilken skillnad, men det ledde till att också jag sattes i arbete. Det var min uppgift att bland annat hålla undan de färdigsågade klabbarna.

Senare under många vintrar skötte vi också vedkapningen åt byns skola och då var det alltid fråga om många tiotals kubikmeter med en meter långa vedklabbar som kapades på två ställen. Att de grova klabbarna var tunga att hantera var en sak, men värre var ändå det skärande ljudet från sågklingan, som alldeles säkert var skadligt för hörseln. Att använda hörselskydd var det inte ens tal om.

Flera gånger under vintern levererades vedlass som någon i staden hade beställt. Att först lasta på, sedan köra den tio kilometer långa vägen till Jakobstad, där lossa och köra hem igen tog nästan hela dagen i anspråk. Detta om allt gick som det skulle, men en gång så hände det inte bättre än att jag helt enkelt körde omkull. Jag höll inte tillräckligt hårt i tömmarna nedför Orrkullbacken, och bakstöttingen rände på något sätt in i en fåra i plogkarmen. Det märktes att många andra hade kört in i, men jag hade för hög fart. Inget värre hände än att vi måste plocka om den ved som förskjutits. Pappa körde sitt lass före mig, så han hjälpte förstås till men visst blev vi rejält försenade den gången.

Varenda gång jag var i stan på vintrarna, köpte jag inlagda ryska gurkor av en frodig torgmadam. Hur kallt det än var, så satt hon där med sin träså, väl påpälsad och alltid på gott humör. Just de gurkorna var det bästa jag visste och jag kunde inte hålla mig, utan började genast mumsa på dem.

Vinterarbete inomhus

Hitintills har jag berättat endast om utearbetet. Om jag ännu fortsätter med ”karaarbeite” vintertid, så föreställer vi oss en oss en vinterdag då kvicksilvret sjunker under –25 grader.

En härlig brasa i den stora öppna spisen sprider värme i bagarstugan, pappa och Abbo hanterar yxa, såg och hyvel så att spånorna yr och det doftar gott av trä. Doften av den varma tjäran samt trälimmet som smälts i en liten trefotad gryta nära elden, sprider en underbar doft i rummet.

De flesta körredskap gjordes av trä. Var det något moment som inte klarades av i hemmet så behövdes en yrkesman. De nya stöttingmedarna skulle järnbeslås och på kärrhjulen fanns detaljer av järn som till exempel axeln, navmekanismen och skenorna. Det var exempel på arbeten där en smed anlitades. Det var inte bara nya redskap och verktyg som förfärdigades, egentligen hände det inte så väldigt ofta, men reparationer av det som redan fanns och som hade gått sönder var också nödvändiga. Man slängde inte en sak så länge den kunde lagas, eller som man sade, så länge det fanns något ”byggningsämne” i den.

Något som kan beskrivas som en plump i vardagen, vanligen en dag då snön yrde runt knutarna och som vi kvinnfolk absolut inte tyckte om, var då pappa kom insläpande med söndriga seldon och grova skor som skulle repareras.

Han slog sig ner mitt i köket under den enda lampa som fanns. Varför han valde köket och inte bagarstugan för detta skomakararbete och de skrymmande föremålen kan jag inte förstå, för köket fylldes med seldon och läderbitar samt verktygslådan som innehöll diverse grejor som behövdes. Då han sydde, spände han fast remmen i en manick, som enligt mitt sätt att se, liknade ett gevär. Var det skor som skulle repareras så behövdes en läst och vår hade en väldigt tung och klumpig fot.

Becksnören behövdes för ändamålet. Vanligen köptes den tunna lintråden, som man sedan spände mellan två dörrhandtag, alternativt ett dörrhandtag och min hand, vilket var det mest vanliga och drog den fram och tillbaka till rätt tjocklek. Ännu var det ju inte någon becktråd,

den åstadkoms genom att upprepade gånger dra över den med en dubbelvikt beckad läderbit. En bit svinborst, eller en mycket tunn ståltråd flätades in i ändarna och den var klar att användas. Man gjorde hål i lädret med en syl och jag varnades alltid för det vassa föremålet, för enligt de vuxna hade ett barn som de kände, en gång i tiden stuckit sig i ena ögat med en sådan och därmed förlorat synen på det. Ett tillräckligt avskräckande exempel för att jag skulle vara försiktig.

Sommarsysslor

En alldeles speciell dag var då korna släpptes ut på grönbete för första gången den sommaren. Allt tillgängligt folk, både stora och små behövdes för att något så när hålla ordning på de våryra kossorna. Visst kunde man förstå kornas rusiga beteende efter att ha stått i den skumma ladugården hela vintern och givetvis var de bländade av solljuset, men då gamla erfarna kor skuttade bölande och jämfota omkring i hagen och stångade varandra av hjärtans lust och utan åtskillnad besteg varandra var det en verkligt dråplig syn.

Någon lämplig dag i början av kornas utegångsperiod ställde vi till med storstädning i fähuset, vilket var en omständlig procedur. Sedan alla kalv- och fårkättar var tömda på gammalt och nytt innehåll av gödsel och strö, täckte vi golvet med agnar, som blöttes upprepade gånger med vatten och lämnades till nästa dag då det mödosamma skrapandet tog vid. Åtskilliga, skottkärror eller bårar fylldes med skrapet som forslades ut på dynghögen. Alla balkar och övrig inredning skurades, men dessförinnan sopades taket rent från spindelnät och flugor. Detta var nästan det värsta momentet av alla. Det gällde att skydda sig väl, för annars fick vi allt skräpet i håret, ögonen eller nacken.

Trots att ryggen värkte och man var smutsig från topp till tå, så kände man stor tillfredsställelse då allt var klart och man kunde sätta nytt strö åt alla djuren. Jag kommer ihåg att de var ytterst misstänksamma då de första kvällen kom in i ladugården. De kände inte igen lukten, så de stapplade sig sakta, sakta under ivrigt nosande till sina egna bås.

Detta var en av försommarsysslorna, men det fanns ännu många kvar, som skulle hinnas med under den så kallade mellantiden som inföll mellan sådden och höbärgningen.

Pappa var mån om att sköta redskapen så att de skulle hålla länge så därför tjärade han de träredskap som hade använts under året och det var många; kärrhjul, stöttingar, huvudena på handräfsor med mera. Han utförde alltid arbetet på samma plats bakom uthuslängan. Först avlägsnades all jord och smuts från de ytor som skulle tjäras med en nästan utnött kvast. En del reparationer fordrades, till exempel så ersattes tin-

Mitt barndomshem på Pysbacka fotograferat 2012.

nar som saknades i höräfsorna, med nya och oftast var det Abbo som hade detta snickrande på sin lott. Det gällde att få tinnarna i en räfsa lika grova och långa som de övriga.

Man valde en varm och solig dag för att tjäran skulle vara så rinnande att det överhuvudtaget skulle gå att utföra arbetet och givetvis höll jag mig också då i närheten, liksom annars när något intressant hände.

Kostängslena skulle ses om och repareras, kanske det rent av behövdes helt nya områden som skulle tas i bruk som betesmark och som skulle ”stängas in” som det hette. Ännu på trettiotalet förekom de sinnrika gärdesgårdarna, men mer och mer övergick man till taggtrådsstängsel. Tråden spändes mellan stolpar, placerade på ett visst antal stegs avstånd från varandra. Det vanliga var att avstånden stegades upp vid olika arbeten ute på åker och äng. Sågs någon gå med långa bestämda kliv, så visste man att de var upptagna med att räkna stegen, så just då kunde de inte tänka på något annat. Ännu mindre svara på någon fråga som en nyfiken och frågvis flicka som jag, ideligen kom med.

I ett avseende var taggtråden inte det bästa alternativet, därför att djuren kunde skada sig riktigt illa om de sprang på, eller fick för sig

att hoppa över. Vi hade faktiskt en ko som gärna tog sig ur hagen, hur lätt som helst och som orsakade oss en hel del förtret.

På fyrtiotalet kom en revolutionerande nyhet, nämligen elstängselapparaten.

Nu behövdes egentligen ingen taggtråd längre. Det räckte med vanlig järntråd. Vår första apparat var av märket ”Erka” och påminde om en femliters mjölkhink innehållande två elbatterier stora som ett kaffepaket. En ”anslutningsgrej” i form av ett isolerat handtag behövdes för att öppna och stänga stängslet om strömmen var på. En järnstav som stacks ner i marken bar upp apparaten. Givetvis var det svagström som gick genom trådarna, men nog kändes det ordentligt om man råkade röra vid den. Vissa djur hade väldigt stor respekt för detta stängsel, men det fanns också en del som tog sig ut ändå.

Ständigt fanns det hur mycket arbete som helst under dessa försommarveckor då man fick uppleva hur grönskan tilltog för varje dag. Jag minns fågelsången, maskrosornas intensivt gula färg och de blommande häggarna. Men det som kanske mest av allt skänkte den underbart intensiva känslan av sommar var nog ändå svalorna, som satt i långa rader på telefontrådarna och höll sin morgonkonsert.

Alla som haft förmånen att uppleva detta i tidig barndom, glömmer aldrig hur vackert deras kvitter lät. De kom verkligen med sommaren. På en del platser har svalorna, som så mycket annat från både flora och fauna, tyvärr minskat på senare år.

Före midsommar skulle man mylla potatisen med ett hästdraget årder. Vi hade flera stora potatisland, så det tog tid att fåra upp och fåra ner, köra över alla. Dessutom gjordes samma procedur om efter ett par veckor. Då den yttersta ”bänken” på en teg myllades, så yrde jord ut på dikesrenen och ofta var det lilla jag som kommenderades att kratta eller rent av med en gammal väl använd kvast, sopa rent dessa dikesrenar.

Vi höll rätt många får och de klipptes på försommaren, men också på vårvintern och hösten. Jag ansåg att de var mest till besvär, för de bodde i ”föuse” och varenda gång som någon öppnade dörren utifrån, satte de igång med sitt öronbedövande bräkande. Då gällde det att kvickt slänga åt dem litet ängshö eller några lövruskor, som de tyckte speciellt mycket om. Detta var i och för sig inte så klokt, för på det sättet lärde de sig att om de bräker så får de mat. För dummare än så är inte ens får, trots epitetet ”dum som ett får”.

Slutligen kom man till insikt om att det var hög tid att förnya fårstammen och som första åtgärd köptes en ”avelsbäss” av finsk lantras. Därmed hoppades man att småningom få ull av högre kvalitet och inte oviktigt i sammanhanget, mera tystlåtna får. Ett fint exemplar som förhoppningsvis ägde nämnda egenskaper och var till salu, fanns hos en bonde i Nykarleby Forsby.

Det var sommaren 1940 och köpresan kombinerades med ett besök hos mormor i Nykarleby. Pappa band ordentligt ihop gumsens fötter med läderremmar och placerade den i en stadigt förankrad, lång, öppen trälåda bakpå cykeln och då vi cyklade hem i den ljusa, vackra söndagskvällen var det soldater i stan, som tydligen tyckte att detta var roligt, så de började ivrigt härma ett fårs bräkande. Jag kommer inte ihåg om de fick något svar från vår passagerare som då ännu var knappt halvvuxen, men han växte upp till en mycket ”bussig” gumse som väl visste sin värdighet. Han var stor till växten med ett stort och brett huvud och korta, kraftiga horn. På grund av sin storlek ingav han respekt, men han var väldigt snäll och ägde ytterligare en god egenskap. Han bräkte nästan aldrig och det resulterade småningom i att det blev tystare i fähuset och hagen, vilket var ett av målen med förädlingsarbetet. Men han var definitivt inte någon som man placerade på ett bord eller i famnen då han klipptes. Han fick stå på marken och den som klippte honom fick rätta sig därefter.

Ännu på trettiotalet hade vi fåren i en hage nära skolan och fast den inte alls låg långt hemifrån, så var vägen alldeles tillräcklig, för de skulle föras dit varje morgon och hem igen till kvällen.

De var nämligen livrädda för bilar, och jag var tvungen använda en liten sträcka av landsvägen för att komma till och från hagen. I och för sig fanns det inte så många bilar på vägarna på trettiotalet, men det räckte med en, för att hela skocken kulle vända om och springa hem igen. Då var det bara att börja om från början.

Jag kommer speciellt ihåg en försommardag då mamma klippte fåren. Det var varmt och soligt, så därför valde hon att sitta ute i skuggan vid ladugårdsväggen. Jag gjorde henne sällskap och det var då som hon lärde mig att räkna till hundra, en nog så viktig kunskap och det är säkert just därför som jag kommer ihåg just den dagen.

Utekällaren som numera är borttagen.

Förr satt man alltså med fåret i famnen då det klipptes, men med tiden moderniserades arbetet, så att fåret placerades på ett bord, en dörr placerad på exempelvis mjöltunnan, och den som klippte kunde således stå rak, vilket var en avsevärt bekvämare arbetsställning.

En marthakonsulent införde metoden och dessutom demonstrerade och sålde hon en ullsax i en helt ny och större modell, bättre utformad både för fårets kropp och handen, ergonomiskt riktigt utformad.

Det gick ju inte i längden att fortsätta med att föra och hämta fåren efter landsvägen, så man gjorde i ordning en hage nära fähuset vilket visade sig vara en bra idé.

Så småningom gick vi in för att på sensommaren flytta fåren till ett ställe, Sando, i andra ändan av byn där de kunde vara ute både natt och dag och där de hade tillgång till vatten då hagen gränsade till ån. Men inte heller då kunde vi lämna dem helt utan översyn, utan jag cyklade dit flera gånger i veckan för att titta till dem. Det gjorde jag mer än gärna för vägen gick genom det vackraste landskap man kan tänka sig. Cykeln lämnade jag vanligen en god bit från hagen och gick sedan utmed den vackra åstranden som var kantad av unga vitstammiga björkar. Då det var

sensommar växte där stora rodnande flugsvampar. Molnen speglade sig i den stillaflytande ån där näckrosorna blommade. Jag fick ostörd gå i mina egna tankar och hela naturen var som en mäktig predikan. Där rådde en oerhört förtätad pastoral stämning och det kändes som om jag just då var ensam på hela jorden tillsammans med min och alltings skapare.

Förresten så var det alltid väl med fåren. De kom glatt framrusande, för de visste att då jag visade mig vankades det en och annan godbit. Varje gång räknade jag dem och varje gång stämde antalet, men vad kunde jag göra ifall något av fåren saknades? I så fall vore ju skadan redan skedd, men ändå, risken fanns ju att de kunde ha fastnat i något snår.

Efter denna vandring i sensommarlandskapet går vi åter till försommarens ”fröjder”, som egentligen mest bestod av arbete både inne och ute. En del av dessa har jag redan berättat om. Då man hade flyttat ut till bagarstugan så skulle det städas i den egentliga bostaden. Det var ett måste att det skulle vara fint till midsommaren. Golven bonades med ett vax som fanns att köpa i lösvikt. Det vill säga butiksbiträdet vägde upp önskad mängd i smörpapper! I dag då nästan allt är förpackat i plast eller glas, är det svårt att tänka sig att bära hem en ganska lös massa i papper, men så var det faktiskt, och nästan allt har ju förändrats mycket under fyrtio–femtio års tid, så också detta med förpackningar. Vi hade, som de flesta, fönster med helt löstagbara innerbågar som lyftes ut till sommaren och bars opp på vinden. Då sade man att man ”to ut dublafönstre”. Vita spetsgardiner som hängdes för de rena fönstren och sävmattorna på golvet fullbordade det luftiga intrycket av sommar. Också gårdsplanen städades grundligt. Alla maskiner från vårarbetet putsades och sattes i förvar, vedbacken krattades. Det kunde ibland finnas is kvar under sågspånen, så den sopades bort i omgångar. I ”tuppen” skulle också både bänken och golvet skuras och då jag blev tillräckligt stor, så var det jag som såg till att det blev gjort. Men jag nöjde mig inte med att bara sopa ner spindelväv från tak och väggar och skura, för var det midsommar så var det och då skulle det lövas, så jag stack in små björk- och rönnkvistar lite varstans i knutarna.

Sist, men absolut inte minst, sattes två midsommarbjörkar vid ytterdörren. Det hörde också till att en ”mosamatto” placerades framför trappan och den var så grön och så oändligt mjuk att sätta fötterna på.

Just denna matta tillsammans med björkarna är ett av de starkaste minnen jag har från barn- och ungdomstidens midsomrar, vilket jag alldeles säkert delar med många som någon gång upplevat denna vackra sed.

Innan jag klarade av att själv göra mossmattor, fick jag följa med antingen mamma eller faster Anna, senare Abbos fru Ingrid till skogen och bara titta på och kanske plocka litet mossa. Det var inte alltid så värst roligt.

Myggen är ju som känt besvärlig den tiden på året och björnmossan växer på fuktig mark, så det gällde att raska på med mattan så man inte behövde vara längre tid i skogen än absolut nödvändigt. Därför togs mossan ibland hem för att där flätas färdig. Mossflätan fästes nästan alltid ihop när man kommit hem med den, antingen med en tunn smidig björkvidja eller en stadig tråd med hjälp av en stoppnål.

Då jag var barn låg jag på en dyna som var stoppad med halm som byttes några gånger i året och alltid till midsommaren. Efter att ovantåget var tvättat och manglat, följde jag med mamma till halmladan, där hon fyllde på med ny mjuk havrehalm. Jag minns att jag låg ovanligt högt de allra första nätterna efteråt, men det tyckte jag att bara var roligt.

Pappa hade gjort en stabil brunbetsad ”spolasäng” till mig, som jag låg i rätt många år. Sidorna var inte, som bottnen, försedd med dubbla spjälor, så när den blev för kort för mig och måste förlängas, lossades helt enkelt några skruvar vid fotändan. Det blev då en öppning som jag kunde använda som ”dörr”, vilket jag inte hade något emot, så pappas något förenklade konstruktion dög alldeles bra för mig.

Rörvass användes den tiden ibland som fyllning i dynor och en gång i mitt liv har jag varit med om att ”ta röjvippona” vid en strand i Socklot. Vi vadade ut i det grunda strandvattnet och skar med skära av stråna under vattenlinjen. Vi band till kärvar vilka vi körde hem med häst och kärra och ställde på tork på någon luftig plats. Sedan klipptes de torra och yviga vipporna av stråna. De utgjorde en billig och för sitt ändamål användbar produkt. En hel del arbete lade man på dem, men det räknades ju inte. Det var förresten farbrors nygifta fru Ingrid, nyss inflyttad till Pysbacka, som ordnade så att färden till Socklot blev av och jag var inte nödbedd då hon bad mig att följa med. Jag var då i sjuårsåldern och tyckte att det var roligt och spännande att få vara i hennes närhet. Ingrid var en människa som åtminstone i unga år skrattade väldigt

”Abbo”.

ofta och väldigt hjärtligt, inte minst åt mig och mitt agerande. Som den teaterapa jag var, så underhöll jag henne ofta i fähuset om kvällarna och flyttade min pall vartefter hon flyttade sig för att mjölka korna. I-bland behövdes det bara att jag skulle svänga mössan avig, eller pryda den med en kvist från fårlövet och rabbla upp en ramsa, eller sjunga en stump, för att hon skulle skratta så att tårarna rann och ju mer hon skrattade, desto ivrigare blev jag i mitt agerande. Många gånger under åren som gått, har vi påmint varandra om hur roligt vi hade tillsammans, men också hur vi senare delade arbetets vedermödor ute på åker och äng, med tröskning och potatis- och rovupptagning.

Fast jag på förhand gladdes åt att Ingrid skulle bo hos oss, så när det riktigt kom till kritan, upplevde jag den första tiden att det kanske inte bara var roligt och visst kände jag ett sting av svartsjuka. Då var det inte längre bara Abbo och jag och för att få uppmärksamhet så tog jag, skam till sägandes, till en del fula trick. Bland annat konstruerade jag smärre ”olyckor” för att han skulle komma till undsättning, vilket inte var så ädelt av mig men kanske ändå något försonande, för allt detta kom ju av de varma känslor som jag hyste för min farbror.

I gamla bagarstugan

Förr var det vanligt att flytta ut hushållet till ett enklare och svalare utrymme under sommarmånaderna och vårt sommarviste kallades ”bagastugo”. Troligen hade den för länge sedan använts som bagarstuga. Som liten tyckte jag att det var en väldigt spännande och rolig dag då vi flyttade det bohag som behövdes in i stugan, som egentligen var en förlängning i ändan av uthuslängan. Det fordrades en hel del arbete innan rummet var beboeligt, för som jag redan nämnt, så användes det som snickarbod under vintern. Hyvelbänken och alla redskap flyttades till andra utrymmen och allt brännbart eldades upp i den öppna spisen. Efter att rummet sopats och skurats från golv till tak och man satt upp nya sommargardiner för fönstren så blev det ett användbart sommarkök. Om häggen blommade just då tog vi in en bukett med väldoftande blomster som bidrog till den riktiga sommarkänslan.

Sist flyttades radion och telefonen in, för nyheterna och väderleksrapporten var liksom nu, viktiga, liksom telefonkontakterna, i den mån de fungerade, för det var inte alls så självklart att de gjorde det. Den tiden var det luftburna ledningar som gällde och de var därför utsatta för yttre påfrestningar. Då det var många trådar som löpte parallellt, så fastnade de lätt ihop med varandra, till exempel vid storm och snöoväder och detta ledde i sin tur till en del både förargliga och komiska situationer. Då var det inte en självklarhet att man var ensam med sin samtalspartner på linjen. Om man hade tid och lust så fick man nog veta en hel del, men roligt var det inte. Inom byn gick det ändå att göra sig hörd, betydligt svårare var det att ringa till andra kommundelar eller till Nykarleby. Samtalet måste beställas på förhand och om man inte ville vänta hela dagen, var man dessutom tvungen att beställa brådskande eller extra brådskande. Om pappa skulle prata med någon till exempel i Esse, så var hörbarheten långt ifrån vad den borde, inte ens fast båda höjde sina röster så att de närapå ropade till varandra.

Så gick det till under den manuella telefonväxelns tidevarv.

Det var heller inte bara fördelar med sommarboendet. Åtminstone inte hos oss och absolut inte för husmor som skulle klara av all matlag-

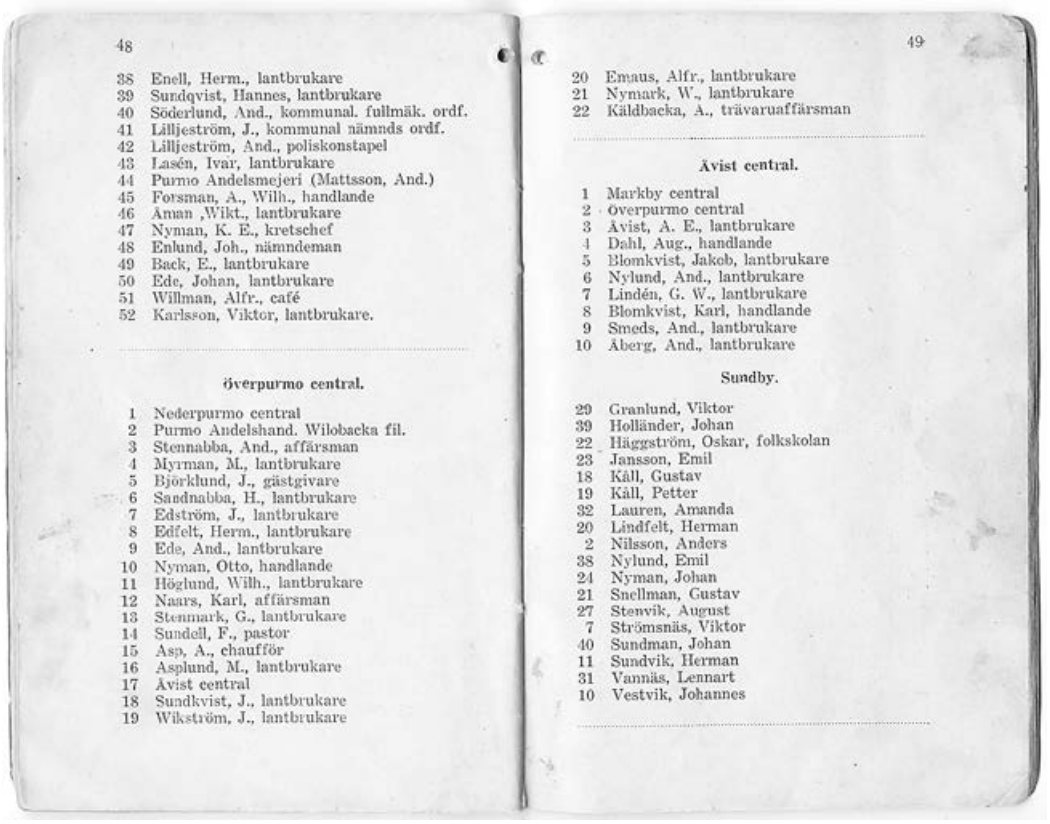

48

38 Enell, Herm., lantbrukare
39 Sundqvist, Hannes, lantbrukare
40 Söderlund, And., kommunal. fullmäk. ordf.
41 Lilljeström, J., kommunal nämnds ordf.
42 Lilljeström, And., poliskonstapel
43 Lasén, Ivar, lantbrukare
44 Purmo Andelsmejeri (Mattsson, And.)
45 Forsman, A., Wilh., handlande
46 Åman ,Wikt., lantbrukare
47 Nyman, K. E., kretschef
48 Enlund, Joh., nämndeman
49 Back, E., lantbrukare
50 Ede, Johan, lantbrukare
51 Willman, Alfr., café
52 Karlsson, Viktor, lantbrukare.

Överpurmo central.

1 Nederpurmo central
2 Purmo Andelshand. Wilobacka fil.
3 Stennabba, And., affärsman
4 Myrman, M., lantbrukare
5 Björklund, J., gästgivare
6 Sandnabba, H., lantbrukare
7 Edström, J., lantbrukare
8 Edfelt, Herm., lantbrukare
9 Ede, And., lantbrukare
10 Nyman, Otto, handlande
11 Höglund, Wilh., lantbrukare
12 Naars, Karl, affärsman
13 Stenmark, G., lantbrukare
14 Sundell, F., pastor
15 Asp, A., chaufför
16 Asplund, M., lantbrukare
17 Åvist central
18 Sundkvist, J., lantbrukare
19 Wikström, J., lantbrukare

49

20 Emaus, Alfr., lantbrukare
21 Nymark, W., lantbrukare
22 Käldbacka, A., trävaruaffärsman

Åvist central.

1 Markby central
2 Överpurmo central
3 Åvist, A. E., lantbrukare
4 Dahl, Aug., handlande
5 Blomkvist, Jakob, lantbrukare
6 Nylund, And., lantbrukare
7 Lindén, G. W., lantbrukare
8 Blomkvist, Karl, handlande
9 Smeds, And., lantbrukare
10 Åberg, And., lantbrukare

Sundby.

29 Granlund, Viktor
39 Holländer, Johan
22 Häggström, Oskar, folkskolan
23 Jansson, Emil
18 Käll, Gustav
19 Käll, Petter
32 Lauren, Amanda
20 Lindfelt, Herman
2 Nilsson, Anders
38 Nylund, Emil
24 Nyman, Johan
21 Snellman, Gustav
27 Stenvik, August
7 Strömsnäs, Viktor
40 Sundman, Johan
11 Sundvik, Herman
31 Vannäs, Lennart
10 Vestvik, Johannes

Telefonkatalog från 1930.

ning i en låg öppen spis. En vedspis murades visserligen in i början på fyrtiotalet, men under många somrar var man tvungen att hänga grytan och kaffepannan över elden på en ”kåko” och placera stekpannan på trefotingen, ”brandjäne”. Hur varmt och tungt det måste ha varit att stå böjd över den låga spisen med ansiktet så nära elden, dessutom mitt i varma sommaren. Jag kommer ihåg att köttsoppan ibland smakade rök, men detta vande man sig med.

Så var det de eländiga flugorna mot vilka vi ständigt förde en ojämn kamp. Dörren låg på solsidan alldeles bredvid stallen, så det var oundvikligt att de sökte sig in. Vi provade alla möjliga metoder för att något så när försöka bli av med dem. Bland annat hade mamma sytt en ”flugolippo” av säcktyg, helt enkelt en håv, som drogs utmed taket. Håven skulle också tömmas, men innan daskade hon den i en sten och flugorna

som fanns där krossades till döds, fy va äckligt! Vid närmare eftertanke, kom nog detta otäcka verktyg till användning enbart i fähuset.

Redan då fanns kemiska bekämpningsmedel att tillgå, åtminstone ett som hette ”Flit” och en spruta som mest liknade två gula korslagda burkar av plåt som fylldes med medlet och sprejades i rummet. Vi hade en sådan, men antagligen hade mamma i tiden väckt motstånd då hon ville köpa den, för hon fick senare små skämtsamma gliringar, för att hon i sammanhanget hade sagt: ”Kosta va o kosta vill, men flitspruton ska ja ha!” Jag förstår henne helt och fullt. De smetiga flugpapperen som ännu finns i handeln, hängdes upp i taket, men de blev på kort tid fulla med fluglik.

En gång hoppade vår söta, halvvuxna kattunge upp på ett skåp för att närmare ta sig en titt på flugorna och vips så tog han ett långt luftsprång och ve och fasa, han nådde nätt och jämnt flugpapperet, drog ner det i fallet och trasslade in hela sin lurviga kropp. Den stackars vettskrämda lilla katten sprang ut som skjuten ur en kanon och in i första bästa lider och försökte gömma sig under kärrorna där. Jag lockade och pockade på alla tänkbara sätt, innan jag äntligen fick ta hand om den. Det sandiga, kletiga klippte jag bort bit för bit och försökte tvätta den så gott det gick, men det var nog en mycket snopen och darrig liten kissekatt som efter den proceduren satt på fönsterbänken och slickade sig, medan den lät sig torkas i solen. Där ser man vad flugorna kan ställa till med.

Många trevliga, men även mindre trevliga minnen kommer för mig då jag tänker på mina barndomssomrar. Ofta hade vi gräftare hos oss som höll på med nyodling. En av dem hette Sylvester och hade sin säng i ”bagastugo” och en dag då jag tydligen inte hade något bättre för mig, kröp jag under täcket innan någon hann hejda mig. Jag var bara några år gammal då och ingen hade kommit på att varna mig för detta. Det räckte väl en stund innan någon upptäckte mig och då var det redan för sent. Jag fick huvudlöss, det minns jag tydligt, eftersom det för min del blev både avlusning och stränga förmaning att aldrig göra om det.

Det blev ofta sent innan de vuxna var klara för dagen och det hände mer än en gång att jag somnade i ”bagastugo”, så att pappa måste bära in mig och i säng, för jag ville inte gå in ensam. Vid skörd och i tröskningstiden hann det dessutom bli mörkt och jag vaknade ofta i pappas famn då vi kommit ut i den svala kvällsluften som slog emot ansiktet och jag

minns att jag tittade upp mot stjärnorna som tindrade på den mörka kvällshimlen.

En tid under mina första levnadsår hade vi en hund som hette Jaja och hon gjorde inte så stort väsen av sig, utan var vår gårdshund rätt och slätt.

Det gick väl an med en hund i huset, men så fick Jaja valpar och då blev det för mycket. Hon fick två stycken och de var naturligtvis livliga och busiga som valpar alltid är, så enligt mamma så skulle de, helst alla tre, på ett eller annat sätt ur huset. Fastän jag var liten så märkte jag att någonting hotande hängde i luften. Ingen hade direkt berättat någonting för mig, men en kväll kom en karl hem till oss och det undgick mig inte att han hade sitt vapen utanför dörren. Den gången fick han återvända hem med oförrättat ärende, Ingen av de vuxna kunde väl uthärda eller stå emot mig, då jag gråtande bad för hundarnas liv.

Senare i något skede ”försvann” de då halvvuxna hundarna i alla fall, utan några dramatiska scener från min sida.

Varje sommar fanns det små ulliga, gulliga sommarlamm som jag lekte med och nästan varje sommar föddes ett föl och oftast var det stoet Tilda som var mamman. Hon blev hela 21 år innan hon fick lämna sitt strävsamma liv. Hon lämnade efter sig många dugliga hästar. Jag minns inte exakt antal, men i alll fall osedvanligt många. Tilda var som skapt för att fortplanta sig. Hon användes i körslorna på gården ända in i det sista och nedkomsten gick så gott som alltid komplikationsfritt. Då alla tecken visade att det var dags, så övernattade någon ibland för säkerhets skull i det andra stallsutrymmet som låg vägg i vägg med ”förlossningsrummet”, där hon var lagd på kätte. Den blev sedan mammans och fölets gemensamma tillhåll, så länge som den var beroende av modersmjölken. Det var viktigt att den som övervakade det hela, höll sig på diskret avstånd från det fölande stoet och ingrep bara om det var absolut nödvändigt.

I fähuset och hagarna fanns de kalvar som hade fötts under våren. Jag lärde dem att dricka mjölk ur ett kärl, vilket inte alltid var det lättaste. Jag höll nosen ner i drickat och den fick hela tiden suga på mina fingrar så att den skulle ha en känsla av spenar, samtidigt som den fick lit mjölk i sig. Ganska fort lärde den sig att dricka också utan hjälp av fingrarna. Jag kommer ihåg känslan av den sträva tungan då den sög

så ivrigt att jag upplevde det som den skulle sluka hela handen. Dessutom tyckte jag synd om den jättegulliga kalven. Det var så onaturligt att vi skulle mjölka den mjölkstinna mamman endast några meter från kalvkätten. Men innerst inne visste jag att det var det system som skulle följas och så fick den ju dricka den tjocka, gula råmjölken en tid, en tröst för både mej och kalven.

Fast våra djur behandlades väl, så förekom det ibland situationer då jag led med dem och nästan grät i smyg. Till exempel då hästarna måste anstränga sig till det yttersta i tunga körslor och då sommarfölet måste bli hemma i stallet och mamman mycket motvilligt tvingades att lämna det, för att användas i något arbete, då något djur hade skadat sig eller var sjukt så att veterinären måste anlitas. Också då något så naturligt som att en ko skulle kalva hände, var jag å hennes vägnar lite olycklig.

Egentligen berättade jag inte om mina känslor för någon, så ingen anade vad som rörde sig i min tankevärld. Då jag var ensam med en häst eller ko, eller vilken av fähusets eller stallets innevånare som helst, så kramade och klappade jag dem, bad dem om förlåtelse och viskade tröstande ord i deras öra. Jag var förvissad om att de förstod, för vi var goda vänner, husdjuren och jag.

Ärligt talat så inbjöd inte den fullvuxna hushållsgrisen till några större ömhetsbetygelser, men visst var den en personlighet och glad var den då den fick rent strö i kätten och framför allt då den fick mat. Den verkade orka äta hur mycket som helst och gav uttryck för en otroligt våldsam hunger, åtminstone av det öronbedövande ljud som mötte den som kom med maten. Det var nästan så att det slog lock för öronen. Men en kort stund efter måltiden grävde den ner sig, belåtet grymtande i den rena halmen och snart ”sov den som en gris”. Det finns knappast något som verkar vara mer avslappnat än en mätt gris som i hela sin längd, lagt, eller rättare sagt slängt sig på sidan och inte gitter röra sig mer än möjligen vifta på ena örat om den hör ett ljud. Så enformigt är faktiskt hushållsgrisens liv ända fram till jul och vad som händer efter detta känner vi alla till.

Den sommaren vi hade två grisar fick de vistas ute i en hage som var enkom gjord för dem. Det gick inte för sig att i all hast fuska ihop något som liknade en hage, det fordrades stadiga don, för i annat fall tog de

sig ut och så hade man dem snart springande på gården, eller hemska tanke, ända ut på landsvägen.

Bökandet är kännetecknande för grissläktet och våra grisar var inga undantag, för då utegångsperioden var över fanns nästan inte ett enda grässtrå kvar. De hade ”arbetat” så effektiv att de lämnade efter sig något som mest liknade en både plöjd och harvad åker.

Detta om de vuxna gödsvinen, men alla levande varelser har varit små en gång och våra grisar var små söta kultingar då de kom till gården. I Monäs fanns det flera grisuppfödare som färdades runt i byarna och sålde sina några veckor gamla griskultingar i gårdarna. De kom med häst och kärra, senare med paketbilar. Så grävde man i halmen och valde ut ett fint exemplar. Långsträckt skulle den vara och ha knorr på svansen, som var ett tecken på att den mådde bra. En gång var också lilla jag närvarande och ställde krav, det skulle absolut vara en hane och sen skulle jag kalla honom Nisse.

Vi köpte i regel smågrisarna på vårvintern och de var ”fröjnlivade” (ömtåliga) varelser, som om de skulle överleva måste skötas mycket omsorgsfullt och det försökte vi göra. Efteråt har jag tänkt på att vi daltade lika mycket med vår enda griskulting, som en farmare i dag med flera hundra. Den fick inte utsättas för drag, för då kunde den få ”något” i benen. Man fick ge den varken för kall eller för varm mjölk, för då kunde den bli lös i magen. Och inte fick man hålla den under magen då den bars, för då fick den en sträckning och så vidare.

Det var ett under att de små liven överhuvudtaget nådde vuxen ålder. Det gick inte heller så fort och lätt att lära dem äta. Så fort man så varsamt som möjligt lyfte upp dem i famnen skrek de allt vad de förmådde och det var inte lite. Man fick använda sig av små knep i början, som att hålla ett halmstrå eller snöre mellan käkarna på den. För i motsats till kalven var grisen utrustad med vassa tänder, så det var inte värt att sätta fingrarna i den munnen. Samtidigt som den på alla sätt försökte bli kvitt det främmande föremålet, fick den smak på mjölken och snart blev den precis så glupsk som det anstår en gris. Våra grisar bodde så länge de var riktigt små, i en gammal stor vedlår med lock som till hälften var fylld med halm, som de kunde gräva sig ner i, så varmt och skönt hade de.

Våra höns

Medan vi är inne på kapitlet husdjur, vill jag berätta om våra höns som vi höll till husbehov. Visst var det bra att få egna ägg, men de gav nog också en hel del arbete.

Tidigare fick de under den kalla årstiden gå fritt i fähuset, vilket inte var så bra och en sådan lösning skulle absolut inte gå an numera, då det av hygieniska skäl finns nya stränga regler för djurhållning. Abbo inredde en med nät inhägnad hörna i fähuset för hönsen, med ett stabilt värprede i två våningar. En hygienisk matho, vattenbehållare och inte att förglömma, vaglar att sova på. Allt var toppen och jag tror att jag var lika glad som hönsen över denna lösning på utrymmesfrågan, för jag tog helt frivilligt ansvar för deras skötsel och jag vill gärna tro att jag gjorde det ganska bra. Varje lördag, åtminstone var det meningen, så hade jag storstädning då jag skottade golvet, bar ut det smutsiga och ersatte det med nytt strömaterial, agnar som jag hämtade i en ”tunnskorg” från rian på dragkärra eller kälke, beroende på årstiden. Mathon diskades och i värpredena byttes till ren halm. Måhända kändes det motigt nån gång att hålla på med hönsen, underligt vore det annars, men jag minns ändå att jag för det mesta tyckte att detta var roligt. Säd pickade de åt sig från golvet, torkade och krossade ägg och snäckskal behövde de att för att äggen skulle få hållbara skal. ”Röro” gjord på bland annat potatis och vetekli fick de på eftermiddagen. Belöningen var att få plocka de rara äggen som de gav oss.

Under några år födde jag upp kycklingar från att de var dygnsgamla små gula dunbollar. Axel Knuts i Karby hade hönskläckeri och hönsgård och då hans dotter Rakel och jag var kompisar var jag ofta hos dem och blev själv intresserad av att försöka.

Det var Axel som tillverkade mina första kycklingars första hem. Lampan i taket kallade han ”fostermoder”, för utan den kunde de inte hålla värmen. En upp och nedvänd glasburk på ett fat med ett par korslagda pinnar under, tjänade som vattenautomat och de två rummen avgränsades från varandra med ett tygstycke klippt i remsor. Dessa enkla detaljer tillsammans, fungerade perfekt för sitt ändamål och nu berodde allt på

om jag skulle klara resten, för det var nog ”kinkot” med deras skötsel i början.

De första dygnen bestod deras meny av hårdkokta, hackade ”klarägg” (obefruktade ägg) grahamsmjöl, finkrossat kol och rent vatten. De var så oerhört söta då de doppade sina små gula näbbar i vattnet och precis varje gång som de svalde den lilla droppen, sträckte på struparna och tittade upp i taket.

Detta var ju för mig något helt nytt och mera som ett experiment, men jag tog det på största allvar och var rädd att något skulle gå galet. Jag tror inte att en enda kyckling dog som riktigt liten, men möjligen var det vid ett tillfälle fem före. Det var då jag en gång skulle städa åt dem och därför lade dem i en liten papplåda under tiden, vilket visade sig vara väldigt fel. Jag kommer så väl ihåg den fasa jag upplevde då jag vek undan flikarna på lådan och såg de stackars små liven kravlande ovanpå varandra och med vidöppna näbbar flämtande efter luft. De var alldeles våta och klibbiga av värmen och det är inte svårt att föreställa sig hur de såg ut. Först upplevde jag som om hjärtat flög upp i halsgropen, sen kom tårarna över vad jag hade ställt till med, men till min oerhörda lättnad klarade de sig och snart blev de samma gula dunbollar som de var innan.

De växte som alla ungar gör och småningom fordrades annan skötsel och föda. Tiden efter dunungestadiet var inte alltid så intressant, men hade jag gett mig i leken så var det bara att fortsätta. Några tuppar fanns med i flocken och deras öde blev att på höstsidan hamna i grytan, utom en som lämnades kvar för att hålla reda på hönorna. Dessutom lät det så hemtrevligt då den i arla morgonstund gol så det hördes långa vägar.

Det var förresten i dessa samanhang som mamma lärde mig att steg för steg plocka och ta ur en fågel samt öppna och rensa ”steinkrävo” och ta reda på var hjärtat, levern och övriga inälvor fanns. Men innan dess, när den var plockad, sveddes kroppen över öppen eld för att avlägsna alla eventuella rester av dun och fjun.

Våra höns fick för det mesta röra sig fritt på gården under sommaren, vilket de utnyttjade på sitt eget sätt och som inte alltid var så rationellt. En gång köpte vi några bruna, fullvuxna höns, men tyvärr hade några av dem oturen att råka ut för någon olycka och antalet minskade innan vintern. Men den ståtliga och färggranna tuppen gladde oss länge. En

annan olägenhet med att de fick ströva fritt, var att de lade ägg på platser som var svåra att upptäcka, så ibland måste vi gå på äggletning och kunde då hitta flera ägg i varje bo. Några hönor samlade ägg för att ruva då de fått ihop tillräckligt många. Återigen var vi människor framme och ingrep i naturens ordning. Men det hände också att de fick hållas och kunde börja ruva i fred. Det syntes och hördes tydligt då en höna fick familjebildning i tankarna och blev ”sur”, som man sade, och började ”klucka”. Det finns faktiskt ingen bättre beskrivning på det märkliga ljud som hon åstadkom då hon kom in i detta tillstånd.

Vi hade upptäckt en höna där hon låg och ruvade under en tät enrisbuske. Vad vi såg åt hon ingenting på dessa tre veckor som det tog innan kycklingarna kom ut ur sina skal. Jag förde ibland lite mat och vatten åt henne, men hon låg oberörd kvar. Så en dag kom hon äntligen fram med sina härliga små i släptåg. Vilken gullig syn! Hon blev en bra kycklingmamma som skyddade sina små från alla upptänkliga faror, från solsken till regn och allt annat som verkade skrämmande och farligt.

Det sägs om ängsliga mödrar att de är riktiga ”hönsmammor”, ofta då i negativ bemärkelse, men en kycklingmamma i hönsgården kan inte vara för beskyddande. Jag minns särskilt en gång då det kom ett häftigt åskregn och hönan var ute på gårdsplanen med sina vid det laget nästan halvvuxna kycklingar. Givetvis sökte de skydd under hennes vingar, men de var redan så stora att hennes fötter inte nådde marken, men vingarna bredde hon över dem till osannolik räckvidd. Den gången blev jag riktigt varm i hjärtat och fast det är så länge sen, så har jag inte glömt den tjusiga episoden, som jag då blev vittne till.

När höet bärgades

Våra ägor var spridda över ett stort område, så det gick åt mycket tid att med hästarnas hjälp förflytta sig till de olika ställena. Och så det evinnerliga lastandet och lossandet, det var så mycket som behövdes och sådant som man trodde sig behöva. Slåttermaskinen, hösläpan och hästräfsan och om det var torrhö från störarna som skulle köras in i ladorna som fanns på stället, så skulle hösläden också med. I ”Langhaga” fanns alltid en sådan i reserv. Men då behövdes givetvis inte slåttermaskinen. En stor del av ”störhöje” från närmare belägna ställen kördes i mån av utrymme direkt hem till ”föuslado”.

Alla de redan nämnda arbetsredskapen var tunga och skrymmande, men många småredskap och förnödenheter behövdes också, både högafflar, handräfsor, liar med mera. Några små verktyg var också bra att ha ifall något gick sönder, vilket också hände. Den viktiga saltsäcken fick inte heller glömmas. Saltet tjänade som konserverings- och mjukgöringsmedel och ströddes mellan varven vartefter ladan fylldes med hö.

Om vi rustade oss till exempel till ”Langhaga”, som låg fyra kilometer hemifrån, så var det speciellt viktigt att allt var med på lasset, eller rättare sagt lassen, för inte rymdes allting på en kärra. Kaffepannan skulle också med till andra långväga ställen men i ”Langhaga” fanns en liten timmerstuga med öppen spis, där vi dessutom kunde koka potatis. Till det behövdes ju både gryta, nypotatis, salt och vatten och naturligtvis sovlet till potatisen. Visserligen fanns en brunn på stället, men vattnet från den dugde endast till att vattna hästarna och korna med.

I anslutning till stugan fanns ett litet sommarstall och det hände att någon av karlarna, oftast Abbo och ett par hästar blev kvar över natten för att kunna slå gräset riktigt tidigt nästa morgon då det ännu var svalt och därmed lättare för både häst och karl. Dessutom gavs hästarna möjlighet att vila innan arbetet vidtogs med att bärga in det hö som hade slagits en eller två dagar tidigare.

För oss gällde det också att rusta sig för arbetsresor utöver det vanliga. Vi hade ett två hektar stort område i Kråkholmen, som ligger en bit utanför Jakobstads centrum och dit var det drygt en mil. Också då

skulle allt det ovannämnda med och erkännas skall att jag nog skämdes ibland då jag som ung flicka var tvungen att köra och sitta högst upp på dessa monster till lass, då jag dessutom måste ta vägen genom stan. Jag försökte så långt det var möjligt köra på någon av sidogatorna, men jag var i alla fall tvungen att ta mig över järnvägsövergången vid Frams hus.

Man kan undra, hur vi överhuvudtaget hann med själva arbetet, men då vi arbetade från tidig morgon till sen kväll, så blev det ändå många timmar av slit.

För att slutresultatet skulle bli ett hö av god kvalitet krävdes några juliveckor med värme och solsken och helst skulle det blåsa. Visst gavs det sådana dagar ibland och då var det bråttom.

Men tyvärr bjöd en del somrar på mycket regn, då det var svårt, i-bland t.o.m. omöjligt att komma vidare med arbetet. Blev det då äntligen sol en dag, så tog man chansen att slå ett skifte och hoppas på fortsatt vackert väder. Ibland hade man tur, men om det återigen kom en skur så var det helt omöjligt att fortsätta just då. Sedan var det inte längre något kvalitetshö att tala om, då det i värsta fall kunde inbärgas flera dagar senare efter att de arma hötapparna upprepade gånger vänts på tegarna och blivit blöta på alla sidor.

Att bli placerad utanför eller innanför laddörren och med en lång gaffel ”måka” in hö i flera timmar var svettigt, men det var ändå positivt att arbetet gick framåt.

Om risken fanns att det skulle bli ”ladotrangt” och om det fanns barn att tillgå, så var det självklart att de sattes att ”tramp höje”. Vi blev alltid tillsagda att dra höet till hörnen där vi måste trampa riktigt bra. De gånger då Anita var med, blev det så mycket roligare och visst var det bra gymnastik för lårmusklerna.

Fyralitershinken med vatten eller svagdricka, placerades alltid i skuggan av ladan och det var skönt att samtidigt som man gick bakom knuten för att dricka en slurk, också passa på att stjäla sig en liten stund för att svalka sig, torka svetten ur pannan och lossa på huvudduken. Ärligt sagt så var vattnet inte alltid så kallt och läskande som det borde, inte efter några timmar i alla fall, men var man var väldigt törstig så dugde det.

Jag har ännu några minnesbilder från mycket tidig ålder, då jag måste vara med på höängen därför att ingen vuxen kunde vara hemma med

mig. Tiden kändes lång ibland, då jag var ensam barn och ingen just då hade tid för mig. Därför sysselsatte jag mig så gott jag kunde. Men då jag ätit mig mätt på åkerbär och plockat tillräckligt många blommor, då alla ödlor, grodor, fjärilar, gräshoppor och fåglar var betraktade, somnade jag oftast från alltihop på en hötapp invid laduväggen. Men innan jag gav mig hän åt sömnen, låg jag och tittade upp på de ulliga vita molnen, som drog förbi och som i min fantasi förvandlades till allt från änglar, kaniner, isbjörnar, snögubbar, till berg av bomull och jag vet inte allt, som hjälpte mig in i drömmarnas land. Sedan vaknade jag omsider vid ljudet av röster eller något hästdraget redskap som drog förbi. Flera växt- och djurarter som då fanns att glädjas åt, finns tyvärr inte mera, vilket naturligtvis beror på människans ingrepp i det naturliga kretsloppet. Till exempel de saftiga, rubinröda åkerbären, som delvis var gömda under frodigt gräs, men som ofta fanns i massor utmed bäckar och diken, likaså syrsornas kännspaka läte under sommarkvällarna och skogsödlorna som överallt sågs kila omkring och sola sig på stenar och laduväggar. Blåklinten i rågåkern och kattfoten som växte på torra och karga platser, är väl också numera ett minne blott.

En lördag då ett häftigt åskregn gjorde det omöjligt att fortsätta med att bärga höet bestämde föräldrarna sig att sätta lilla Doris på pakethållaren och cykla till Fäboda och överraska faster Anna och hennes man Valdemar. De var nygifta och hyrde där en sommarvilla.

De vuxna i sällskapet kom överens om att jag skulle stanna kvar när mamma och pappa for hem på söndagen. Där skulle jag ju ha det så bra och faster ville så väldigt gärna få pyssla om mig och hemma fanns det ingen som under denna bråda tid kunde ägna mig så mycken uppmärksamhet. Det visade sig inte vara någon god idé.

Jag drabbades av en förfärlig hemlängtan och satt uppe på ett berg och grät mest hela tiden. Inte såg jag det vackra med havet. Inte heller blåbären i skogen som det fanns så rikligt av lockade. Nej, ingenting var roligt, jag ville bara hem.

Då såg faster ingen annan utväg än att efter ett par dagar, med cykel föra mig till Jakobstad i avsikt att där träffa någon mjölkkusk från Sundby, som jag kunde få skjuts med. Det blev Anna Smedslund från Karby, vilket gick precis lika bra och man undrar om hon någonsin hade haft en mera pratsam passagerare, för jag var glad och lycklig som en fri-

släppt burfågel och jag var på väg mot hemmet, hem till mamma och pappa och alla djuren.

Senare har jag undrat om mitt svaga intresse för havet och skäriliv i allmänhet bottnar i denna för mig så tråkiga upplevelse så intimt förknippad med den miljön.

Det fanns ett sätt att försöka rädda höet vid ostadigt väder, nämligen att sätta upp det på störar, en metod som hade en del motståndare därför att den ansågs vara arbetsdryg, men vi ”störade” ofta och fick på så sätt ett näringsrikt foder.

Då jag blev så stor att mina fötter nådde ner till tramppedalen på hästräfsan, hade jag där min givna plats. Höräfsan var en bred och skranglig sak med jättestora hjul och den var i gång många timmar om dagen därför att med den både kopades (volmades) höet och räfsades efter att allt var färdigt. Den som var lycklig nog att som vuxen emellanåt få sitta på höräfsan ansågs ha det allra lättaste arbetet av alla, vilket var helt sant.

Ett tråkigt minne från då jag körde hästräfsan har jag burit med mig genom hela livet. Jag tog ett varv närmast diket och råkade köra med ena hjulet över benet på en groda som just i det ögonblicket sträckte ut bakbenen och innan den försvann i diket hann jag se, att av det ena benet blev det bara slamsor. Detta har jag inte under alla åren lyckats glömma, utan det finns ännu tydligt på min näthinna. Visst kan samma sak ha inträffat många gånger, utan min vetskap men ”det ögat inte ser lider inte hjärtat av”.

Efter att gräset var slaget skulle man räfsa inåt från dikena runt varenda teg och ibland var det riktigt lustfyllt. Visst fick man ”bleimor” i händerna och oftast räfsade vi på kvällarna då det fanns gott om mygg, men den härliga doften av nyslaget hö fyllde kvällsluften och överskuggade eventuella förtretligheter. Dessutom hade jag en alldeles egen räfsa som var så förunderligt lätt, som om den varit ihålig. Senare har jag förstått att skaftet var gjort av aspträ.

Den absolut roligaste sysselsättningen för oss barn var att hoppa i hö och det gjorde vi minsann väldigt ofta. Det är ett under att det inte skedde någon värre olycka då vi hemma i fähusladan, handlöst kastade oss både långt och djupt från åsarna.

De hölass som kördes hem till gården måste vara både breda och stadiga. Dessutom var de ibland väldigt höga och därför var det alltid

under lastningen någon uppe på lasset, som jämnade till höet, trampade och hjälpte till att surra lasset. Om hästen som under pålastningen var förspänd inte var helt pålitlig, så kunde den oväntat ta ett par steg framåt och det är lätt att föreställa sig hur det kunde gå för den som då stod uppe på lasset. Men på något sätt var man förberedd och snabb som blixten följde kroppen med i rörelsen och därför föll åtminstone inte jag av en enda gång. Dessutom var de flesta av våra hästar sediga, så risken var egentligen inte så stor.

Det var ändå en hisnande upplevelse att sitta högst uppe, i synnerhet om vägen var ojämn så att lasset gungade hit och dit, men den som inte behövde hålla i tömmarna kunde ju alltid pröva på att ligga på mage och hålla fast sig i ”lassbandet”.

Allt detta förlöpte oftast väl, men då det var dags för kvällstvagning så sved den sönderrispade huden på både armar och ben så att det var nästan olidligt.

En mindre rolig företeelse var den evinnerliga slipningen av liarna och slåttermaskinsbetten, under såväl höbärgningen som skörden och otaliga timmar gick åt till detta. De första och äldsta maskinerna hade inte så långa bett, men desto längre traktorns slåttermaskin, skördeavläggaren och självbindaren. Flera åtgärder hade under åren vidtagits för att underlätta arbetet på gården, men så långt som till slipanordningen hade man inte kommit. Den var fortfarande skrattretande primitiv med sin hävstång som själva stenen vevades runt med. I den gamla fyralitershinken med vatten hade rosten gjort ett hål, precis på rätt ställe för att en lagom kraftig vattenstråle ledd genom ett halmstrå, skulle rinna på stenen och det föremål som slipades. En fungerande anordning var det i alla fall och då vi var små, så var vi ibland två som hjälptes åt, men nog blev vi trötta i både armar och rygg. Dessutom var alltihop placerat vid en solig vägg, så bland annat därför gjorde vi ofta arbetet riktigt tidigt på morgonen eller sent på kvällen.

En kusin till pappa som hette Anni, var ibland hos oss på somrarna som sällskap åt mig då jag var liten och de övriga hade mycket att stå i, som till exempel under höbärgningen. Hon var då en sprallig tonåring som hittade på allt möjligt roligt. Stadsbo som hon var, så hade hon upplevt en del nöjen som hon gärna förmedlade till mig, som inte ens hade varit i närheten av något i den stilen. Än sjöng och dansade hon ”som på

tivoli", än härmade hon någon artist som hon hade sett på cirkus. Inte visste jag vad det var för skillnad mellan dessa två, men att det var något roligt förstod jag ju, och jag tittade med förtjusning på hennes "föreställningar", vilket gjorde att hon blev ännu ivrigare, för att inte säga vildare. Det roligaste var ändå då hon lekte hårfrisörska och lyckliggjorde mig med lockar i håret. Då jag är född med det mest raka hår man kan tänka sig, så gjorde jag mig ofta ärende till spegeln så pass många gånger att min pappa, mest på skämt, hotade att tjära den. Jo visst, den omvittnade kvinnliga fåfängan sätter in tidigt i livet.

En dag följde jag och Anni med till "Langhaga", där vi lekte i och omkring den lada där de vuxna arbetade med höet. Jag hade min docka med och olyckligtvis blev den i något skede under höet, där vi inte kunde hitta den. Naturligtvis blev det gråt och tandagnisslan, men småningom glömde jag ändå bort den – ända tills pappa följande vinter en dag körde hem hö från just den ladan, fann dockan och vid hemkomsten visade upp den, som då var i ett bedrövligt skick. Skogsmössen hade tyvärr gnagt den till nära på oigenkännlighet. Det blev ett olyckligt slut för en kär docka och man kan undra om det inte varit bättre att pappa inte alls visat upp den, utan för alltid låtit den falla i barmhärtig glömska.

Trots att höbärgningen rent arbetsmässigt var den tyngsta perioden under hela året, så finns det ändå kvar ett visst skimmer omkring denna tid.

Ännu måste jag i detta sammanhang få berätta om en mycket tydlig och intensiv minnesbild jag har från min tidiga barndom och den handlar också om höbärgning. Då jag vaknade en solig julimorgon gick jag genast ut på gårdsplanen och det första jag såg och hörde, var ett otal svalor sittande på telefontråden och som de kvittrade! Det var nästan för mycket och i samma veva såg jag en skymt av Abbo som med tvåhästars slåttermaskin slog gräs en liten bit från gården. Eller rättare sagt var det nästan bara de två stretande hästarnas fladdrande manar som syntes bakom växtligheten och den något kuperade terrängen. Men maskinens taktfasta smatter förenat med den ljuvliga doften av nyslaget gräs, svalornas morgonkonsert och den varma luften som strömmade mot mig, var underbart och fyllde mitt sinne och det är något som jag tror att jag aldrig, aldrig någonsin kommer att glömma.

Vid spannmålsskörden gällde det att stiga upp väldigt tidigt och ta på sig lämpliga ”rikläder” och bege sig till rian. Oftast föll det på min lott att arbeta som ”rigubbe”, vilket innebar att plocka, eller rättare sagt dra ner de torra och varma kärvarna från ”passona”. Om man lyckades dra isär dessa, så dråsade en massa ner samtidigt. Med all kraft dängdes kärvarna i väggen så att de tyngsta kornen ramlade ner på golvet, skickades genom logdörren åt den eller dem som skulle hantera slagorna. Också detta provade jag på, men hann inte bli fullärd så därför förvisades jag oftast till det varma och sotiga utrymme som vi kallade rian. I logen eller ”loa” enligt vår benämning, var golvet mycket högre upp från marken än i rian. Dörren låg givetvis också högre upp, så den speciella ”lostega” var en nödvändighet. En ”slago” består av en stor och tung, gurkformad klubba löst förenad vid skaftet med en virad läderrem.

Sedan kärvarna radats på loggolvet och befriats från bindorna, bildade de ett jämnt lager. Då urtröskningen började kunde man på långt håll höra det taktfasta dunkandet. Det var viktigt och prestigefyllt att hålla ”slagotakten”.

Då all säd var urtröskad, skakades om möjligt all säd ur halmen, vilket verkade vara nästan det viktigaste momentet. Då man böjde sig, tog upp stråna och skakade dem, måste händerna hela tiden vidröra framsidan av benen, något annat dög inte. En knippe halm virades till ett långt, stadigt ”bindsle”, som fästes i en klyka som fanns på väggen. På den lades de väl omskakade knippena växelvis, med ”skata o loma” åt varsitt håll. Kärvarna var så tunga att jag nästan inte orkade lyfta dem från golvet. Så var en omgång klar och man fick köra fram följande lass, rada passtängerna fulla, sätta fyr i ugnen, vänta några dagar och börja om igen.

Efter att skörden var inbärgad, skulle potatisen ur jorden och det arbetet tog tid. Jag har ofta undrat varför just vi måste ha så stora potatisland. Svaret fanns kanske i fähuset och dit gick väl det mesta. En del såldes också under vintern, för jag kommer ihåg att jag hjälpte till att fylla säckarna inför någon stadsresa.

Vi anskaffade en hästdragen upptagningsmaskin relativt tidigt. Den ägde vi tillsammans med Axel Knuts från Karby. Avståndet mellan oss var väl ett par kilometer, men det fanns ingen hugad delägare på närma-

re håll och vad jag minns, så fungerade samarbetet bra. För de som förut tog upp all potatis med gräfta, underlättade en sådan maskin arbetet alldeles oerhört. Själv var jag vid den tiden så liten att jag inte räknades. Men att plocka och åter plocka, dag ut och dag in fick vi minsann alla pröva på.

Visst hade vi talkofolk ibland, men ändå höll vi på i flera långa dagar ända tills det blev så mörkt att vi nästan inte kunde urskilja knölarna.

Varenda en av ”vinkflakalåda” och ”langflaka” som fanns på gården kördes ut på landen, där vi på nära håll kunde tömma våra korgar och ämbar. Man skiljde genast ”de stora från de små” och de sistnämnda gick direkt som foder åt korna.

Man hade låtit en korgmakare från byn tillverka några stadiga korgar som var och en rymde ungefär tio liter. ”Småpärona” plockades i ämbar. Om det var en dag med behaglig temperatur och solen lyste från en hög och klarblå himmel kändes det riktigt fint att vara ute, men då det regnade så både marken och vi själva blev både våta och leriga, var det inte så roligt.

Att sedan under kyliga sena kvällar bära in dagens skörd till källaren, var hos oss både opraktiskt och tidskrävande. Ett stort källarutrymme fanns under stora rummets golv, men i motsats till många andra gårdar, fanns inget intag från utsidan, så vi bredde ut gamla mattor och säckar för att skydda golven. Vi måste ta vägen genom farstukvisten och köket och ännu en bit i nästa rum, där genom en liten lucka av två golvplankors bredd, vi äntligen kunde hälla ur lådorna. Under köksgolvet fanns också en källare, men där kunde vi använda stora luckan som dessutom fanns närmare ytterdörren.

Då jag var i yngre tonåren föll det ofta på min lott att under höbärgnings- och skördetiden stanna hemma och ta hand om min lilla syster Ulla och mina tre kusiner Marita och tvillingbröderna Bengt och Bjarne. Det var inte alltid lätt att hålla uppsikt över fyra livliga ungar och de försökte nog smita hemifrån ibland. Lyckligtvis hann de aldrig så långt hemifrån innan jag märkte att de var borta. Jag var snabb i benen och hann kvickt ifatt dem och styrde dem hemåt.

Förresten förväntades att jag skulle hinna också med andra sysslor än barnpassning under dagarna, som matlagning ett par gånger om dagen åt oss och de övriga som kom hem till måltiderna.

Ofta skulle grönfoder räfsas ihop och dras hem. Tjuren, grisen, hönsen och katten skulle ”matas”, klubblandet pockade ständigt på åtgärd, stallet skulle mockas o. s.v. Jag vill inte påstå att jag alltid hann, eller ens kom ihåg allt som stod på min agenda. Jag var ju då själv nästan bara ett barn och visst hände det att jag ibland tänkte att jag hellre vore med de övriga på höängen, men där skulle jag inte orka ta i som ett ”helt arbetshjon”, så arbetsfördelningen var nog helt OK. Förresten hann jag under årens lopp vara med där alldeles tillräckligt ändå.

Trots att dagarna ibland fylldes av arbete, så trivdes jag med det mesta som livet på landet innebar. Oftast bjöd sysslorna både ute och inne på omväxling från den ena dagen till den andra och jag fick leva mitt i naturen, vilket var det finaste jag kunde tänka mig.

Under sommaren tog vi löv för fårens vinterbehov. Det var inte svårt att hitta lämpliga lövbestånd, till och med i närheten av hemmet, men ibland hämtade vi någon skrinda också längre ifrån. Buskar har jordägarna i alla tider fått kämpa med, men nu kom de åtminstone till nytta. Lövruskorna bands till kärvar och restes upp utmed väggarna i en tom hölada för att torka.

Att köra ut gödseln

Spannmålshanteringen gick som en röd tråd under åtminstone åtta av årets tolv månader, för redan i slutet på februari tog man itu med de två väldiga gödselstackarna som fanns vid vardera fähusgavlarna. Gödseln kördes med häst och stöttingsläde ut på de plöjda och snöiga tegarna som fanns på längre eller kortare avstånd från gården.

Vissa vintrar var det så mycket snö att vi måste gräva djupa gropar i drivorna för de gödselhögar som skulle placeras ut med jämna mellanrum på tegarna. Det skulle vara så litet snö som möjligt under gödseln, för annars blev isskorpan därunder för tjock och tungsmält på våren. Arbetet med att köra ut gödseln kunde ibland ta flera veckor i anspråk. Ofta, om det var en kall vinter, behövdes järnstången för att bända lös den frusna dyngan med, men varenda vinter var åtminstone det yttersta skiktet hårt fruset. Man blev varm och svettig av ”dyngmåkase”, så en värmande jacka var bra att ha på sig under turen till det ställe där man lastade av. Ett bra sätt var att ha överplagget över ryggen på hästen medan den stod stilla och man själv arbetade. Då var det uppvärmt då det behövdes, vilket båda parterna var betjänta av. Vägen gick ofta genom skogen och då vädret var vackert och solen sken så var det ett sant nöje att sitta på lasset och njuta av tystnaden och de rimfrostklädda träden och nästan det enda som hördes var den knarrande snön under medarna.

Tyvärr var det inte alltid solsken och vindstilla. Då snöyran rasade som värst, kunde man knappt se vägen framför sig. Då var det synd om hästen som oskyddad måste ta sig fram, ibland på obanad väg över tegarna där snön ibland nådde ända upp under magen.

Under vårvintern skulle utsädets grobarhet testas och vad jag minns så skötte Abbo den detaljen. Från olika sädeslårar tog han helt enkelt några sädeskorn vilka han höll noga reda på och sådde i krukor och lådor på vilka han fäste små skyltar om varifrån han hade tagit dem och då de hade grott plockade han ett och ett och räknade och antecknade antalet strån. På basen av denna enkla och självklara metod kunde han sedan välja utsäde.

Sådden inleddes då tjälen gått ur marken, i våra trakter oftast i mitten på maj. Längre söderut och på högt belägna marker kom arbetet igång tidigare än så.

Allra först skulle gödseln från de högar som hade körts på vintern lastas på ”vinkflakakärro” och läggas i små högar med jämna mellanrum på tegarna, vilket gick behändigt med en ”krypso”, det vill säga en slags vinklad, med långt skaft försedd grep. Sedan skulle de små högarna ännu spridas ut så jämnt som möjligt över tegarna och efter att man jobbat med detta en hel dag, så kändes det nog i armarna då kvällen kom. Vanligtvis var ”dyngsprättase” kvinnogöra och före mjölkmaskinens intåg i gårdarna skulle de ännu mjölka korna för hand, så visst var det en tung arbetsperiod också för kvinnorna.

Nu berättar jag uteslutande om tiden före traktorernas inträde i jordbruket, då hästarna i allt slags arbete användes som enda dragare. Alltså spändes de efteråt i redet för harvningen. Allra först harvades gödseln ned med den tunga rullharven som drogs av två hästar. Fjäderharven och pinnharven var betydligt lättare och dessutom var jorden redan uppluckrad då de sattes i jorden, så den drogs av en häst. Men råkade en annan häst samt en ”kar” vara ledig och om det var en stor yta att harva, så var det inget som hindrade att man bearbetade två ställen på samma skifte samtidigt. Ytterligare ett sätt för att arbetet skulle gå fortare var att binda hop två pinnharvor och spänna för två hästar och då gick det minsann undan.

Nu var förhoppningsvis jorden beredd för sådd och några säckar med utsäde kördes ut på tegarna så att såningsmannen inte behövde gå så långa sträckor då han skulle fylla ”vackan”, som han bar på magen med hjälp av en rem över axeln. Det blev ändå många steg att ta för honom därför att han måste gå flere varv över de ibland långa tegarna. På enstaka ställen, där marken låg något högre klarade man sig med färre diken och tegarna var då både breda och oregelbundna. Det var i sådana fall som såstickorna kom till användning. För den som undrar, skall jag berätta att det var drygt 30 cm långa och några cm breda spetsade spjälor som var till hjälp vid sådden. Under pappas översikt gick jag med så långa steg som benen tillät, och ”stegade” ut dessa ytor och kände mig riktigt betydelsefull då jag blev anförtrodd detta viktiga uppdrag. En bild som säkert aldrig går ur mitt minne, är då pappa gick med långa,

avmätta och liksom vilade ett ögonblick på varje steg, i takt med att han tog en näve säd ur ”vackan”, slog armen i en vid cirkel och lät säden rinna mellan sina fingrar och strödde säden så jämnt som möjligt över tegarna.

Men än var det inte färdigt, för säden harvades ner med fjäderharven. Den var som namnet antyder utrustad med kraftiga fjädrar som med en spak kunde regleras till önskat djup. Sedan återstod bara att välta, vilket i de flesta fall gjordes på kvällarna. Jag har ett minne av att det ofta kunde vara mycket kallt just de kvällar som vi vältade. Ibland om åkrarna var torra, så dammade det dessutom så att det låg ett moln runtomkring både häst och karl, eller kvinna. Man var mån om att bruka varenda kvadratmeter av jorden, så om det inte gick att komma med harven eller plogen riktigt ända ut i hörnen, så var det bara att gå ut med gräftan och hacka i stället. En lördagseftermiddag skickades jag ut i detta ärende till Lillholmen som egentligen låg endast en knapp kilometer hemifrån, men felet var att ån låg emellan och det fanns ingen bro så jag måste cykla en omväg flera kilometer runt, genom byn för att komma dit. Jag var då i yngre tonåren och var inte så litet stolt då pappa efteråt berättade att en gubbe på Vannäs hade sagt att han aldrig tidigare sett en ”gräfto ga så täät”. Tacka för det, det var ju som sagt lördag och jag ville få arbetet undanstökat så fort som möjligt, så inte var det på grund av någon översvallande arbetsglädje som jag svingade gräftan.

Den gången gällde det förresten inte bara hörnen utan jag uppmanades att gå över hela odlingen och hacka sönder de sega tåteltuvorna.

Då en traktor införskaffades till gården, underlättades arbetet alldeles otroligt och allting gick så mycket fortare. De viktigaste traktorredskapen fanns, såsom plog, gödselspridare, olika harvar, slåttermaskin m.fl.

Någon bil hade vi inte, så jag lärde mig ganska snart att köra denna traktor som jag, förutom under arbetskörslorna rattade omkring på vägarna i byn. Ofta använde jag den då jag behövde förflytta mig till någon plats mellan Jakobstad och Nykarleby. Det var roligt och på sittplatserna som fanns på vardera stänkskärmen satt ofta någon passagerare. Mycket ofta var det mina små kusiner Bengt och Bjarne som fick följa med. Men jag lärde mig aldrig riktigt att backa ordentligt med släpvagnen tillkopplad, i synnerhet inte om den dessutom var pålastad med hö eller annan gröda och jag inte såg vägen bakom lasset.

Man måste försöka utföra någon slags ”tvärtom-lek” och svänga tvärtemot vart man själv ansåg. Det vet alla som provat på. Det fanns tack och lov ett knep att ta till, att alltid om det var möjligt, köra in eller ut genom laddörren med nosen före, eller överlåta ratten åt någon som var skickligare på detta.

Allra sist, vid tiden kring midsommarn såddes vallfrö, d.v.s. en blandning av klöver och timotej. Båda dessa är tvååriga och ger alltså höskörd först året därpå. Därför iblandades frö av någon ettårig växt, oftast gulrovor, som blev saftfoder till mjölkkorna under hösten, men, men de var så goda, att också människor och särskilt barn åt dem med förtjusning. Men alla rovor smakade inte bra. Det var lätt att se skillnaden. Om rovan var något tillplattad och hade en grop och en tunn ”svans” (rot), så var man nästan säker på att den var söt och god.

Grönfoder som var en blandning av korn, havre och någon ärtväxt, vi kallade den ”pilusker”, såddes alltid i närheten av gården för att det skulle gå behändigt att med en liten handkärra forsla hem den åt korna.

Då man nu talar så varmt för ekologisk odling, så kan jag berätta att jag bevittnat det motsatta, för på trettiotalet fick bönderna ta del av reklam för konstgödsel, eller bigödsel som vi sade. Det kom broschyrer hem, med avbildade försöksrutor, där man kunde se en enorm skillnad på växtligheten mellan den som hade gödslats med naturlig gödsel och den med ”kali”, som givetvis framställdes till fördel för det senare alternativet. Vad jag kommer ihåg, så använde bönderna rikligt av både det ena och det andra.

Det som ingen då visste om, var följderna av användningen av bekämpningsmedel, för till exempel då den fruktade kålfjärilen gjorde påhälsning i min lilla odling, uppmanades jag att använda ett numera förbjudet giftigt bekämpningsmedel. Det fanns i pulverform och precis som jag blev anvisad satte jag det i ett glest tyg som jag gjorde till ett knyte, satte på en käpp och strödde det på undersidan av kålbladen. De flesta var då överens om det nya medlets förträfflighet då det gällde att bekämpa skadeinsekter och växtsjukdomar, men nu 60–70 år senare, har vi fått bevittna följder i form av miljöförstörning, vars verkningar, enligt sakkunskapen kommer att räcka mycket långt in i framtiden.

Jag känner inte till hur man nu för tiden preparerar utsädet, men hos oss betades åtminstone vetet. Pappa konstruerade för ändamålet en ve-

vanordning på en trätunna och tillsatte ett rött betningsmedel, läs gift, varpå han vevade runt tunnan. Syftet var antagligen att motverka sotax, en sjukdom som speciellt angrep just veteodlingarna.

När sådden och potatissättningen, samt grönsakslandet var avklarade, så väntade andra sysslor som skulle vara överstökade innan höbärgningen påbörjades. En del av dessa har jag redan berättat om.

Nu började man småningom ta reda på hur sådden hade lyckats, det vill säga man gick återigen till markerna för att titta på ”broddarna”. Ofta gick mamma och pappa tillsammans en vacker lördags- eller söndagskväll i början av juni. Ibland hade de anledning att vara nöjda över vad de såg, men det kunde också hända att de gröna strån som stack upp var allt för glesa för att vara till belåtenhet.

En dråplig händelse som fastnat i mitt minne, var då jag fick följa med pappa till ”Nyhaga” ungefär en kilometer hemifrån. Det var söndag förmiddag och jag fick ta på mig en nystruken klänning som doftade så där speciellt som bara ett rent och nystruket vistratyg kunde dofta. Vi gick tvärs över tegarna och jag höll min lilla hand i pappas stora och vi hittade på en lek som gick ut på att han lyfte mig högt vid varje dike som vi passerade. Det var roligt så länge stegen stämde, men plötsligt gjorde han en missberäkning och släppte ner mig mitt i ett vattenfyllt dike och alla kan lätt räkna ut hur detta slutade. Det var måhända en något skamsen far som vid hemkomsten visade upp den drypande våta dottern för mor. Så gick det med den nystrukna klänningen den gången. Det var kanske inte så muntert just då, men nu kan jag le vid minnet av malören.

Skörden bärgas

Arbetet med att på hösten tillvarata och bärga in årets skörd var tidvis slitsamt och om vädret under hösten var ogynnsamt tog det flera veckor. På ett normalt familjejordbruk som vårt, rörde det sig inte om så väldigt stora arealer, men före traktorns intåg fanns ju bara hästarnas och gårdsfolkets insatser, förutom någon enstaka gång då arbetet körde ihop sig som värst och någon lejdes att hjälpa till.

Personligen har jag inte upplevt tiden då all råg, korn och havre slogs med skära eller lie, men däremot kommer jag väl ihåg att vår lilla enhästars slåttermaskin kom till användning. En slags grind, ”svipo”, var monterad bakom bettet och den som körde drog efter hand med en liten räfsa bort en lämplig mängd, som någon som gick efter band till kärvar och reste till skylar.

En självavläggare som inskaffades, kom att markera övergången till modernare metoder. Den var som jag då tyckte, oerhört sinnrikt konstruerad: långa uppåtriktade roterande kammar som var och en med en viss rytm redde ut stråna och sköt ut dem i jämna högar utmed tegarna, på samma sätt som man tidigare gjorde med handräfsa och den lilla slåttermaskinen. Ibland hoppade vi över bindningsmomentet och satte grödan direkt på störar. Det var visserligen tidsbesparande, men då man kom till tröskningen visade det sig vara ganska ”råddot”. Och inte var det helt lätt heller, då man skulle använda högaffeln och det blev både skrymmande och tunga bördor att hantera.

Nästa steg i att rationalisera skördearbetet togs då vi köpte en självbindare. Om jag inte missminner mig, så var det den första i byn och intresset var därefter, för då den provkördes och även senare var många gubbar där för att titta på underverket. Det var lustigt att se då de så villigt sprang utmed dikena och plockade upp kärvarna från det yttersta varvet. På den tiden var ännu inte våra marker täckdikade.

Inte gick allting på räls precis, åtminstone inte i början, då alla inblandade var ovana, men visst var det en revolutionerande uppfinning som underlättade arbetet alldeles oerhört. Men ganska kinkig var den och då var det främst transportmattorna som förorsakade problem. Om de blev

våta och det blev de naturligtvis ofta, så måste de monteras bort efter avslutat arbete och hängas på tork. Då de var stora och försedda med träspjälor, så var de tunga och otympliga att handskas med.

Den arbetade med manillasnören, som vi köpte i byns handelslag och jag ansåg att det gick åt en väldig massa av dessa buntar, men det kom sig väl av att det vanligtvis var just jag som ålades att skaffa hem dem. Två rymdes på styrstången och möjligen två till på pakethållaren.

Det var inte bara vi själva som hade nytta av denna förträffliga maskin, pappa for också ut till andra odlare i både hembyn, Karby och Socklot då tiden och vädret medgav.

Tröskning p® gammalt vis

Efter att förut ha tröskat med bolagströskverket, så köpte vi nu ett eget. På så sätt behövde vi inte vänta på vår tur, utan kunde tröska då det passade oss. Om vädret var stabilt, så behövde vi inte heller köra in grödan i logarna utan kunde lasta den på alla tillgängliga kärror och flakar och tröska vartefter direkt på åkern, trodde vi, men då vi tog i bruk en eldriven motor som dragare, så började de verkliga bekymren.

Under efterkrigstiden var elledningarna i uselt skick och det innebar en stor påfrestning på grannsämjan. Det var faktiskt så illa ställt, att man försökte vara den första som startade på morgonen, för i annat fall var det svårt att få igång motorn och ännu svårare att fortsätta. Råkade någon mata i för mycket i gången, så vrålade det till och alltihop stannade tvärt. Under sådana omständigheter var det inte endast propparna i transformatorn man brände. Då transformatorn fanns alldeles i närheten, så var det Abbo som bytte säkringarna och vi fick otaliga telefonsamtal från förargade grannar som i praktiken stannade tröskverken för varandra.

Dessa tillspetsade, något tragikomiska och förargliga situationer uppstod väl inte varje dag, men tillräckligt ofta för att uppröra sinnena.

Som om detta inte vore nog, så gick ofta någon av dragremmarna av. Då var det bara att göra avbrott i arbetet och reparera dem med så kallade remskarvar av metall. Detta elände berodde förstås på att det inte fanns nya remmar att köpa, och de befintliga remmarna blev alltmer utslitna. Förresten, en dragrem fick vi ändå köpa på licens och det var ju bra.

Senare då vi började använda vår egen traktor var vi äntligen oberoende av andra och arbetet löpte så mycket bättre.

De första minnen jag har från tiden för bolagströskningen är den oljedrivna motorn och bäst minns jag det stora vattenkaret med kylvatten och de korslagda näten, där vattnet cirkulerade hela tiden. Maskinisten som alltid fanns närvarande hette Emil Vannäs och honom hade vi barn stor respekt för. Han tog verkligen sitt arbete på stort allvar och skötte tröskverket som sitt eget, och varje gång som han stannade motorn för

mat- eller kaffepaus, så kom han farande med sin stora smörjkanna och papyrossen i mungipan och Gud nåde den som då råkade vara i vägen. Varje gång deltog också någon från de andra gårdarna i ”tryskanlage”, så trots att arbetet för det mesta var både tungt och smutsigt, så hade vi ändå riktigt roligt ibland. Likaså då jag själv växte till och redan som väldigt ung i min tur började räknas som ett ”helt arbetshjon” också i granngårdarna.

Så här i efterhand då minnet har bleknat så vill jag gärna förknippa tröskning på gammalt vis med något nostalgiskt, ja rent av romantiskt, men vid närmare eftertanke så var det något helt annat. Visst vilade det en trolsk stämning över nejden då röklukten tidiga morgnar och sena kvällar låg över bygden och visst var slagornas taktfasta dunkande mot loggolven en fröjd för örat, men då man smutsig och svettig befann sig mitt i allt detta, så var det inte så värst roligt, inte så lätt heller för den delen.

En kortfattad beskrivning av arbetsförloppet lyder som följande: Kör de åkertorkade rågskylarna till rian, rada kärvarna på stänger, ”passona” som finns under takåsen. En del bredde ut t.ex. gamla mattor och hästtäcken på golvet för att fånga upp insekter, larver och andra ovälkomna kryp. Sätt eld i den väldiga riugnen som upptar nästan en fjärdedel av utrymmet och håll elden brinnande i några dygn. När det är dags för tröskning, så gäller det att stiga upp väldigt tidigt och skicka kärvarna en och en genom dörren åt den som befinner sig på själva logen.

Huvudsyftet med att man tröskade rågen med slaga också efter att tröskverken blivit vanliga, var att få långhalm att lägga på ladutaken. Dessa timrade lador som var och är ett speciellt kännetecken för Österbotten, förekom förut i hundratal ute på åkrarna. Jag vet inte hur många av dessa som var våra, men varje år var det något tak som skulle förnyas eller repareras och då en ny lada uppfördes skulle ett helt nytt tak läggas, så nog var det åtgång på långhalm alltid.

Då kärvarna var både tunga, långa och omfångsrika så hissades de upp för en stege eller några stående bräder och ofta sattes jag att haka dem på bandet, som någon uppe på taket, sedan drog upp.

Också som liten var jag ofta med då nya lador restes. Inte var jag väl till någon större nytta, men alltid fanns det små uppgifter också för mig, om inte annat, så kunde jag ju hålla snyggt runt arbetsplatsen, för

där fanns ”vedavertje” (virkesrester) utspritt hur mycket som helst som skulle undanskaffas. Riktigt sysslolös fick nämligen ingen vara.

Numera då metoden att bärga och förvara hö är någon helt annan, har tyvärr många av de gamla vackra, för Österbotten så typiska ladorna, skattat åt förgängelsen och ersatts av rent ut sagt förfulande, inplastade höbalar. Detta generationstyckande omfattas av oss, som var med på ”den gamla goda tiden”, väl medveten om att fodret i de av oss utskällda balarna, har högre näringsvärde än torkat hö. Så det är bara att acceptera nya rön, om än estetiska värden allt mer går förlorade.

Spånadsodling

Långt tillbaka i tiden var det vanligt att odla lin för gårdens behov och visst fick också jag stifta bekantskap med denna ädla syssla, om än i blygsam omfattning.

Att ha ett linland, stort eller litet, innebar en lång procedur med många arbetsmoment från sådd till färdig produkt.

Linet är en vacker växt med sin skira ljusa grönska och små himmelsblåa blommor.

Vid skörden drog man upp växten med rot och band den i små kärvar som lades i röta i en vattengrop och täcktes med några slanor och stenar som tyngd. När kärvarna ansågs vara färdigrötade, sattes de upp på en gärdesgård för att lufttorka.

Följande år skulle linet både bråkas och häcklas, så att bara fibrerna blev kvar. Riktigt långt tillbaka spanns linet för hand, men vi skickade vårt till ett linnespinneri.

Av det färdiga garnet vävde man dukar, sängöverkast, handdukar och andra hemtextilier.

I regel köptes tyget (under fredstid) till lakan och gångkläder, men föregående generationers kvinnor skulle både spinna linet, väva tyget och dessutom sy alla textilier som behövdes. Man kan med fog fråga sig hur i all världen de hann med tanke på de tusen andra tunga göromål och på en symaskin som vevades för hand.

Under trettiotalet då mina båda fastrar ”brudade” sig, följde jag med intresse med vad de höll på med, något som de inte alltid uppskattade. Ibland kunde jag vara ganska påfrestande, till exempel då jag klev upp på vävstolen och gol som en tupp, eller då jag gömde prylen, som var ett litet men nödvändigt redskap som de använde då de broderade fina borddukar. Mina tilltag bottnade kanske i att jag ville ha mer uppmärksamhet.

En sommar vävdes halmmattor och då hade man ställt vävstolen i rian, i detta fall en självklar plats, då halmen måste vara våt och halm till ränderna färgades lila, vilket just då var på modet. Det var verkligen skräpigt och blaskigt omkring vävstolen.

Höstplöjning med häst

Så fort som möjligt efter att skörden var inbärgad och potatisen upptagen, vidtog arbetet med höstplöjningen inför nästa års sådd, vilket också tog veckor i anspråk. I synnerhet då hästar användes framför plogen och det har man ju gjort sedan urminnes tider. Hos oss köptes som sagt den första traktorn först i början av femtiotalet.

Alla vet hur det ser ut då man plöjer med traktorplog, men för alla i den yngre generationen vill jag berätta att det på min näthinna finns en mycket vackrare syn. En bonde som fåra upp och fåra ner går framåtböjd och styr plogen, med två stretande hästar förspända. Arbetet är inte lätt för någondera av dem, för plogen bänder hit och dit. Än stöter den på någon sten, än är en tuva i vägen och den som styr plogen måste vara följsam i sina rörelser samtidigt som han bemödar sig att få så raka och jämna fåror som möjligt och dessutom ibland trampa till plogtiltan som inte riktigt alltid av sig själv lägger sig på rätt sätt.

Jag kan inte heller låta bli att försöka beskriva en hästdragen Fiskarsplog, ty ett estetiskt vackrare och smäckrare arbetsredskap kan man knappast tänka sig. Den var helt strömlinjeformad från yttersta ändarna på handtagen, skalmarna ända ner till den av flitig användning silverglänsande plogbillen och den kraftiga kniven längst fram, som skar marken. Dessutom var den naturligtvis funktionell för sitt ändamål, men gjorde – märk väl – bara en fåra åt gången, så det tog som sagt tid att plöja den tiden.

Vi hade också en plog som drogs av en häst och som man plöjde stubbåkern med, men den gjorde inte alls så djupt intryck på mig som den som den modell jag nyss lovsjöng.

En gång då pappa höll på med höstplöjning alldeles nära hemmet, skulle jag som vanligt gå med kaffekorgen till honom. Då jag kom till grinden var han på väg bort från mitt håll och ned mot skogen till och då han vände mot mitt håll igen, klev jag upp på en sten för att därifrån vinka åt honom. Men jag slant på den regnvåta stenen och slog i ansiktet och efter en stund svullnade läpparna så att det kändes som om jag hade fått gristryne. Dessutom råkade jag den gången ha kaffet i en glasflaska,

som trots att den var skyddad av dubbla ullstrumpor, ändå gick sönder. Något nytt kaffe var jag inte i stånd att hämta, för just då var det bara näsblod och tårar som existerade för mig.

Tur i oturen, var ändå att vi var så nära hemmet, så efter att pappa bundit hästarna vid en gärdsgårdsstör, gick vi in till mamma, som tog hand om mig medan pappa drack sitt eftermiddagskaffe i köket.

Just nu erinrar jag mig att varenda gång som jag grät efter att ha gjort mig illa, så sa han: ”Int ska du gråt, no gar he om tills du ä brud.”

Ett löfte, som för en fyra–femåring verkade ligga oändligt långt i framtiden.

Jag får en lillasyster

Jag kan inte minnas när det gick upp för mig att jag faktiskt inte hade några syskon, men det var nog rätt tidigt och då trodde jag på fullt allvar att jag var den enda i hela världen som inte hade någon syster eller bror. Det gjorde mig väldigt ledsen och jag kände mig udda på något vis.
Jag kommer ihåg att jag gång på gång gick igenom alla som jag kände, som för all del inte var så väldigt många innan jag började skolan, men resultatet blev alltid detsamma, jag var den enda.

En gnistrande kall vinterdag under jullovet, då jag nyss hade fyllt tio år, for jag ensam på en tur med mina nya skidor. Det var inget ovanligt med det, möjligen att julklappsskidorna var nya som sagt, men det som hände vid hemkomsten glömmer jag aldrig. Det var då som mamma berättade för mig det nästan ofattbara, att jag till våren skulle få en för mig hett efterlängtad syster eller bror.

Ju längre tiden led, desto mera tänkte jag på det syskon jag skulle få innan sommaren och på eftermiddagslektionerna då solen började värma igenom de höga fönstren i skolsalen, hade jag svårt att koncentrera mig. Svettig blev jag i den allt för varma tröjan av hemspunnet garn, för att inte tala om de tjocka hemstickade strumporna som klibbade och kliade på benen. Men jag måste uthärda, för mamma sa att ”på våren blir man lätt förkyld, så klä dig inte för tunt för tidigt”.

En morgon i maj då jag vaknade var mamma och pappa inte hemma, de hade kört till BB på Kvarnbacken i Jakobstad och den skoldagen var för mej nästan outhärdligt spännande. Så fick jag så småningom veta att jag hade fått en lillasyster. Den tiden kom det inte ens på tal att äldre syskon skulle få lov att besöka mamma och den nyfödda på BB, så jag fick tålmodigt vänta tills de kom hem. Det gick egentligen ganska bra, därför att förutom att jag som vanligt var i skolan, så gjorde jag också så väldigt stort nummer av att vara mammas ställföreträdare och ”sköta om hemmet”.

Våren kom tidigt det året och redan den 13 maj, då Ulla som min syster heter, kom till världen var kvällarna förunderligt ljumma. Kanske berodde det på min sinnesstämning, men så sköna majkvällar som

då, tyckte jag mig inte någon gång förr under mitt tioåriga liv ha upplevt. Under den veckan överväldigades jag av ett sällan skådat städdille, för då pappa var ute på åkern och jag fick rumstera efter eget huvud, så oberoende om det behövdes eller inte, så slängde jag ut både mattor, sängkläder, och krukväxter och sopade och skurade av hjärtans lust. Det var så som min glädje och lycka tog sig uttryck och när allt var klart, greppade jag mattpiskan, låtsade att den var en gitarr och ställde mig vid det öppna fönstret och ”spelade” och sjöng ut min stora lycka rakt ut över åkrarna och den nedgående solen som försvann bakom de höga granarna vid ”Langstranden”. Jag vill gärna tro att Gud i sin himmel då log åt denna oerhört lyckliga tioåring, som nu äntligen fick kalla sig storasyster.

Min syster Ulla som konfirmand 1959.

Juletid och julefröjd

Under min barndom firades jularna under ganska enkla former och speciellt krigsjularna kännetecknades av brist på det mesta, men på landet hade vi åtminstone tillgång till mat, om än enkel sådan.

Vad jag minns så kunde vi ändå inför varje jul i butiken köpa torrfisk, som mamma sedan preparerade. Den skulle gå genom många olika moment innan den kunde kallas lutfisk. På Anna-dagen den nionde december sattes fisken i blöt i en stor och rymlig bunke och varenda dag byttes vattnet tills det var dags för lutning. Lutsten kunde användas, men bättre var ändå den lut som kokades på björkaska. För att all fisk skulle bli lagom mjuk och genomlutad, så måste man passa den noga och gång på gång vända på fiskhalvorna. Efter detta kinkiga moment skulle den återigen vattenläggas och för att den skulle bli möjligast vit i köttet tillsattes ännu kalk i vattnet.

Före julen slaktades och tillreddes hushållsgrisen, som förslog till många och goda mål mat den närmaste tiden.

Stora satser matbröd och limpor bakades och gräddades i stora bakugnen och tack vare att vi odlade vårt eget vete, så behövde vi inte heller sakna vetebröd. Den tiden uppskattade man också vanligt ”skuregutta”, men pepparkakor kunde ibland åstadkommas om man råkade ha hemkokt sirap. Alltid till jularna bakade mamma en slags enkla, men goda kringlor. Hon tog helt enkelt undan en del av vanlig bulladeg och tillsatte mera smör samt potatismjöl. Sedan hon format degen till kringlor, doppade hon dem i socker och kanel och de var som sagt väldigt läckra.

Så länge som alla vuxna ännu bodde hemma, så fick jag som ensambarn många julklappspaket, inte stora och dyra, men många! Det var för mig faktisktdet viktigaste, för jag räknade dem noga och jag kommer ihåg att en gång var det hela 17 paket.

En jul fick jag skidor och tjocka, präktiga bambustavar. En röd räfflad gummibit att klippa till och sättas fast på skidorna fanns med och det blev pappas sak att ordna med den saken och jag kommer ihåg att jag tjatade tills han gav med sig. Vad var det för glädje med skidorna om jag

inte fick använda dem? Om det nu inte blev gjort under juldagarna, så längre än till tredjedagen orkade jag inte vänta. Förresten var det inte bara gummibitarna det gällde, han måste också fixa helt nya ”stroffor” av läder, för till mina allra första riktigt egna skidor hörde inga bindningar.

Ett spår skidades upp runt åkern bakom huset, vilket jag flitigt nötte och de vuxna som fanns till hands, befalldes att titta på och det var inte värt för dem att smita från fönstret, för jag tittade minsann då och då över axeln, för att kontrollera att de fanns kvar.

En julafton minns jag mera tydligt än många andra och faktiskt inte för att den skulle ha varit särskilt glad, snarare tvärtom. Karlarna var i stan och sålde julgranar och faster Anna var där för att handla. Alltså var jag ensam hemma med mamma, som hade fullt upp med julmaten och allt annat som skulle göras. Som alla barn, så upplevde jag den dagen som oändligt lång och då verkligheten blev allt för outhärdlig, tog jag fantasin till hjälp. Jag sa att jag skymtade något rött vid ladan som fanns borta vid skogsbrynet och väntade att hon skulle leka med, men icke, för hon svarade helt lakoniskt ”det kanske var en räv jag hade råkat se”. Så dumt av henne att inte föreslå en tomte, och den gången tyckte jag att mamma var en riktig glädjedödare.

Alldeles säkert slutade också den förfärligt påfrestande dagen, för min del, som alla andra gånger, med en fin julaftonskväll, men nog verkade timmarna dit oändligt långa och sega.

Det var alltid faster Anna som klädde julgranen och jag fick inte ens komma in i stora rummet, än mindre hjälpa till och ännu kan jag minnas att jag stod utanför dörren och begärligt lyssnade till det hemlighetsfulla prasslet inifrån rummet. Fast det fanns både glitter, flaggor och små ljus i granen, så är det ändå den underbara doften av de röda äpplena som jag bäst kommer ihåg.

De jular som ”mågarna” firade jularna hos oss, fick jag en del rara julklappar av dem. Bland annat en ”riktig” pytteliten plättpanna och ett strykjärn, båda i gjutjärn.

Det var inte så lätt att åstadkomma fina plättar, då utrymmena var så små och mitt omdöme var att de liknade glasögon, den smala strängen mellan rundlarna förliknade jag med bågen över näsan. Bättre lyckades jag med strykningen, då jag under mammas övervakning fick lov att ta mig an näsdukar och småplagg.

John hade som julklapp till familjen beställt en jättestor ”guttagubbe” garnerad med smaskig kristyr och den kom att utgöra en så svår frestelse för mig. För att på något sätt komma åt att knapra i mig den åtråvärda kristyren tog jag faktiskt till en grov förevändning. Då gubben låg i sin ask på en av de väggfasta bänkarna i farstukvisten, så försökte jag med att ”jag skulle gå dit och vädra min nya docka”. Vilken dålig ursäkt att komma med mitt i smällkalla vintern och inget att vara stolt över och det är väl orsaken till att jag inte har glömt den episoden.

Byaråd hölls varje år tredje dag jul och kallades givetvis ”jultrididagsråde”. Innan något av samlingslokalerna byggdes, hölls dessa turvis i hemmen. En ny ålderman valdes varje år och bykistan som flyttades mellan gårdarna, fanns alltid med. I den förvarades viktiga papper som jag inte vet så mycket om, men min gissning är att den bland annat innehöll kartor och uppgifter om t.ex. byns samfällda marker och övrig egendom. Det året som det var vår tur, kommer jag ihåg, kanske mest för att jag just den dagen fyllde år, antagligen tre. I julklapp hade jag fått en fin leksakstelefon och jag ”telefonerade” med flera av farbröderna. Några berättade efteråt, att de hade tyckt att detta var så rart, men jag undrar ändå om inte en och annan vän av ordning, som kanske inte var så barnkär, ansåg att jag uppträdde något störande.

Förr i tiden byggde man på bondlandet flera timrade små hus på längre eller kortare avstånd från huvudbyggnaden.

Långt tillbaka var det med tanke på brandfaran då de flesta hus hade halmtak, som man inte byggde de numera så vanliga uthuslängorna.

Hemma på Pysbacka fanns de flesta kvar ännu långt in på trettiotalet och en del fyllde väl sina ändamål. Med tiden revs ändå vartenda ett, då man ansåg dem otidsenliga och att de stod i vägen. Jag är ändå glad att de fick stå kvar så länge, att jag får minnas dem, otidsenliga eller inte.

Nu tänker jag räkna upp dem alla, därför att jag tror att likadana har funnits på de flesta gårdar. ”Fårhuse”, ”värmhuse”, ”rökbasto”, ”smidjo” samt ”steinföuse”, som blev obehövligt efter att det nya togs i bruk. Likaså ”sveiplado”, som revs, men byggdes upp på annat ställe. För några år sedan revs också den gamla ”uthusraden” och ersatte den med en stor maskinhall, anpassad för nutidens krav. Alla vet vi att traktorer och jordbruksredskap ”vuxit” enormt under de senaste åren. Sädesboden har flyttats

till en lämpligare plats närmare gården och det är bra, för på grund av nybyggnader och livligare trafik på vägen intill, skulle den annars stått alldeles fel och inte kommit till sin rätt. De gamla bodarna är vackra, pittoreska byggnader, som bör sparas för eftervärlden.

Nyodling

Under så gott som hela trettiotalet lades mycken möda på att förstora hemmanets odlingsareal och för att få hjälp med detta tunga och långvariga arbete, så anlitades arbetsfolk som helt enkelt benämndes gräftare. Ofta var det mycket unga pojkar från finskatalande kommuner, som i början av sommaren gick runt i gårdarna och frågade efter arbete och om de lyckades, så väntade dem många tunga dagsverken under de närmaste månaderna.

Men det hände också att en hel familj arbetade tillsammans och till oss kom flera år i rad en familj bestående av mamma, pappa och två barn. Föräldrarna hette Ester och Ville, pojken Tauno och flickan, den yngre av dem båda, hette Eeva.

De bodde i timmerstugan som fanns i ”Langhaga”, där det mesta arbetet med nyodlingen pågick. Ett par gånger i veckan gick de den flera kilometer långa vägen hem till oss för att hämta bröd, mjölk, smör och andra livsmedel som vi kunde stå till tjänst med. Eeva och jag lekte ofta tillsammans de dagar som vår familj var där, i höbärgnings- eller annat arbete.

Som liten fann jag det helt naturligt att saker och ting förhöll sig som de gjorde, men efteråt har jag ofta tänkt, att det måste ha känts oerhört tungt för föräldrarna, särskilt mödrarna, att skicka sina tonårspojkar ut till okända trakter och hårt arbete. Redan då tänkte jag att jag hade tur som var född till flicka, så att jag inte som vuxen skulle bli tvungen att börja gräfta, vilket jag nog ändå hamnade att göra ibland, men det var liksom en helt annan sak.

I dag känns det som väldigt främmande att en hel familj drar land och rike runt och försörjer sig på att arbeta med nyodling. Och det var kanske inte så vanligt förekommande den tiden heller, men jag har sett det på när håll och dessutom kände jag en fyrapersoners familj till, som tidvis arbetade hos oss.

Det var mycket som en nyodlare måste göra, bland annat avverka och röja undan träd och buskar, samt bryta stubb och sten, innan han kunde sätta gräftan i jorden.

Att plocka små kvarblivna stubbrötter på de nya tegarna, var en lämplig sysselsättning för barn och trots att man trodde sig ha hittat alla, så visst dök det då och då upp nya, under flera år efteråt.

För att avlägsna jord och små rötter från stubbarna innan de klövs, brukade man bränna dem på platsen och hos oss eldades det många vintrar framöver med sotigt brännvirke i öppna spisen. Det var inte så lätthanterat, men en bra värmekälla, så givetvis skulle den tas till vara.

Forden

Abbo köpte en gång en gammal ur bruktagen T-Ford i avsikt att använda axlar och däck för en ny mejerikärra, men innan dess fick den tjäna som färdmedel till min pappas kusins bröllop som hölls i Pörkenäs. Bilskrället var givetvis inte registrerat och inte minns jag vem som satt vid ratten, sannolikt en glad amatör som saknade körkort, men den tiden fäste man sig inte så noga vid sådana detaljer.

Vi tog närmsta vägen genom Karby och Nabba och vad jag minns så gick allting bra, fast färdmedlet egentligen var köpt som skrot. Dagen till ära hade jag en ny gul klänning och nya svarta lackskor och jag var så liten att jag inte riktigt behärskade svenska språket, så jag lär ha berättat att ”skorna blev köptas i går”. Inte skulle jag komma ihåg en sådan oväsentlig liten detalj, om inte Ethel och Gretel, som var något äldre än jag och som jag lekte med på bröllopet, en tid efteråt litet retsamt påminde mig om felsägningen.

Efter att forden hade berövats sina hjul, så tjänade den som tillhåll och lekplats i många somrar framöver och i vår fantasi gjorde vi många och långa ”resor” och helt plötsligt ropade någon ”nu kör vi över Larsmo broa” varvid alla skumpade häftigt på sitsarna, så huvudena nästan slog i taket, medan den ännu hade taket kvar, och roligt hade vi.

Ett fähusbygge på trettiotalet

Hösten 1937 kunde vi ta ett nybyggt fähus i användning. Det låg år av planering och arbete innan det var färdigt för sitt ändamål och trots att jag då inte hade så många år på nacken, så var jag tydligen så intresserad och nyfiken, att jag kommer ihåg det mesta som försiggick där hemma under byggnadstiden.

Allra först grävde man för grunden och urinkällaren och redan då var jag i närheten och bakade kakor av den härliga, blanka leran, som jag radade upp i långa rader på bräden för att torka i solen.

Teglet kördes från ”Rånäse” invid Bennäsvägen, där det på den tiden fanns ett tegelbruk. Man körde åtminstone två lass åt gången, ofta med en häst ”på släp” utan att någon där höll i tömmarna, detta för att spara tid och karl, men det blev ändå att köra många varv, för tegel är ju tungt och det gick inte an att lägga mer än en kubik åt gången på flaket. Detta har någon som vet, efteråt berättat för mig. För själv tycker jag mig komma ihåg att de lade bara ett varv tegel på flakbottnen, kanske de båda uppgifterna går ihop.

Då fanns varken maskin- eller handdrivna betongblandare, åtminstone inte för hemmabruk, så det gällde att blanda till murbruket med spadar. Ofta var det två karlar som samtidigt blandade sand, kalkcement och vatten i en för ändamålet gjord låg och stadig flera kvadratmeter stor låda.

Sanden kördes vintern innan med slädar från grustaget i Lillsocklot och de stora grus- och sandhögarna hemma på gården inbjöd sedan till roliga lekar, då det också handlade om fähus, kor, kalvar och får.

Småningom infann sig både rörmokaren och muraren och sedan golvet och sockeln var klara, växte väggarna litet för varje dag. Inget moment gick fort och arbetet tog tid, men då de började inreda med båsbalkar, kättar och annat, så fick också jag en uppgift som bestod i att hålla undan små bräd- och plankstumpar som jag vartefter byggde till många och höga torn och villigt berättade för alla som ville höra på, att det var minsann Babels torn jag åstadkommit.

En skojfrisk farbror som hette Verner Ekström anlitades att slipa golvet i mjölkkammaren och då elektricitet ännu inte var installerad, så

lyste jag åt honom med ett brinnande ljus. Jag fick stearin på fingrarna, vilket jag påpekade, men han fick det till att jag sade ”stalin” vilket han påminde mig om en lång tid framöver. Mammas svåger Gunnar som var elektriker tog hand om elinstallationerna och belysningen. Morbror Hannes var händig på snart sagt alla områden, så bland annat skar han in fönsterrutorna. Naturligtvis tittade jag på och jag kommer ihåg att jag var mäkta imponerad då han med lätthet först skar och sedan bröt isär glasrutorna och efter den dagen visste jag vad en diamant var och att den var och är, ett ofattbart skarpt verktyg.

Då bygget var så långt framskridet att det var dags att lägga taket började det verkligt roliga och måhända var jag ensam om att tycka så, för tillsammans med foderladan var det ett stort tak och om något, så medförde det arbetet verkligt mycket av förberedelse. I förväg sågades trädstammar i skogen, barkades och kapades till lagom långa klabbar som i sin tur hyvlades till pärtor på en speciell hyvel som ägdes av Alfred Grägg, som bodde i andra ändan av byn.

Man ställde till ”pärtspikantalko” och dagen innan fick jag följa med Abbo då han hämtade bord, bänkar och kalaskärl, som fanns i ett tröskverksskjul en bit hemifrån och på samma gång högg han grova, knotiga grenar av en, som skulle spikas på taket som stöd för fötterna då gubbarna uppehöll sig där uppe. I alla fall tror jag att det var så.

Långbordet och bänkarna stod på gårdsplanen under björkarna och jag minns de väldiga soppskålarna och de mörknade aluminiumförläggarna med gula, svarvade träskaft.

Den dagen hade mamma hjälp av grannens piga i köket och utan att egentligen minnas, så tror jag bestämt att det bjöds på köttsoppa och risgrynsgröt med fruktsoppa, för det var den vanligaste kalasmaten förr.

Överflyttningen av kreaturen skedde på hösten och det var alldeles säkert en stor och omvälvande händelse för alla inblandade, inte minst för djuren som dittills varit förvisade till det gamla stenfähuset som var både mörkt och dragigt. I början var de misstänksamma och försiktiga inför allt det nya, men de vande sig fort. Där fick de äta från snygga foderbord och ha ständig tillgång till friskt vatten.

Samma år skrev vi in oss i kontrollföreningen vilket innebar att en kontrollassistent kom till gården en gång varje månad för att kontrollera och väga mjölk från hela besättningen.

Samtidigt eller egentligen redan innan, påbörjades förädlingsarbetet hos oss. En kviga med fin stamtavla hade inköpts, vilken visade sig vara en säregen typ. För det första så ståtade hon med ett blankt spänne i örat, vilket jag aldrig hade sett förut. Hon hette Elita och då hon kom till gården fann jag henne så intressant, att jag jämt ritade av henne på en massa teckningar. Men egentligen var det spännet som fascinerade mig mest, för mamma har senare berättat, att på de flesta teckningar var spännet oftast större än själva kon.

Det visade sig att Elita tyvärr var behäftad med ett par inte alltför trevliga egenskaper. Hon tålde faktiskt inte barn, så därför var jag alltid utrustad med en ”rojsko”, kvist, att mota henne med, då hon närmade sig på ett hotfullt sätt. Dessutom var hon ”illgärds” det vill säga hon hölls inte alltid som de andra i hagen, utan lyckades ofta hoppa över – eller på något märkligt sätt ta sig genom stängslet. Hon hade korta, breda horn som lämpade sig bra att lyfta grindarna på. Om handkärran avsedd för grönfoder och som därför var försedd med en löstagbar skrinda, råkade stå i närheten, så visst lyfte hon också den på sina horn, oberoende om den var tom eller fylld med innehåll, som hon i så fall spridde ut på marken.

Förut hade det inte alltid varit så viktigt vilken tjur man valde att betäcka sin ko med, huvudsaken var att hon blev dräktig, men bland bönderna fanns det nytänkare som småningom fick andra med sig och då en tjurförening grundades i byn kunde man hålla sig med goda avelstjurar, vilket småningom resulterade i flere högmjölkande kor och besättningar.

Bland dem som flyttade från ”gambeföuse” var bland andra Majros, Gullros, Lillros, Borga, Stolta, Blomster och Smulter, alla vackert klingande namn. Faster Lina som gifte sig vid den tiden, fick Smulter som hemgift. Hon lastades på en lastbil för resa till Sandsund, där faster bodde som gift.

Av Gullros har jag ett mycket smärtsamt minne därför att det var just hon som råkade stånga mammas öga så illa att det inte kunde räddas. Det blev en brådskande resa till Malmska sjukhuset i Einar Gräggs bil och det sista jag kunde urskilja då hon vinkade åt mig från bilen, var den vita bindeln om huvudet och snett över det skadade ögat och den synen har för alltid fastnat i mitt minne.

Kvar där hemma fanns förutom pappa, både faster Anna, faster Lina och Abbo, så jag blev säkert väl omhändertagen under tiden som mamma var på sjukhuset.

En gång då pappa kom hem från besök hos henne, fick jag två bananer som mamma hade skickat till mig och de var de första bananerna jag någonsin hade smakat och fast de vid det laget var både blöta och mörka i färgen, så smakade de underbart ändå.

Det här hände medan det gamla fähuset ännu var i användning.

I samband med att vi anslöt oss till kontrollföreningen, sattes släkttavlor upp i fähuset ovanför korna. Enkla svartmålade fanérskivor, på vilka alla behövliga uppgifter om härstamning, födelsetid, datum för betäckning och kalvning med mera antecknades. För det mesta var det pappa som skötte den detaljen.

Det där med kontrollassistenten var spännande värre då det hela började, kanske inte bara för mej kan jag tro. Jag råkade vara ensam hemma då hon för allra första gången kom till gårds och tydligen var jag då inne i en av mina mycket korta blyga perioder, så blyg att jag sprang och gömde mig bakom närmsta husknut. Hon var från Närpes och jag tyckte att hon pratade ett så konstigt ”språk”. Efteråt anlände en bonde med häst och kärra och de viktiga och högst intressanta gula lådorna, en stor och några små. Min blyghet som gjorde sig så märkbar i början, försvann rätt snabbt och jag blev snart bekant med henne, som med de flesta andra främmande vuxna, lillgammal som jag var.

Det hon sysslade med i köket var så omåttligt intressant, så jag avlägsnade mig inte en tum ifrån henne, möjligen hindrade jag henne i arbetet och kanske tröttnade hon på mina frågor, men jag pladdrade på utan avbrott.

Då hon hade blandat och laborerat en god stund med mjölkflaskor, provglas och syror, var den verkliga höjdpunkten inne, att få ”sita på lådo” som innehöll centrifugen där alla spetsiga flaskor radades in. En vev fanns på sidan och efter att jag äntrat lådan tog hon en titt på klockan och satte maskineriet i rörelse. Någon tyngd behövdes för att lådan inte skulle skramla så förfärligt och åtminstone i varje gård där det fanns barn, hade hon antagligen inte svårt att få små villiga levande ”barlaster”.

Bland hennes prylar fanns en märklig karaffliknande syrebehållare av glas, som jag kallade ”getabocken”, och än i dag tycks det mej att för den

Kreatursskötarkursen 1951.

pjäsen var namnet precis mitt i prick, för då den besynnerliga korken skruvades på, så hade den faktiskt både horn, nos och skägg.

Det blev med tiden ett otal assistenter som passerade revy under åren.

Någon av bönderna i föreningen åtog sig uppgiften som tjurhållare för en längre eller kortare tid, vilket innebar att han utfodrade den i sin egen ladugård, tog ut den till korna som fördes till gårds för betäckning, samt skötte anteckningar och bokföring. Hos oss höll vi flere tjurar i rad, vilket blev många år sammanlagt. Det var inte heller några små pluttar det var fråga om, utan veritabla köttberg på uppskattningsvis 600 kilo. Den första tjuren som kom till oss hette Pondus och den andra Dolfus. Briljant hette den som fanns på gården vid den tiden som jag flyttade hemifrån. Visst var dessa tjurar respektingivande, men för det mesta förvånansvärt fogliga att handskas med. De var i alla fall utrustade med nosring i vilken man fäste en stång, som den leddes med. Så man kan ju säga att man bildligt talat ”höll den stången”. Ett vet jag i alla fall, att i dag skulle knappast någon människa i världen kunna övertala mig att ensam leda ut och in en tjur av deras mått, varken med eller utan nosring och stång.

Tjuren kunde man givetvis inte ha ute på bete, så den fick vackert stå inne året om, vilket kanske inte var så muntert för den, men då den inte visste om något annat liv, så fann den sig i detta.

Kornas klövar måste också skötas och tjurföreningen hade en klövtång som förvarades i den gård som just då var tjurhållare, därifrån medlemmarna vid behov lånade den.

Vi hade en egen ”handdriven” hårklippningsmaskin enkom för korna, och den användes på hösten efter utegångsperioden, så om tiden medgav, blev de nog väl omskötta.

En vinter då jag var i övre tonåren deltog jag i likhet med ett tiotal andra ungdomar i den ”ambulerande kreaturskötarkursen”, som den gången var förlagd till Sundby/Karby. Den teoretiska delen hölls i skolan, medan vi höll till med det praktiska i Axel Knuts fähus i Karby. Då det var min tur att sköta korna och morgonmjölkningen, var jag tvungen att stiga upp väldigt tidigt och om morgonen var kall, med djup snö, for jag med häst och släde, vilket var bra för mig, men jag undrar vad hästen tänkte. Den var nog inte van att börja dagen redan klockan halv fem på morgonen.

Trots arbete och läxor var kursen ett trevligt avbrott i vardagen. Vi ordnade flera välbesökta programaftnar, då alltid någon föredragshållare var inbjuden. Själva stod vi för den lättsammare delen av programutbudet. Jag kommer speciellt ihåg en lek, eller tävling där tre pojkar satte sig på varsin stol på scenen med en flicka bakom var och en. Vi flickor skulle försöka inviga varsin pojke i stickandets ädla konst, utan att vidröra varken adepten eller stickningen. För min del råkade det bli den gästande agrologen och alla kan förstå hur frustrerande situationen var. Hur vi än gestikulerade med armarna, pekade med fingrarna och lät munnen gå, så var det stört omöjligt att få dem att fatta någonting av det hela, än mindre lyfta en enda maska. Det var inte utan, att vi stampade med fötterna också, när det riktigt hettade till, men publiken hade väldigt roligt.

Kursföreståndare var Dagmar Berts och skötte den teoretiska delen av undervisningen medan Agnes Ek var dejan som med stort tålamod övervakade det praktiska arbetet i ladugården. De var bägge mycket kunniga och rutinerade och inspirerade oss till att införa de nyförvärvade kunskaperna hemma i gårdens egna fähus.

Ännu på trettitalet kördes den mjölk som levererades till mejeriet med häst. Byns mjölkbönder, vilket faktiskt nästan alla var, var indelade i olika lag, inom vilka man turades om att köra till Jakobstad. Vi hörde till Vannäs-/Kålla-laget. Det hände sig någon enstaka gång då jag

var liten att jag fick följa med då vi hade mjölktur och jag minns särskilt en gång då det var planerat för en stadsresa också för mig. Då jag glad i hågen förväntansfull vaknade och tittade ut genom fönstret vände allt till en obeskrivlig besvikelse då jag fick syn på pappa, som just då körde ut från gården – utan mig. Hur kunde de svika mig så grymt, jag som hade glatt mig så mycket åt att få följa med. Men det var lyckligtvis inte alls så illa som jag först trodde, utan mamma kom in och förklarade att pappa for i förväg för att hämta mjölkhinkarna från de övriga gårdarna och att han visst skulle komma tillbaka för att hämta mig. Jag torkade tårarna och med mammas hjälp kom kläderna på med fart och snart var jag redo för stadsresan.

På den tiden var alla landsvägar grusvägar, men en del gator i Jakobstads centrum, liksom parentesen vid södra infarten var asfaltbelagda och genast då vi körde in i staden, satte jag i gång att härma klatschljudet som uppkom då hästhovarna slog mot det hårda underlaget. Det lyckades riktigt bra genom att klatcha med tungan uppe i gommen. Förmodligen förvånades cyklisterna och fotgängarna över den lilla lantlollans tilltag, men jag klatschade obehindrat hela Storgatan fram.

Väl framme vid mejeriet hade jag litet långtråkigt, för det räckte väl någon timme innan alla hinkar var tömda. De flesta skulle ha skummjölk i retur till kalvarna och dessutom skulle några smörkilon och silvadd, som någon skickat efter, också med på hinkbottnen.

Bäst minns jag en kvalmig och ljum ånga av skummjölkslukt och disksoda som slog emot inne i mejeriutrymmet där det slamrande ljudet av mjölkkärlen ekade mellan de hårda kakelbeklädda väggarna.

Efter att mejeriärendena var utförda, körde vi till handelslagets gårdsplan där oftast redan flera andra hästar stod bundna vid långa räcken och där karlarna träffades för att prata. Att besöka det stinkande dasset var verkligen inte någon angenäm upplevelse, men ibland var det oundvikligt.

Ibland benämndes denna livligt besökta träffpunkt ”Handelslagsgåln”, ”Handelslage”, ”Andelshandeln,” eller helt enkelt ”Pedesöre”. Förresten kallade en del staden Jakobstad för ”Pedesi”. Kärt barn har som känt många namn.

Vi skulle handla också då vi ändå var i stan och inte minst, gå på ”Pedersöre” Kafé.

Förutom min fars bror fanns det en farbror till som alla barn kallade Abbo. Han var en mycket snäll och barnkär ogift farbror som hette Alfred Vannäs och som mycket riktigt bodde på Vannäsbacken. Han kom ibland till oss på söndagsförmiddagarna och hade då alltid sin spetshund ”Snällo” med sig. Till saken hör att varje gång han kom tillbaka med tomkärlen efter sin mejeriresa, så sprang jag ner till fähusbacken och den viktigaste orsaken var nog, skam tillsägandes, att han alltid bjöd på karameller. Mamma tyckte att det var pinsamt och försökte hindra mig, men jag gick inte att hejda. En enda gång hade han glömt att köpa karameller, men en bulle hade han i fickan och den delade han och jag fick den ena halvan, vilket bevisade att han var givmild och hjärtegod. Det är så jag skäms – bullen var kanske ämnad för hans brorsdotter Margit.

Under en tidsperiod transporterades ingen mjölk på söndagarna och det var då som separatorn igen togs till heders och användes varenda lördagskväll och söndagsmorgon. Den var monterad på en stadig väggfast hylla i köket och förde ett förfärligt oljud då den var igång. Då alla kärlen med både skummad och oskummad mjölk stod framme, var det både trångt och råddigt i köket. Dessutom stundade helgen till och det tog tid innan separatorns många metalldelar (tallrikar) och pipor var diskade och ordningen återställd.

Nästa eller därpå följande dag kärnades den surnade grädden till smör och det var inte alldeles lätt att lära sig den konsten heller, för hade man inte ”den rätta knycken” så stänkte grädde ut på golvet och det var ju inte meningen, men efter några försök lärde jag mig att hantera ”tyriln” rätt.

I samband med kärningen fick man en användbar biprodukt, kärnmjölk, som en del gillade att dricka, dock inte jag och kärnmjölksvälling tyckte jag absolut inte om. Däremot gröt kokad på samma vätska och med sirap eller socker till slank den ner, dock utan större entusiasm. Nykärnat smör smakade mums och råkade kärningsdagen dessutom sammanfalla med bakdagen var det toppen och det fanns knappast något som överträffade en varm ”smetakako”.

Förr fanns inga riktiga kylrum eller -skåp, men på något sätt måste mjölken hållas kall och inom mejerihanteringen använde man helt enkelt is för ändamålet. Det var inte några små mängder som behövdes, så

varje vinter, troligen i mars månad, kallades leverantörerna till istalko då åtminstone en man från varje gård, utrustad med häst och stubbsläde åkte iväg för att hjälpa till med att såga och ta upp isblock någonstans ute på den tillfrusna Alholmsfjärden.

Isblocken lagrades sedan i något av mejeriets upplagsplatser eller iskällare.

Det var nog mera regel än undantag att karlarna vid hemkomsten hade litet under västen, vilket de var väl värda efter en hel dag ute på isen och utfört tungt arbete.

Hos oss togs också is för eget behov och en gång fick också jag vara med. Ån var den enda vattensamlingen i byn, och där togs isen. En farbror från byn var med den gången och till mig sade han att det var en stor gädda som höll i andra ändan av den långa sågen, vilket jag givetvis inte trodde på, utan tyckte att han var enbart löjlig.

Isblocken förvarades sedan invid fähusväggen med ett tjockt lager sågspån runtom.

Då man övergick till att forsla mjölk med lastbil till mejeriet, så måste alla ha en mjölkbrygga invid landsvägen. Vi var den enda gården vid vårt vägskäl och var sålunda ensam om vår lilla ”mjölkkräntsjo” som den hette på vårt vilda tungomål, men på en del ställen kunde man samsas om en enda stor sådan.

Vi var bland de första i byn som skaffade mjölkningsmaskin och jag var då fjorton år, så någon riktig driven handmjölkerska hann jag väl aldrig bli. Men det uppkom ändå situationer då jag också i fortsättningen fick praktisera den gamla pålitliga metoden, t.ex. då en ko stod i sin, eller efter kalvningen medan hon ännu gav råmjölk. Eller om hon hade fått den förhatliga juverinflammationen, då mjölken inte fick komma i kontakt med mjölk från de övriga och friska korna.

Alldeles i början då jag försökte lära mig mjölkningens svåra konst, gick jag på dagarna i tysthet och övade på de fingergrepp som jag skulle utföra på riktigt, då jag fick sätta mig vid kon. I början var det endast en lugn ko som stod i sin, som fick tjäna som övningsobjekt.

Om något husdjur blev sjuk, vilket ju hände ibland, var man tvungen att tillkalla veterinären.

Ibland vände vi oss till Pedersöreveterinären, men rätt ofta till Nykarleby, vilket i praktiken senare kom att vara samma person, då von

Hellens som först var stationerad i Nykarleby, senare flyttade till Jakobstad. Han blev med tiden en familjebekant och om han hade tid så kom han gärna in och drack kaffe. En gång blev vi bjudna på kaffe hos dem i Nykarleby och det minns jag väl mest för att jag tyckte att de hade ett så fint hem.

Ibland gällde besöket en ko som inte kunde kalva, eller fick tredagarssjuka= mineralbrist, då hon slutade äta och inte kunde stå på benen. Då detta oftast drabbade en högmjölkande ko som nyligen hade kalvat, så var det en stor förlust och därför viktigt att hon fick snar hjälp. Det fanns medicin som hjälpte mot åkomman, men det var inte alltid så lätt att få den vanligen motsträviga kossan att svälja den. Det fordrades alltid två personer, en som höll hennes huvud medan den andra med hjälp av en flaska gjorde sitt bästa för att så mycket som möjligt gick dit det skulle, utan att det rann utanför.

Ett veterinärbesök minns jag speciellt väl och den gången gällde det en unghingst som hette Prins, som skulle kastreras. Han lades att ligga på gräset i en hage alldeles nära huset med en säck över huvudet. Jag var då liten och fick inte gå så nära, men det är främst veterinärens fru som jag minns. Hon assisterade sin man vid ”förrättningen” och höll sig i köket där hon steriliserade instrumenten. Hon var så rasande vacker och reslig, brunhyad med grått hår och dessutom klädd i läder från topp till tå och jag beundrade henne oerhört. Till råga på allt, så var hon dessutom ”ryssinna”, som mamma uttryckte det, vilket jag tyckte lät mycket exotiskt då jag inte hört ordet förut.

I dagligt tal sa man att handjur ”skars ut” och avsåg då kastrering, men innebörden i det skrämmande ordet ”skära”, som inte undgick mina öron förklarade man inte. Antagligen gick jag och grubblade på detta, tills jag en dag frågade faster Lina vad det betydde ”att skära, men inte så de ”dödde”, hon svarade väl inte direkt på min fråga, men jag fick i alla fall veta att Prins, som förut var en hingst, nu efter ingreppet var en valack och med det svaret fick jag mig nöja, för den tiden talade man inte gärna om ett sådant känsligt ämne med barn.

Mycket kunde berättas om allt som hade med kreaturen att göra, för visst ägnades mycket tid och arbete med dem, som då mjölkkorna under vissa perioder och på längre bort belägna betesmarker var ute både dag och natt och vi for dit morgon och kväll för att mjölka.

De gånger de var i någon hage nära gården, där det inte fanns vatten att tillgå, så togs de hem vid middagstid för att vattnas vid brunnen. Det var inte alldeles ofarligt att ha en skock törstande och stångande kor omkring sig då man vindade upp och fyllde på vatten i karen men dess bättre hände ingen olycka vad jag minns.

En sommar då vi hade speciellt många mjölkkor, blev det för tungt för mamma, för karlarna mjölkade aldrig hos oss. Hon drabbades av en hjärtåkomma. Då beslöts att anställa en piga över sommaren. Pappa klädde sig snyggt i långbyxor, finskjorta och kravatt och cyklade en morgon mot okänt mål, i detta angelägna ärende. Visst fick han napp, men hon kom inte nästgårds ifrån precis, utan ända från ”Gränlande”, som låg nästan så långt bort inom Esses gränser, som man kunde komma. Hon hette Anna och var hos oss tills allt var inbärgat för hösten.

Under krigstiden fanns det under vissa år så rikligt med skogsfågel, som jag aldrig, varken tidigare eller senare, upplevt och varenda gång som jag gick genom skogen eller på Nyhagavägen för att föra och hämta hem korna, blev jag skrämd då de flög upp alldeles framför fötterna. Också ekorrar som kilade uppför trädstammarna eller hoppade från gren till gren, förekom i massor. Jag undrade över att djurlivet i våra skogar var så rikt just då och jag kom till, att då strider pågick i sydöstra delarna av landet så hade viltet flytt till våra lugna skogar. Barnsliga tankar kanhända, men jag var ju ett barn då.

Då livsmedelsbristen var ett faktum, kunde ju fåglarna bli mat för jägarna och deras familjer och gråskinnen sköts för den mjuka vackra pälsens skull. Också jag fick en boa av gråskinn i julklapp en gång och den var minsann extra fin, med två skinn och svansar i den ena ändan.

Krig, brev och paket

Vi talar i olika sammanhang om tiden före och tiden efter kriget och avser då vinterkriget som bröt ut hösten 1939 och pågick till våren 1940. Efter ett kort uppehåll följde fortsättningskriget, som pågick till 1944.

Då vinterkriget bröt ut hade jag ännu inte fyllt 7 år, så det var inte mycket jag förstod av det hela och det första och enda minne av krigsutbrottet jag har, är att jag vaknade på natten av att någon knackade på fönstret. Pappa fick då inkallelseorder. Det var sergeant Ragnar Nilsson, hemma från vår by, som hade skickats ut på detta tunga uppdrag. Detta var en av de första dagarna i november 1939 och i första hand sändes de inkallade till beredskapstjänstgöring.

En majdag 1940.

Kriget som jag med min ringa fattningsförmåga ändå visste att pågick där ute någonstans, verkade ändå så avlägset. Det mest påtagliga för min del, åtminstone i början, var att pappa inte var hemma, utan fanns långt borta i det okända.

Den enda möjliga kontakten man hade i vardera riktningen, var brevskrivning och den möjligheten utnyttjades verkligen flitigt. Postgången fungerade förvånansvärt bra, och man betalade inget porto. Ofta kom kärleksfulla brev och kort från pappa, också i mitt namn. I början kunde jag inte läsa, men mamma läste dem högt för mej och så fort jag lärde mig att ”pränta” tryck-

bokstäver, så besvarade jag dem på små brevlappar som jag lade med i mammas brev.

Då jag nu sjuttio år senare gått igenom en del av den stora samlingen brev som utväxlades mellan mamma och pappa, samt min farbror Einar, så hittade jag oväntat många av mina egna brev och teckningar. Att det var så otroligt många förvånade mig vekligen. Hur små och anspråkslösa brevlapparna än var, så hade jag mycket ordentligt daterat dem, vilket gjorde upptäckten ännu mera intressant Allt hade pappa sparat. På brevbuntarna hade han skrivit några rader där han bad sina kamrater att bränna alla brev ifall han inte levande skulle återvända hem. Det gjorde han lyckligtvis och därför kan jag nu så lång tid efteråt återkalla också de minnena från min barndom.

Förutom att utbildade lottor och mycket unga så kallade hjälpsystrar tjänstgjorde på krigssjukhus och ute vid fronten, försökte också kvinnorna här hemma på olika sätt arbeta för att i någon mån underlätta livet för våra frontmän. Kanske främst genom olika organisationer.

Marthorna, men också enskilda, sydde och stickade kläder som sändes till fronten. Man sydde underkläder av flanell och vita snökåpor. Man stickade yllesockor, knäskydd och vantar och speciellt kommer jag ihåg vantarna som försågs med både tumme och utrymme för ”avtryckarfingret”. Då krigsvintrarna var mycket kalla, kom alla värmande plagg till stor nytta.

Marthorna i Sundby-Karby på 1930-talet.

Man hade lov att sända matpaket till fronten, men det fanns en del regler. Ibland kunde det räcka länge innan paketen nådde adressaten och då var det inte bra om de innehöll färskvaror, som kunde bli dåliga på vägen. Därför fick de inte innehålla till exempel smör, men jag är inte alls säker på att det inte bröts mot den regeln. Fast lätt var det inte, för plasten var ännu inte uppfunnen och glasburkar kunde gå sönder av omild behandling under strapatsrika transporter och dessutom smälter smör som känt lätt. Då fanns det bara rabarberbladen kvar. De sades skydda innehållet mot värmens inverkan. Tro det den som vill, men någon sanning ligger det väl ändå i påståendet.

I ett av breven till pappa skrev jag ”att det var ledsamt att pappa inte hade fått det senaste paketet som mamma hade sänt”. Det var nämligen så, att dörren till en av vagnarna hade gått upp under resan och en stor del av paketen helt enkelt ramlat ut.

Som så mycket annat, fungerade också samfärdseln på hemmafronten mycket dåligt under krigstiden. Det fanns varken tillgång till gummidäck eller bränsle. Det var inte många bussar i trafik och de få som fanns var alla nästan utan undantag kraftigt försenade och dessutom fullsatta, eller rättare sagt överfulla. Ofta hände det att man fick vänta i timmar i Jakobstad på bussen från Gamlakarleby och då den äntligen kom var det inte alls säkert att man rymdes med. Trafikföreståndaren ställde sig i dörren och ropade upp passagerarna i ordningsföljd, börjande med dem som skulle till Vasa och dit var det närmare nittio km. Fast bussen fylldes till bristningsgränsen, inklusive gången så var risken stor att det inte fanns plats för oss som inte skulle längre än till Sundby, endast tio kilometer söderut. Av den anledningen hängde alltid ett antal cyklar fram på bussarna, ifall man måste cykla hem. Då bussarna drevs med gengas, så hade föraren det inte så lätt, han måste ju gå ut ibland för att sota och fylla på mera kol i byttan. Ibland skyllde man på dåliga däck som orsak till att man körde långsamt och vid behov var ännu dessutom en snöplog monterad framför kylaren, så nog fanns det gott om förhindrande omständigheter.

Av någon anledning var landsvägarna ofta igensnöade och trots att snöskydd i form av flyttbara staket, var uppsatta utmed de mest utsatta vägavsnitten i avsikt att förhindra drivsnö, så fanns det inte alltid beredskap att hålla vägarna fria från drivorna. På de mindre byvägarna var

det mera regel än undantag att man under den mest snörika perioden gav upp kampen mot snön och helt enkelt med häst och släde körde över drivorna. Då kunde ingen biltrafik komma i fråga.

En av de första i byn som efter kriget skaffade bil byggde ett litet garage invid landsvägen, och vintertid måste han gå flera hundra meter i vardera riktningen mellan hemmet och bilen varje gång han använde den. Detta gällde Vannäs-/Kållavägen, men också vi hade bekymmer ibland med vår relativt korta vägstump och ibland då jag tog mig till skolan kunde snödrivorna vara i jämnhöjd med gärdesgården.

I sådana fall måste karlarna ta till spadarna, men annars körde man hos oss upp gångar på gården och vägarna runt om med en stor hemmagjord V-formad snöplog av trä, som vid behov drogs av två hästar och för att nå högsta möjliga effektivitet, satte sig två karlar på den, eller rättare sagt, den som höll i tömmarna stod raklång. Då var det säkerligen inte alldeles lätt att hålla balansen.

Jag brevväxlade flitigt med min pappa medan han befann sig vid fronten.

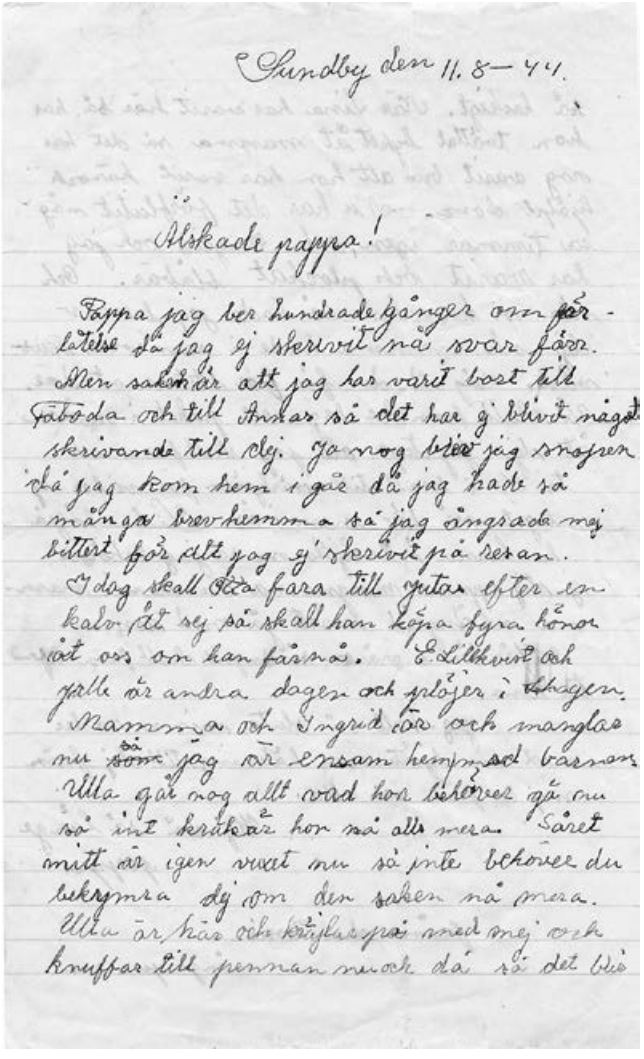

Sundby den 11. 8 — 41.

Älskade pappa!

Pappa jag ber hundrade gånger om för-
låtelse då jag ej skrivit nå svar förr.
Men sakenår att jag har varit bost till
Fabröda och till Anbar så det har ej blivit något
skrivande till dej. Ja nog blev jag snopen
då jag kom hem i går då jag hade så
många brev hemma så jag ångrade mej
bittert för allt jag ej skrivit på resan.
I dag skall Otto fara till Gutar efter en
kalv åt sej så skall han köpa fyra höns
åt oss om han får nå. Lillkvint och
gulle är andra dagen och pröjer i trädgården.
Mamma och Ingrid är och manglar
nu så som jag är ensam hemmad barnen
Ulla går nog allt vad hon behöver gå nu
så int kräker hon så alls mera. Såret
mitt är igen vuxet nu så inte behöver du
bekymra dej om den saken nå mera.
Ulla är här och kräker på med mej och
knuffar till pennan när då så det blir

Livsmedelskortens tid

Under krigsåren rådde det brist på det mesta, men vi som alla andra som brukade jorden, kände inte på långt när så mycket av detta, som de som tvangs att förlita sig på den mycket knappt tilltagna utdelningen, åtminstone inte då det gällde mat. Mjölk, kött, spannmål och potatis var bra basföda, som kunde förädlas hemma.

Det skrevs många recept på så kallad kristidsmat under åren och ofta var det Marthaförbundet som spred ut goda råd och tips på hur produkter kunde tas tillvara och användas i hushållet. På landsbygden var nästan varenda kvinna martha och man var inte sen att pröva recepten hemma vid den egna spisen.

Vi som var bönder och bodde på landet och dessutom här uppe i Österbotten kände inte så mycket av matbristen, åtminstone behövde vi inte svälta. Vi odlade allt hemma som kunde räknas som basföda, men nästan allt övrigt var ransonerat under många år. Alla, både stora och små fick egna kort med kuponger som handlaren klippte ut vart efter man köpte ut den föreskrivna ransonen. Allra först kom sockerkortet, som inte egentligen var något kort, utan ett rutat papper i färg, försett med siffror samt utrymme för namn och övriga uppgifter.

Det gällde att vara mycket sparsam med den lilla sockerranson som man fick på kort per person och månad, men till kaffet var det ett måste att använda socker, som kvinnorna tog med då de gick till ”främans” eller martha- och syföreningsmöten. Likaså gubbarna till sina stämmor och sammanträden. Alla gjorde så och i butikerna kunde man till och med köpa små, nätta askar för ändamålet.

Socker var verkligen en bristvara, så det fanns utrymme att använda alla möjliga medel för att ersätta det vid matlagning och bakning. Alltså började man odla sockerbetor som kokades till sirap. Det var en arbetsdryg syssla. Betorna tvättades noga med rotborste och kokades i stora tvättgrytan, varefter allt silades. Den då ännu tunnflytande lagen kokades ihop för att få en tjockare konsistens. Förutom att söta maträtter med, så var den god också till plättar. Lingon i stora mängder plockades på höstarna och de var lätta att förvara, för efter att de kros-

sades behövdes inget socker för att de skulle hålla till nästa säsong. Man stampade ner dem i stora såar och byttor och förvarade dem på något kallt ställe, för det gjorde ingenting fast de frös. Morötter var användbara också till annat än att koka eller äta som råa. Då de till exempel kokades tillsammans med lingon, blev sylten samtidigt sötad och morotskräm var också en god efterrätt.

Kaffe fanns inte alls, så man var tvungen att själv försöka tillverka något som kunde ersätta den kära kaffetåren och det gavs en rad olika tips, som att rosta råg och eventuellt. blanda i ärter, men rågen skulle förvällas innan. Till och med torkade maskrosrötter rekommenderades. Visserligen fanns ett surrogatkaffe i butikerna, men det lär ha smakat sämre än det som man gjorde själv. Rostningsproceduren löpte inte alltid utan missöde. Det gällde att passa ugnen eller stekpannan noga och röra om hela tiden. Det hände nog ibland att en sats gick förlorad, om man för en stund råkade glömma vad man höll på med, för då det började osa bränt var det definitivt för sent att rädda ”kaffet”.

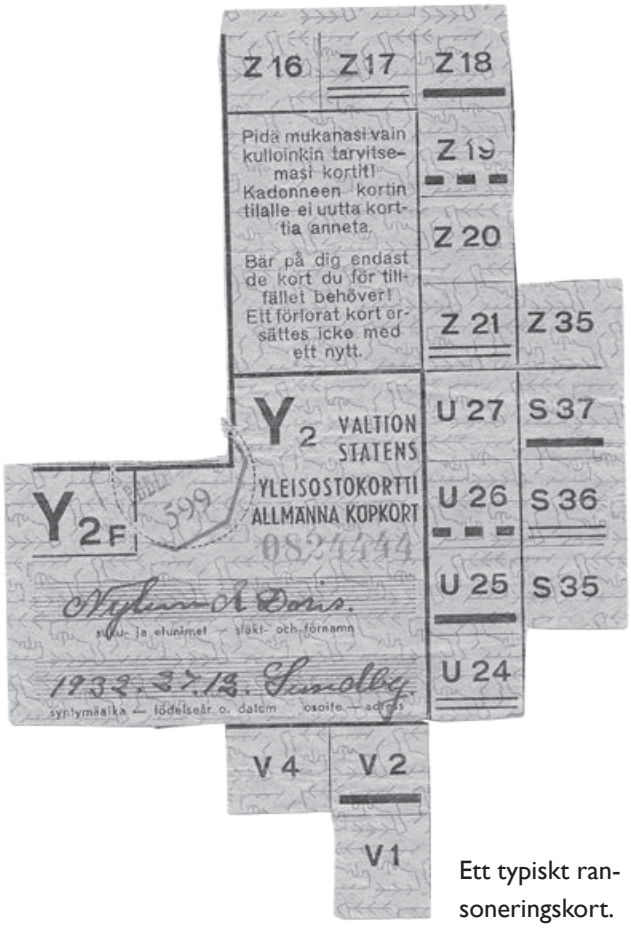

Ett typiskt ransoneringskort.

Torkade hallon- och lingonblad fick ersätta riktigt te, vilket kanske gick att dricka, men i min kopp fanns det ändå alltid ”silverte”. En del familjer hade släktingar i Amerika och fick paket som kanske mest innehöll kläder, men ofta också kaffe. Mamma drack en gång ”äkta kaffe” hos lärarinnan och berättade efteråt att hon kände sig rent av berusad av det, ovan som hon var vid koffein.

Under krigstiden fanns flera mjöl- och grynkvarnar på längre och kortare avstånd från hembyn. Vetekvarnar fanns bl.a. i Hirvlax och Purmo och Vörå. Också i våra trakter odlades vete med god framgång under fyrtiotalet. Efter att vetet tröskats och torkats var det dags för en av husets karlar att rusta sig för kvarnresa. Förutom sädessäckarna och foder till hästen, skulle man också ha mat och dryck åt sig själv. Det kunde nämligen hända att de blev tvungna att vänta på sin tur i ett par dygn. Jag tror inte att gubbarna led någon nöd, för i kvarnkammaren var det varmt och skönt och där fanns andra bönder i samma ärende att prata med. Det kom flera sorters mjöl hem på kvarnlasset; ett riktigt vitt fint bullamjöl, grahamsmjöl, som också kallades sammalet. Kliet gavs åt hönsen! Den tiden värderades inte fibrer som människoföda, för ingen visste då något om dess betydelse för hälsan. En liten säck med mannagryn, inte att förglömma, som utvinns ur vetets finaste del, fanns också med.

För att slippa en del av kvarnresorna köptes en så kallad hammarkvarn, som vi tog i bruk för husdjurens behov. Ett redan befintligt lider inreddes för ändamålet. En ”lava” i höjd med trattens övre kant och en stege var egentligen det enda som behövdes, förutom elmotorn som drev kvarnen. En elevator av något slag hade också behövts, för det var inte lätt att kånka säckarna upp för stegen.

Visst frös jag ibland då jag stod där och passade kvarnen. Jag kommer ihåg att mjölet inte riktigt alltid rann av sig själv och då jag måste hjälpa till, så fick jag samtidigt värma händerna, mjölet var ju varmt.

Det var spännande att baka bulla första gången av ”nyåkersmjöle,” för ju vitare bröd desto bättre. Hade hösten innan skörden varit solig och frosten inte kommit för tidigt så var chansen stor att resultatet blev lyckat, men givetvis var det ännu viktigare att samma förutsättning rådde ifråga om den övriga brödsäden, såsom råg och korn samt havre som användes som foder för kreaturen. Speciellt en höst kommer jag ihåg, då spannmålsskörden blev förstörd på grund av att frosten kom innan säden var mogen. Mjölet hade varken jäs- och bindningsförmåga eftersom det inte innehöll något gluten. Mamma försökte baka hästbröd av mjölet, men det blev till ingenting, det färdiga brödet föll bokstavligen i bitar ned från stången. Dessvärre kunde resultatet också bli sådant efter all möda som lagts ner.

Lyckligtvis hörde det till undantagen att skörden slog alldeles fel och i sådana fall fanns det alltid brödsäd i reserv, så visst klarade vi oss långt på det som vi kunde odla hemma.

Havregryn var ett viktigt födoämne, något som jag för min del väl kunde ha undvarat för havregrynsgröten var inte precis min favoriträtt då jag var liten. Men så kan den heller inte jämföras med den lena och ljusa gröt som vi tillreder nuförtiden. Potatismjöl behövdes också i hushållet och det tillverkades hemma, även om det var arbetsdrygt. Först fördes de tvättade potatisarna till Gräggs, som hade en kvarn för ändamålet och hemma vid brunnen skulle massan sköljas, passeras genom ett såll och kramas ur. Stärkelsen som sökte sig till botten rördes om och vattnet byttes flera gånger för att slutprodukten skulle bli så vit som möjligt. Sedan stärkelsen äntligen hade gått genom det sista sköljningsvattnet, togs den upp och lades på bakbräden för att torka och slutligen krossades de hårda bitarna med en brödkavel eller liknande.

Arbetet som givetvis utfördes sent på hösten, efter att all potatis var upptagen, och förutsatte att man arbetade med händerna i kallt vatten, medförde att många blev förkylda. Det berättades att en ung kvinna från byn hade dragit lungsoten på sig på grund av detta.

Ett bra tillskott i mathållningen var strömming som vi saltade in, vanligen före midsommaren, men ibland också på hösten då den ansågs vara godare och framför allt fetare. Den färska silverglänsande strömmingen köptes av Socklotfiskare, som körde omkring med häst och kärra, senare med små lastbilar och bjöd ut morgonens fångst i gårdarna. Då arbetet utfördes i två etapper, krävdes en hel del arbete innan allt var klart. Till att börja med varvades fisken med grovt havssalt och efter tre dygn plockades den upp och överflödigt salt avlägsnades, varefter den på nytt radades i fjärdingen, ett stadigt laggkärl av trä, och den silade lagen hälldes över. Slutligen lades ett par avpassade halvmåneformade plankbitar och stenar som tyngd på det hela. Vi hade alltid två fyllda fjärdingar, bra att ta till då någon blev saltsugen, för både strömmingslåda och skomakarlax är god vardagsmat. Däremot lärde jag mig aldrig att tycka om ”rama”, ett slags kok på potatis och just saltströmming.

Före saltningen rengjordes fjärdingarna mycket noggrant och för att avlägsna lukten som fanns kvar från året innan fylldes de med hett vat-

ten med några enriskvistar i. Efter att de torkat några timmar i solen, var de åter klara för användning.

Kraftigare och viktigare ingredienser i mathushållningen var fläsk och kött. Den så kallade hushållsgrisen var självskriven i gårdarna och då den äntligen vuxit sig så stor att den kunde slaktas, vanligen 6–8 månader, gav den för lång tid framåt, näringsrikt och uppskattat sovel.

Men det var inte bara att föda upp grisar eller andra djur hur som helst. Allt var reglementerat och folkförsörjningsnämnden hade ”politrucker” som gick in i folks fähus och inspekterade. Upptäckte de något otillåtet djur beslagtogs det för statens och försvarets räkning. Den tiden florerade många dråpliga, mer eller mindre trovärdiga historier om bönder som gömde sina djur i avlägset belägna lador och på andra svåråtkomliga platser för att kringgå de stränga bestämmelserna.

Om ett får eller en spädkalv skulle slaktas, så skötte gårdens karlar den delen, men för grisslakt anlitades, en ”riktig” slaktare som hos oss nästan alltid hette Felix Portin. Han var en fryntlig och gladlynt farbror som skämtade friskt med mig då jag var liten, till exempel lurades jag att gå in till mamma med grisrumpan och be henne koka soppa på den. Han försökte också övertyga mig om att den var ”rumpdrage”.

Innan Felix kom till gårds värmdes vatten i stora bykgrytan, för det skulle behövas massor med vatten. Då han vecklade upp skinnförklädet hann jag se skymten av slaktkniven och pistolen, men sedan ombads jag att gå in, åtminstone för en stund, varefter jag åter gick ut och följde med resten av arbetet. Grisens blod användes aldrig i matlagning och bakning, men nog blod från nötdjuren, till blodbröd- och plättar. Lyckligtvis förskonades jag som barn att på nära håll, bevittna blodtappningen, men det fordrades att någon skulle vispa kraftigt hela tiden för att förhindra att blodet levrade sig.

Griskroppen lades på en lave och skållades med det kokheta vattnet, och det mesta av borsten avlägsnades med kanten av en stor järnskopa, varefter den finputsades med slaktkniven.

Åtminstone en gång gjordes sylta av bladmagen från en ko. Jag minns att den skrubbades mycket grundligt med rotborste i flere omgångar kallt vatten, kokades i flera timmar och skars sedan i lämpliga bitar som lades i saltlake. Jag smakade den aldrig, därför att jag mera trodde än

visste, att jag inte skulle gilla den. Däremot tyckte jag att sylta gjord på kojuver var gott.

Något senare kom klädkortet, men det kunde ofta inte utnyttjas helt, därför att det nästan aldrig fanns något i klädväg i affärerna. Ibland innan giltighetstiden gick ut så gjorde vi en stadsresa, i ett försök att komma över något i klädväg. Till och med sytråd var på kort, men den fanns inte heller tillräckligt av, så i nödfall repade man upp handvirkade spetsar, som vid behov färgades.

Det var inte bara livsmedel som tillverkades hemma, utan också en del andra förnödenheter som behövdes i det dagliga livet. Jag kommer ihåg att det åtminstone ett par gånger under krigsåren kokades tvål i den stora bykgrytan i tvättstugan. För att uttrycka sig enkelt, gick det till så att hackat ister från djurslakten kokades tillsammans med lut, och när detta hade svalnat steg det feta upp till ytan som då kunde flyttas över på ett lämpligt underlag, skäras i bitar och torkas. Också den bruna lut-bemängda gelémassan som bildades på bottnen gick att använda till att skura riktigt smutsiga ytor, till exempel båsbalkar och kättar i fähuset.

Inte blev resultatet av proceduren någon fintvål precis, men eftersom man inte fick köpa just något tvättmedel alls under början av fyrtiotalet, så var den bra att ta till vid klädtvätt och annat.

Under de här åren togs många offentliga initiativ och alla syftade till att motivera folket på hemmafronten att göra något för fosterlandet. Ett exempel var riksmarschen, som de flesta hemmavarande vuxna deltog i.

En annan beredskapstjänst, som gick ut på att hugga en viss mängd ved. Man fick då ett märke i form av en yxa i olika ”valörer” beroende på hur stora vedtravar man hade åstadkommit. ”Motti Matti” som hurtigt svingade yxan och som i texten påstods ”klara skivan”, förekom ofta på affischer och i tidningsreklam.

Under en period kallades folk att i tur och ordning hålla vakt vid Sandåsen, där vattenverket som försörjde Jakobstad med omnejd fanns. Dessa vaktturer kunde ju rimligtvis inte infalla ofta, kanske bara en enda gång, men jag har i alla fall ett tydligt minne av att min faster for ut en vinternatt och att det då var fråga om att hon skulle bära ett lakan som skyddskåpa. Visst verkade sådana restriktioner hotfulla och en gång förekom faktiskt ett bombanfall över våra trakter, då åtminstone en ung Jakobstadspojke fick sätta livet till. Några skadades och en del materiella

skador uppstod på byggnader, både i Jakobstad och i Nykarleby. Detta enda bombanfall över våra trakter skedde på självaste fastlagstisdagen 1944 och många som på nära håll upplevde detta har, i synnerhet till minne av de år som förflutit sedan dess, skrivit ner sina upplevelser som vi andra fått ta del av genom dagstidningarna.

Det var förresten många säkerhetsförordningar som måste efterföljas. En av dem var mörkläggningen och från vinds- och andra utrymmen skulle allt onödigt och brännbart material om möjligt avlägsnas och en låda med sand och en spade finnas tillhands.

Under den tiden var radion viktig och alla som hade möjlighet följde med nyhetssändningarna. I många hem fanns en karta över Finland på väggen nära radion. Där märkte man med knappnålar ut platser som nämndes, för att kunna följa med var slagen just då pågick och bägge sidornas framgång eller nederlag i striden. Varje kväll kunde man också höra aftontaptot och jag trodde faktiskt att utsändningen kom från den platsen där pappa just då befann sig.

Under krigsåren gällde det verkligen att ta tillvara och återanvända allt som var möjligt, inte minst gummiprodukter. I Jakobstad på bussbolaget Haldins område upprättades en vulkaniseringsverkstad där gammalt gummimaterial smältes ner tillsammans med svavel och man gjorde nya slitytor på bildäck, kanske främst för deras eget behov. Också utifrån hämtades utnötta däck och söndriga gummistövlar dit så att de skulle kunna användas ännu en tid.

Cikorian var en slags ersättning eller smaksättning för att dryga ut kaffet med. Fabriken där den tillverkades fanns i Jakobstad, där den ännu finns kvar som ”Cikoriamuseet”, så tydligen var den en betydelsefull produkt. Jag kommer ihåg stängerna med blått omslag och den fräna lukten, men inte så mycket mer.

Pappa på permission

Någon enstaka gång, i mitt tycke allt för sällan, var pappa hemma på permission och från en av dessa har jag ett speciellt tydligt minne. Jag var som vanligt i skolan då läraren kom fram till min pulpet och viskade i mitt öra, att han genom fönstret hade sett min pappa stiga av bussen och bad mig till min stora förvåning att genast gå hem, fast dagens sista lektion inte var slut. Mer än gärna lydde jag hans uppmaning.

Av någon anledning hade pappa hela sin packning med sig hem den gången och den hade han lämnat nere vid vägen, så angelägen var han att fort komma hem.

Där låg ränseln, manteln, kasken (hjälmen) och allt det övriga som hörde till, i ett enda stort bylte. Allt detta hade en obeskrivlig påtaglig lukt av jord och instängdhet. Själv var han smutsig och orakad och jag kunde lite grann ana vad han varit med om och hur han hade haft det. Men ganska intressant var det ändå då han visade mig de olika attiraljerna, till exempel ett matkärl av aluminium, försett med lock, som det gick att värma mat i, besticken, som alla tre var förenade vid skaftet med en nit, vattenflaskan, också den av aluminium och axelväskan för bröd, eller ”knako” som soldaterna kallade det hårda knäckebrödet.

Jag kommer inte ihåg hur länge hans permission varade den gången, men han hann väl åtminstone tvätta och raka sig och få kläderna tvättade, vilket verkligen var av nöden. Någon vila i egentlig mening unnade han sig troligen inte, för snarare var det arbete av något slag som intresserade honom medan han var hemma.

Detta var lyckligtvis den enda gång som jag såg honom i så dåligt skick, men alldeles i början efter inkallelsen sände han ett foto där han ännu bar civila kläder och jag grät bittra tårar, för jag tyckte så förfärligt synd om honom, där han stod med ena knäet i snön, i bara händer och dessutom orakad. En liten tröst var ändå att han inte alls såg ledsen ut, utan hade ett småleende på läpparna.

De gånger han var på permission under fortsättningskriget arbetade han med glädje nästan dygnet runt, med de sysslor som just då låg för handen och det är inte svårt att föreställa sig att det var frustrerande för

honom, liksom för alla inkallade att år efter år ligga ute vid fronten då hela deras håg låg till hemgården och familjen.

Hos oss var det ändå bra ställt, då farbror Einar med undantag av några månader inte var inkallad, men för honom var arbetsbördan givetvis desto större.

I motsats till många, många andra, hade vi den stora turen och lyckan att få hem vår familjefar till synes oskadd. Han hörde till artilleriet och var inte med och stred i främsta linjen, men faror lurade ändå var de än befann sig och jag har i min ägo en granatskärva, som kunde ha blivit hans död, eller åtminstone sårat honom.

Han arbetade som hästkarl och höll på att reparera en släde och just som han hade rest sig i stående ställning för att värma händerna, kom skärvan vinande och slog ner i snön framför fötterna. Hade den kommit sekunden innan hade den alldeles säkert träffat honom, kanske till och med i huvudet. Också den gången hade han en skyddsängel.

En stark episod från krigets dagar minns jag mycket tydligt. Det var tidig morgon och jag var ensam inne med pappa, medan de övriga var i ladugården.

Han skulle samma morgon återvända till fronten efter sin permission, då han plötsligt brast i gråt och tog mig i famnen och bad mig att lova honom att bli ”en bra flicka”. Trots att jag var så liten, så förstod jag så väl vad han den gången avsåg med ordet ”bra”, liksom säkert de flesta flickor, något skede fått höra. Jag tror att det var första gången som jag sett pappa gråta och det kändes så starkt och jag förstod att hans ord den gången verkligen kom från hjärtat.

Mitt intryck av tyskarna

Hösten 1942 var tyska trupper på genomresa förlagda till vår by, vilket åtminstone vi barn tyckte var intressant. Inte förstod vi någonting av allvaret bakom händelserna, inte visste vi varifrån de kom, eller vart de egentligen var på väg, de bara var där.

Vi i vår familj befann oss verkligen i händelsernas centrum då vi bodde nära både skolan och samlingshuset, där de hade sina logement. Och inte nog med det, någon av dem satt telefonvakt hela dagarna inne hos oss. Hur otroligt det än låter, så fanns den första tiden ingen fungerande telefonlinje mellan skolan och omvärlden. Den ordinarie läraren, som var tjänstledig, befann sig på annan ort och dörren till hans privata rum var stängd.

Farbror tröttnade att nattetid gå med telefonbud till befälet för på nätterna vaktade ingen av dem telefonen, så vi lånade helt enkelt ut vår telefon till dem.

Soldaterna hade exercisövningar på gärdet invid skolan, vilket vi åsåg med stort intresse. Och en del gjorde sin morgontvagning vid gårdsbrunnen och jag tyckte väldigt synd om dem då de i novemberkylan med bara överkroppar, tvättade sig med vatten upphinkat direkt från brunnen.

En gång fick jag en chokladkaka och gissa om den smakade mums? För då fanns ingen choklad eller överhuvudtaget några godsaker alls att köpa. Vid närmare eftertanke så fanns det pyttesmå pastiller som hette Pinimint, tillverkade av tallbarr, för det fanns en bild av tallbarr på asken. Det fanns också små påsar med torkade morotsflingor, som faktiskt var riktigt goda att tugga på.

En kväll medan de övriga i familjen var i fähuset, sattes jag att kärna smör och hade som vanligt sällskap av telefonvakten. Han erbjöd sig att hjälpa till och alla som provat på detta, vet att det inte är så alldeles enkelt i början, för om man inte har den ”rätta knycken” med ”tyriln”, så skvätter grädden lätt över kanten. Det hände minsann också honom, men kvick som tanken suddade han bort gräddfläckarna med strumpfötterna, stövlarna hade han ställt innanför dörren. Abbo, som

just då råkade komma in, berättade senare att han nog blev ganska häpen vid åsynen av en överordnad uniformsklädd tysk soldat, som i bara strumplästen stod och kärnade smör, medan gårdens tioåriga dotter såg på.

Hemma hade jag en liten anteckningsbok, där jag skrev ner några tyska ord, som jag lärde mig, men annars var nog språket ett hinder i kommunikationen mellan soldaterna och byborna.

En gång ställdes till stor fest på byagården, dit också Abbo var inbjuden och kunde efteråt berätta att det hade rått en glad och uppsluppen stämning på festen, där alla gäster följde den tyska seden att kroka bordsgrannens arm och vaggande från sida till sida, sjunga sina hemlandssånger. Vi ställde oss mycket frågande då en av soldaterna innan festen kom in och bad att få låna vår katt, men festdeltagarna fick senare svaret, då en herrhatt plötsligt började röra sig på scenen och det visade sig att den stackars katten fanns under den. I alla bemärkelser, ”billigt roligt”, skulle jag vilja påstå, det var ändå fråga om vuxna människor.

Genast som den första snön täckte marken sågs de högre militärerna skruda sig i långa vita fårskinnspälsar och då en av dem hade dambesök, så bar hon en likadan, men kruxet i hennes fall var, att hon vadade omkring i snömodden i tunna strumpor och lågskor. Det lade jag märke till, för vid det laget hade jag börjat använda rejäla hemstickade ullstrumpor.

Byns kvinnor tvättade byk åt soldaterna i skolans bastubyggnad, så de blev väl omskötta och det sista som jag minns av dem innan de for vidare, är att de gjorde upp en jättestor brasa på åkern utanför Samlingshuset och eldade upp den halm som de hade haft i sina madrasser.

Ibland kunde vi också få se våra egna soldater som rörde sig på vägarna, antingen satt de packade på överfulla lastbilsflak eller så marscherade de och ofta sjöng de en hurtig melodi för att hålla takten, eller kanske för att hålla humöret uppe. Råkade vi ha rast i skolan skyndade vi mot bättre vetande, ner till vägen för att kunna se dem på nära håll. Ofta följdes de av transportfordon lastade med cyklar, gevär och andra förnödenheter, vilka tillsammans utgjorde en lång karavan.

En smått sensationell händelse som också hade med kriget att göra, för den inträffade 1944 på hösten, var då ett tyskt flygplan nödlandade

på en åker alldeles nära bebyggelsen i Socklot. Från skolgården fick vi elever bevittna då det nedmonterad i tre delar, lastat på lika många lastbilar, körde genom byn. Större än så var inte planet, men inte desto mindre intressant och minnesvärt för oss barn.

Ryska krigsfångar

Den hösten som både pappa och Abbo var inkallade, ställde vi till stor skördetalko. Mosters man som var personalchef på Wärtsilä, kom med en billast arbetsfolk, varav en man kunde köra en självavläggare. Men då åtminstone stadsborna den tiden led av livsmedelsbrist, så var det lockande för dem att få komma ut till landet och äta sig mätta, samtidigt som vi fick hjälp med en del av skörden. Det var tydligen en bra dag för bägge parter, för i ett brev till pappa där jag i detalj berättade om talkodagen, slutade jag med ”mamma sa, att fast de flesta var ovana vid dylikt arbete, så blev det ganska bra ändå”. Då var ju allting bra då.

Det fanns en period då det i någon enstaka gård där allt manfolk var inkallat, fanns ryska krigsfångar utplacerade för att hjälpa till med utearbete. Lite skämtsamt berättades om en av dem, hemma från Ukrainas bördiga och vidsträckta svartmylleområde. Han var van vid stora arealer och traktordragna, sjuskäriga plogar. I våra trakter var det då ännu inte vanligt med täckdikade åkrar.

Tvärtom, på en del ställen var de steniga åkerlapparna egentligen ganska små. Fanns det överhuvudtaget en traktor till hans förfogande, så blev följden den att han ideligen körde den på någon sten eller i diket.

Förutom utbildade sjuksköterskor, lottor och snabbutbildade mycket unga rödakorssystrar som arbetade på krigssjukhus och ute vid fronten, verkade olika organisationer och föreningar, inte minst marthorna och övriga kvinnor för att göra tillvaron drägligare för frontmännen.

I söndagsskolan

Under skoltiden kom aldrig någonsin på tal att jag skulle ha haft för litet fritidssysselsättning, varken under sommarlovet eller då vi slutat skolan för dagen, för visst ordnades det redan då en del ledda aktiviteter för barn och ofta följde jag med mina föräldrar då de for på någon begivenhet som hölls i byn.

Det var naturligt att gå till söndagsskolan varje söndag och jag för min del gick där under många år.

Någon enstaka gång följde Abbo med mig. Då vi höll till i hemmen, så satt han vanligtvis i köket och pratade med någon av karlarna i huset medan undervisningen försiggick i ett annat rum. Men en gång svek modet då jag helt enkelt tvingade honom att följa med in vilket kändes naturligt just då, men då han vid hemkomsten berättade att ”i dag har jag gått i söndagsskola” så märktes det på tonfallet och glimten i ögat, att det kanske ändå var litet genant, för han deltog som en av oss och steg upp då vi steg upp och satte sig då vi satte oss. Men jag vill absolut påstå att detta hände bara en gång och förresten var det inte så underligt, för fast jag oftast var frimodig så kunde jag ibland vara blyg.

Jag vill också berätta om de ”stora pojkarna” på Vannäs och Kålla. De var många och framförallt var de väldigt snälla, åtminstone då de var tillsammans med mig. Det hände många gånger att de hämtade mig med cykel eller spark, och jag fick slå följe med dem till söndagsskolan. En hel klunga kom, men jag kunde ju sitta på med endast en åt gången.

Ida Vannäs, Tekla Kåll och Lennart Vannäs turades om att hålla söndagsskola och de bodde på Vannäsbacken och på Kålla, så pojkarna måste först komma till Pysbacka, sedan tillbaka och när vi var färdiga, föra hem mig igen. Det var verkligen storartat, och man kan undra hur många pojkar i den åldern, som i dag skulle göra som Georg, Lars, John, Birger och Rafael och andra gjorde.

Det är med tacksamhet jag minns den tid, då jag tillsammans med de andra barnen hade förmånen att få lyssna till berättelser från bibeln, läsa minnesverser och sjunga de sånger som efter det har suttit i minnet hela livet och på dem som osjälviskt upplät sina hem och gav av

sin tid för denna viktiga uppgift. De frön som de då sådde i mottagliga barnahjärtan har alldeles säkert i många fall burit frukt. Församlingens juniorverksamhet kom igång vid en lämplig tidpunkt då jag var i den rätta åldern att få delta. Juniormötena hölls i byahemmet en gång i veckan och de flesta av byns barn kom till dessa träffar. Vi höll till i lilla salen och där ordnades också välbesökta julfester, där alltid någon av församlingens präster medverkade. Då jag blev något äldre hjälpte jag till vid juniorsamlingarna och fungerade som hjälpledare, senare som en av ledarna.

De verkliga höjdpunkterna var sommarlägren som hölls på Svedja barnkoloni och som hölls gemensamt för alla juniorer från Pedersöre. Vid lägerområdet i Svedja, som är ett tvåvåningshus alldeles invid havsstranden var underbart vackert och vi hade sysselsättning och program dagarna i ända och de starka intryck som kvällssamlingarna och lägerbålen gav, kan jag när som helst ta fram som en kär klenod ur minnenas gömslen.

Föreningen ”Hoppets här”, där också jag var medlem, verkade livaktigt på fyrtiotalet. Signe och Doris Finnäs var nitiska ledare som övade in många små teaterstycken med oss, som vi sedan uppförde inför publik.

På en vårfest fick jag för första gången i mitt unga liv uppträda med solosång. ”Sov du lilla videung” var ju lämplig med tanke på årstiden.

Söndagsskolan 1939.

Jag övade med Signe som ackompanjerade mig på byahemmets orgelharmoniun, men märkligt nog så har jag inget minne av själva festen.

Hur som helst så hade vi omåttligt roligt då vi var hos ”Nysto” och planerade våra aktiviteter. De var själva väldigt intresserade av teater och kultur och lade mycket tid och energi på att under otvungna former, redan i tidiga år engagera oss i nykterhetsarbetet.

Jag minns speciellt en gång då det blev väldigt roligt – åtminstone för publiken. Teaterstycket hette ”Prinsessan Kunigunda” och Margit spelade prinsessans roll. I pjäsen ville hon inte längre vara prinsessa och bad att få byta ut sitt liv med den fattiga flickan, som jag spelade och det var ju inte svårare än att vi helt enkelt bytte kläder med varandra, eller rättare sagt egentligen skulle göra.

Det dråpliga i sammanhanget var att hur många gånger vi än hade övat, så blev det ändå väldigt fel då vi väl stod på scenen. Prinsessan bar en skir, gul ”Amerikaklänning”, men den tillhörande underkjolen ville hon absolut behålla på. Alltså höll hon krampaktigt i den, medan jag slet av alla krafter i mina försök att få den av henne. Vilket koncept som var det rätta minns jag inte och inte heller hur allting slutade den gången, det enda jag minns är att publiken skrattade hejdlöst åt eländet.

Ett par gånger årligen kom en resande nykterhetkonsulent till byn, för att upplysa om nykterhetens stora betydelse och visa filmer. Dessa tillfällen var populära och drog fulla hus och både gamla och unga strömmade till. Först fick vi se den redan då populär Musse Pigg-filmen och på denna följde alltid en upplysningsfilm med ett alvarligt budskap om dryckenskapens tragiska följder.

Senare var det Heimer Bexar, lärare och skolföreståndare i Sundby, som höll i trådarna och ordnade välbesökta programtillfällen i nykterhetens tecken på skolan. Han var oerhört musikalisk och då jag lyssnade till hans pianospel så glömde jag allt annat som fanns omkring mig. Fast det har förflutit så många år sen dess, så minns jag honom varje gång som jag råkar höra till exempel ”Månskenssonaten” och ”Regndroppspreludiet”.

Vid åtta års ålder skrev jag in mig i Lantbruksklubben som 4H-klubben då hette och sedan var jag medlem i många år och skötte mitt ”klubbland” efter bästa förmåga, med större och mindre framgång.

Det bästa av allt var ändå utfärderna och lägren. Speciellt en utfärd har fastnat i minnet därför att den var så strapatsrik.

Vi startade på morgonen med Vasa stad och Korsholms skolor som mål, men redan i Nykarleby fick bilen motorstopp, vilket sedan visade sig vara den första i raden av motgångar på den resan.

Medan felet åtgärdades på Fors verkstad, uppehöll vi oss i Rummelbacken och roade oss så gott vi kunde och vi hann också äta av vår medhavda vägkost och köpa röda vinbär av en odlare.

Efter en lång väntan fortsatte vi söderut men det var på ett hår när att det inte skulle bli någon fortsättning. Landsvägen gick den tiden genom ett kuperat landskap, genom byar och gårdsgrupper och vid varenda större backe blev vi tvungna att stiga av och skjuta på. I Vörå centrum köpte vi glass som var så hårt frusen att försäljerskan med stor möda och med hjälp av en träspatel med knapp nöd lyckades peta ner i en mycket smal pappersstrut.

Då vi äntligen kom till Vasa började det hällregna och då, om inte förr, så började vi misströsta en aning. Men ärligt sagt så bekom det inte oss unga resenärer så mycket, annat än att vi blev genomvåta men ansvaret låg ju på ledaren och chauffören, som säkert inte tog det hela så lätt. Vi färdades på ett helt öppet lastbilsflak och var inte rustade med några regnkläder. Jag förstår överhuvudtaget inte varför vi körde in till Vasa, vi var ju redan kraftigt försenade till besöket på lantbruksskolan, möjligen var det något med bilen igen och jag kommer inte ihåg om bilen drevs med gengas, eller om detta stadium var överståndet, för i så fall var det kanske läge för att tanka där. Spekulera kan man alltid.

Vi hann inte med den planerade rundvandringen i skolans trädgårdsanläggningar, men någon berättade om skolan och vi sjöng några klubbsånger och blev bjudna på te, ingenting mera och allt detta skedde inomhus, medan regnet smattrade mot rutorna.

Det hade hunnit bli alldeles mörkt då vi startade hemresan, vilken blev värre än allt vad vi dittills hade upplevt den dagen. Han som ägde den olycksaliga bilen hette förresten Johannes Käcko, och som senare kom att bli ägare till en av de största transportfirmorna i trakten, måste gå igenom ännu en prövning innan vi kom iväg. Det otroliga hände att bilen helt enkelt inte gick att köra om han inte kopplade bort ledningarna som gick till belysningen och tro det eller inte, men faktiskt så körde han ändå, i varje

fall några kilometer. Men långt kom vi inte förrän han måste ge upp och stanna bilen. Han fick syn på en hölada nära vägen dit vi gick och hade den turen att den var bara halvfylld. En efter en kravlade vi oss upp och lade oss kors och tvärs i höet. Då jag ansåg att jag skulle hjälpa en del av de yngre, så kom jag själv nätt och jämnt innanför dörren som var en stor öppen glugg, så jag frös mest hela tiden. De flesta av oss hade i alla fall sovit någon timme, för när vi vaknade nästa morgon stod solen redan högt på himlen och hela naturen omkring oss lyste oändligt grön.

Vi klättrade upp på lastbilsflaket och fortsatte den avbrutna hemresan. Under resan mötte, eller körde vi förbi flera klungor med kor på väg till beteshagarna. Vi kände oss både ruggiga och hungriga och några hade fått sina väskor och skor förstörda. Då de var gjorda av pappersnören hade de helt enkelt gått upp i sina beståndsdelar.

Detta var nog ett äventyr som hette duga, men vi var lyckliga att komma hem välbehållna, en känsla som vi alldeles säkert delade med klubbledaren och chauffören.

Jag har inget minne av att föräldrarna var speciellt upprörda över att vi inte hade kommit hem som väntat, men troligen hade de ändå undrat, underligt vore det väl annars.

Några år senare var vi på ett sommarläger på Arvskäret i Kronoby. De flesta deltagarna var då i 14–15-års åldern och det var då lite nya saker som var av intresse. Det var ett fint läger som gav oss många trevliga minnen, bland annat företogs en tur med motorbåt från stranden i Norrby till Jakobstad och Östanlidstranden, där vi gjorde ett strandhugg.

Egentligen skulle alla lägerdeltagarna övernatta i tält, men vi var några flickor som på en vandring utmed stranden fick syn på en liten gul sommarvilla, som vi mot bättre vetande helt sonika tog in i. Visserligen var villan olåst, men nog var det ändå vansinnigt av oss att göra något så dumt och efteråt skämdes jag verkligen över vårt tilltag den gången. En tröst är ändå att vi uppförde oss väl och städade efter oss.

Det finns ännu många fina minnen från den natur som omgav mig under barndomens sorglösa dagar, ofta förknippade med olika årstider, som jag i likhet med många andra som växt upp på landet, burit med mig genom både ljusa och mörka stunder i livet. Några av dem vill jag gärna dela med mig. Om jag börjar i vårtider, så tänker jag först och främst på bollekarna som för mitt vidkommande började redan i april.

I skolan satte vi inte igång riktigt så tidigt, men hemma höll jag på varenda ledig stund, ända tills den kyliga kvällsluften gjorde att händerna stelnade och det inte längre gick att ta en enda ”lyro”.

Fähusgaveln av tegel var utmärkt att använda och det var där som jag lärde mig bollskolans olika turer av varierande svårighetsgrad och jag vågar påstå att jag blev ganska skicklig.

Som bekant ger övning färdighet, så nog vore det väl underligt om jag inte lärde mig något, såsom jag höll på och det var ju så roligt.

Samtidigt som jag vistades ute, så kunde jag följa med hur våren fortskred allt mer för varje dag. Med rännilarna som jag drog upp med pinnar hjälpte jag smältvattnet på traven och ännu anser jag att fuktig ångande jord är en av de mest berusande vårdofterna.

Så en vacker dag kom starpappan, som under ljumma kvällar brukade sitta i björken i närheten av holken och med sin sång uttrycka sin längtan efter sin partner. Då deras bestyr med bobyggandet tog vid, så förvånades jag över att de var så orädda och kom så väldigt nära i sitt ivriga sökande efter byggmaterial och mask. Sedan när hans kära och efterlängtade fru hade anlänt, kunde man höra jublande toner från deras strupar, då de ivrigt besjöng både den annalkande sommaren och varandra.

Enligt mitt tycke, var det ändå storspovarna nere på Skrammelmossen, som bjöd på den vackraste vårkonserten och ingen ljudupplevelse i världen kan mäta sig med deras långdragna drillar och ingenting kan ännu i dag, så starkt minna om barn och ungdomstidens vårkvällar där hemma.

Lövsprickningen och björkarna med mössöronen förknippar jag med kvällar efter ett stilla regn, därför att det var då som doften var som allra starkast.

I närheten av hemmet fanns det tre träd som betydde mycket för mig och som jag rent av betraktade som mina. Först i raden en väldigt högväxt och smal gran, vars nedersta grenar likt en fotsid grön kjol, nådde ända ner till marken och bildade ett ojämförligt säkert gömställe.

Grenverket var så tätt, att under den kjolen nådde varken sol eller regn och på något sätt satte den, likt en saga, fantasin i rörelse.

En liten bit därifrån växte en för våra trakter osedvanligt grovstammig tall, som jag ofta kunde betrakta därför att den fanns alldeles invid

grinden till ”Backjälo”, en stor inhägnad där ena halvan växelvis var avdelad som kohage och den andra besådd med spannmål eller gräsväxt för höskörd. Därför hade jag ofta ärende till stället. Denna tall var inte så väldigt högväxt, egentligen inte heller en fura, men den hade ovanligt vacker bark, som skiftade i olika färger, allt efter från vilket håll solen belyste den eller om den inte alls lyste. Ibland skiftade den i rödviolett, ibland i en nästan guldgul nyans, men alltid var den vacker. Jag spanade ofta upp mot den väldiga kronan, för att om möjligt få syn på en ekorre, vilket faktiskt aldrig hände.

Dessa två skönheter bland skogsträden, som jag just nämnt, kommer ändå på andra och tredje plats, medan gårdshäggen ändå belagt den första platsen i mitt hjärtas ”trädrum”. Jag har svårt att hitta ord, då jag vill beskriva vår egen stora, vackra gårdshägg, då hon som sommarens första budbärarinna, bredde ut sin enorma, vitblommiga parasoll över lekstugans tak.

Senare frampå sommaren tillbringade jag och min kusin Anita nästan dagligen många långa stunder uppe i hennes yviga krona och i min livliga fantasi förvandlades hon till en öm modersgestalt som kärleksfullt omslöt oss med sina tjocka bruna ”armar”.

Då jag var den yngre av oss två, så var jag förvisad till ”första våningen”, medan Anita fick sin plats ”en trappa upp”, vilket betydde en högre belägen grenklyka. Med detta fick jag mig nöja, men den för mig anvisade platsen beredde mig ändå mycket nöje.

Vi förde många och långa ”telefonsamtal” med varandra och visst hände det ibland, att någon av de vuxna kallade på oss för att vi skulle göra lite nytta, men inte hade vi tid med några plikter just då och där i vår egen sköna, gröna värld var vi väl skyddade för en störande omgivning.

Det är inte många upplevelser som mera intensivt bidrar till känslan av riktig sommar, än kvittrande svalor i rad på en ledningstråd, men i våra trakter förekommer de tyvärr inte så talrikt numera, men i minnet finns de tack och lov ännu kvar. För mitt vidkommande handlar det främst om ett svalpar som byggde sitt bo högt uppe i kärrlidret. Det var i och för sig helt naturligt, men det ovanliga var, att de som boplats valde en delvis lossnad, från en takås nedhängande barkflisa och hela sommaren följde jag denna svalfamilj med bävan. Jag var alltid på helspänn

då jag såg mamman som satt på kanten av boet och formligen vaggade ungarna i den svajande barkflisan. Men alldeles i onödan hade jag oroat mig, för allt förlöpte väl ända till slutet och byggkonstruktörerna hade tydligen mera kunskap i hållfasthetslära än jag.

Östanlid

Vintern 1948 tog livet i vår familj en ny vändning. Jag hade nyss fyllt 15 år och det var den julen som fick jag min efterlängtade gitarr. Genast efter julhelgen blev pappa kraftigt förkyld, med den tragiska följden vatten i lungsäcken och blev tvungen att läggas in på Östanlid lungsanatorium, därifrån han inte återvände förrän på vårsidan. Alla lungsjukdomar på den tiden läkte oerhört långsamt, för det fanns egentligen ingen medicin som hjälpte, utan de skulle botas enbart med vila, näringsrik mat och frisk luft, och allt detta erbjöds på det relativt nya och moderna sanatoriet.

Vi trodde att då han äntligen var hemma så var allt frid och fröjd, men som den arbetstokiga människa han var så lydde han inte de stränga föreskrifter han hade fått av överläkaren, att under de närmaste fem åren inte delta i tungt jordbruksarbete.

Detta var naturligtvis en omöjlig ekvation, både då det gällde hemförhållande och hans mentalitet. Han hade som alla andra som legat vid fronten, offrat många år av sitt liv så nu kunde han helt enkelt inte finna sig i att återigen avstå från att arbeta med det som för honom var själva livet, dessutom skulle arbetsbördan för Abbo bli allt för stor.

Det var i det skedet som det förväntades att jag ännu mera än förut skulle delta i ”karaarbetet” på gården och så blev det.

Under de år som följde kastades vi ständigt mellan hopp och förtvivlan beträffande pappas hälsa. Skulle han klara sig? Naturligtvis misslyckades han och vistades under åren framöver många, längre och kortare perioder på Östanlid.

Det var alltid fråga om flera månader, och en indikation på tillfrisknande, var de förmåner som patienterna tilldelades vid sina fredagsbesök inne hos läkaren. De ”fick” så och så många ligghallar, så och så många promenader och att omsider bli beviljad permission, var en mycket eftertraktad belöning.

I detta skede hade pappa en uttalad tuberkulos och då ännu fanns inte till exempel PAS, den kom något senare och då äntligen fanns en medicin som i någon mån bet på lungsoten, som sjukdomen kallades i folk-

mun. Men fortfarande fanns det många, många, både unga och äldre som dukade under. Allt för ofta kunde vi se en lastbil med en likkista på flaket med några unga granar vid var sida, ett tecken på att återigen hade någon söderifrån dött på Östanlid.

Vid den tiden infördes ambulerande skärmbildsundersökningar i syfte att stävja tuberkulosens härjningar. En röntgenapparat monterades upp för en dag i byarna, vanligen i skolan eller föreningshuset, dit alla vuxna gick för att låta undersöka sig.

Dessa undersökningar var för mig förknippade med stor vånda och jag skall berätta varför. Efter att pappa insjuknat var han nästan hysteriskt orolig över min hälsa och förmanade mig i tid och otid att vara försiktig och att klä på mig för att inte bli förkyld. Det var ett ständigt tjatande som för mig blev till en verklig plåga. Det gick så långt att jag inte ens vågade hosta i hans närhet, utan sökte mig i all hast bakom en stängd dörr, ofta i en garderob, om jag märkte att en hostattack var i antågande.

På något sätt lyckades han överföra sin sjukliga oro på mig, så till den grad, att jag varje gång var nästan säker på att få ett sorgligt besked från undersökningen och det var pappas reaktion, i så fall som jag oroade mig för, inte min egen hälsa. Naturligtvis agerade han som han gjorde, av kärlek och omtanke samt av egen erfarenhet, men för mig blev det för mycket.

Skriftskolan

En kylig och frostig morgon på senhösten 1948 inledde jag min skriftskola. Vi var tre flickor, Tordis, Hjördis och jag och en pojke från byn som hette Holger. Pojkarna hade sina lektioner på andra tider, så dem träffade vi inte förrän på vårterminens sista dag, då vi alla tillsammans band kransar och dekorerade kyrkan.

Pedersöre församlingshem på Kyrkostrand var platsen där vi höll till under två veckor framöver. Jag var under hela tiden ”inackorderad” hos min faster Anna och hennes familj som bodde på Skutnäs inte långt från kyrkan och församlingshemmet. Flera andra flickor bodde också i närheten, så vi umgicks också efter att vi hade slutat lektionerna för dagen och jag fick många nya vänner. Rakel Östberg blev en mycket god vän och vi umgicks ofta under många år framöver.

Konfirmationsfoto 1949.

De fruktade läsförhören hölls varje år i byn, där vi som skulle börja skriftskolan förhördes ur Luthers lilla katekes. Jag minns så innerligt väl hur jag med klappande hjärta stod inför prästen. Fast jag visste att jag var väl förberedd, då jag hade läst på i veckor innan, så var jag ändå ordentligt nervös. Efteråt kände jag en stor lättnad och livet var underbart och jag gick hela tiden omkring och gnolade för mig själv. Humöret blev ju inte heller sämre av att jag hade blivit ”med beröm godkänd”, men det blev väl de andra också.

Vårterminen inleddes i maj och då cyklade vi varje dag. På hösten undervisades vi av kyrkoherde Selim Melin och pastor Sven Jansson, som sedan flyttade till Munsala församling. I hans ställe valdes Sven Domars. Han höll sin första predikan som pastor i Pedersöre församling söndagen den första maj. Thordis och jag cyklade till kyrkan för att lyssna till vår blivande skriftskolpräst.

På hemvägen överraskades vi av ett för årstiden osannolikt oväder som bjöd på ömsom regn och ömsom snö och vägen täcktes av ett tjockt lager blötsnö. Allt detta tillsammans bidrog till den mest mödosamma cykelfärd jag någonsin varit med om.

De kommande veckorna blev desto soligare och roligare. Jag trivdes så oerhört bra och tog verkligen till mig det kristna budskapet. Vår kantor som hette Petrus Veckström var visserligen i vårt tycke väldigt gammal, och efterlämnade kanske inte så djupa intryck, men han var en snäll farbror och visst lärde han oss några nya vackra psalmer som passade såväl för oss unga, som den stundande sommartiden.

En liten butik fanns alldeles nära och dit sprang vi ofta på rasterna och köpte Suomikorv som vi levde gott på, för vad jag kommer ihåg, så åt vi ingenting annat på hela dan.

Den tiden var pingsten en stor högtid med två helgdagar och i Pedersöre församling den helg som skriftskolbarnen ”gick fram”, som man sa.

Familjefoto 1950.

Det året inföll pingstaftonen den fjärde juni, som bjöd på en otrolig värme och mitt på dagen gick ett häftigt åskväder över trakten. Innan kvällen sken solen och allt var så grönt och skönt. Syrenerna blommade och spred sin underbara doft där vi tågade in i vår vackra gråstenskyrka till konfirmationen.

Där framför altaret avgav vi det heliga löftet. I samband med pingstdagens högmässa, fick vi för första gången i våra unga liv gå till dukat nattvardsbord. Allt var så oändligt fint och högtidligt och själv var jag så starkt gripen av stundens allvar att jag grät under största delen av akten.

Efter att vi gått i skriftskolan och blivit konfirmerade, ansågs vi helt plötsligt som vuxna, med allt vad det innebar av både frihet och ansvar. Här vill jag nämna att både Thordis och Holger tyvärr gick bort redan i unga år.

Det kan verka konstigt, men jag såg fram emot att nå upp till den ålder då jag kunde kalla mig ”kvinna”, för jag tyckte att det var ett så vackert ord. Men kanske ändå inte genast efter konfirmationen. Barnträdgårdsbarnen kallade mig redan från första dagen, ”tant” och då var jag inte ens fyrtio år, men jag fick vänja mig med det.

Krukan

En av de där verkligt heta sommardagarna som det tycktes finnas så många av när man var liten, blev jag inblandad i en ganska lustig historia.

Jag råkade vara ensam hemma och ute på gårdendå en främmande farbror kom och frågade om mamma eller pappa var hemma. Nej svarade jag sanningsenligt och pekade bort mot gärdet där de var. Hans nästa fråga var om jag möjligen hade en kruka? I söndagsskolan hade jag sett bilder på kvinnor som hämtade vatten vid brunnen, liksom på Frälsningsarméns stugmöten, så nog visste jag hur en kruka såg ut och till och med var en sådan fanns. Kvick som tanken kilade jag därför upp för den skrangliga stegen upp till stallsvinden och vidare in i ett annat ganska mörkt utrymme, hela tiden med den säkert mycket förvånade mannen i hälarna. När mina ögon hade vant sig vid skymningen därinne, hittade jag till min stora glädje det jag sökte, för till hälften täckt av hömodd låg den där. Tyvärr verkade han inte nöjd med fyndet, så han frågade om jag inte hade något större kärl. Så tog vi oss ned igen samma väg och väl ute på gårdsplanen fick han syn på mjölkkärlen i torkställningen och han fyllde ett ämbar med vatten och bar det ner till landsvägen. Där stod hans bil med överhettad kylare och jag minns att ett stort ångmoln steg upp, då han fyllde på med det brunnskalla vattnet.

Först långt senare kom jag underfund med att mannen var hemma i de trakter där man benämner det som vi här kallar ämbar och hinkar för krukor. Vid min då ringa ålder visste jag ingenting om dialekter och detta var den enda kruka jag visste om och jag ville ju så gärna hjälpa till, men den gången blev det väldigt fel och än i dag ler jag vid minnet.

Visserligen så var inte min kruka lika buktig i formerna som de som bibelns kvinnor använde, nej, hög och smal var den med ett litet ”öra” högst uppe. Alltså ett typisk gammalt brännvinskrus, men det var den enda kruka jag visste om och som jag villigt stod till tjänst med.

Ett åskväder jag minns

Ute på landet har man tillgång till ett oändligt antal roliga och spännande ställen att leka på, men detta var ju en självklarhet och ingenting som man reflekterar över.

Visst kan en del av barndomens upplevelser vara konstruerade i efterhand, till och med sedda genom glömskans rosafärgade glasögon. Ingalunda lyste solen alla dagar då heller, men för det mesta var det roligt att leva och det är väl bra att kunna ”räkna de lyckliga stunderna blott och och glömma dem som sorger gett”.

Nära hemgården fanns en liten åkerlapp omgiven av ett mossbelupet stenröse. I södra ändan fanns en träddunge med några lövträd och en stor gran, vars kottar i mina lekar förvandlades till kor och däremellan lagom stora stenar att klättra på. Där fanns till och med smultron. Kort sagt, där fanns nästan allt som kunde fängsla ett lekande barn.

Runt omkring muren växte också flera unga rönnar.

Men en sak var förbjuden, nämligen att kliva och ”kinka” på grinden som antagligen var murken och kanske fallfärdig. Men nog skulle det ha smakat alltid, för den hängde en god bit från marken och skulle säkert ha bjudit på en trevlig liten åktur, om den hade hållit för påfrestningen.

En försommardag då jag förresten inte var så liten längre, och uppehöll mig vid Teppo, fick jag bevittna ett för årstiden ovanligt fenomen. För det är inte så vanligt med så kraftigt åskväder redan före midsommar. Det var så hett att luften formligen dallrade. En vidunderligt vacker syn var rönnarnas vita blomklasar, som i skarp kontrast avtecknade sig mot den plösligt mörknande himlen som antog en nästan ofattbar mörkblå ton. Vinden susade tungt i träden och i det samma kom blixten och genast därpå en öronbedövande åskknall och ett förlösande regn, som gick över lika snabb som det kommit. Jag hann inte ens bli rädd, än mindre ta skydd undan regnet. Plötsligt sken solen åter och ett underbart vackert och nytvättat landskap, om möjligt ännu grönare än förut, bredde ut sig. Fåglarna återupptog sin avbrutna sång och det kändes helt naturligt för mig att instämma i deras lovsång till naturens storhet.

Trots att detta var ett helt normalt förlopp för ett åskväder, så bjöd den mig den gången på en av de starkaste och vackraste naturupplevelser jag någonsin varit vittne till och något som jag i minnet återvänder till varje gång som rönnarna står i blom.

Byagården och byahemmet

Långt in på trettiotalet fanns inga gemensamma samlingsutrymmen i byn förutom skolan, så man började planera ett. Jag var så liten då och minns därför inte i detalj allt som föregick byggandet, men det pratades en hel del, både då och efteråt. Det var så att byborna blev stridande om bland annat platsen för den tilltänkta byagården. Det slutade med att man byggde två hus istället, ett för ungdomsföreningens behov, där i första hand danstillställningar, bröllop, kulturella fester, teaterföreställningar och dylikt skulle hållas, och ett för kyrkliga sammankomster, av alla slag, minnesstunder vid begravningar, som alltid dessförinnan hölls i hemmen eller i församlingshemmet på Kyrkostrand, men också mera stillsamma bröllop, födelsedagskalas med mera i den stilen.

Givetvis var också Karbyborna, som på många sätt var förenade med Sundbyborna också med i dessa projekt. Skolan till exempel var redan från första början gemensam för båda byarna.

Vinterkriget, som bröt ut hösten 1939, gjorde att det blev avbrott i byggandet. De flesta av byns arbetsföra män blev inkallade, men en och annan eldsjäl blev ändå hemma, så vad jag minns hann både Byagården och Byahemmet, som de benämns, bli så pass färdiga att de kunde användas för sina ändamål. Det mesta av virket skänktes av byborna, men allt övrigt byggmaterial, som till exempel spik och målarfärg blev det brist på efter krigets utbrott, så det var svårt att komma vidare med att färdigställa byggena. På samlingshuset, vilket var det större projektet fanns det en del kvar att göra.

På den tiden var inte kraven så stora beträffande komforten. Husen värmdes upp med vedeldade järnkaminer och i de relativt små köken fanns stora järnspisar på vilka man kokade kaffe i väldiga kopparpannor och värmde vatten i kastruller. Vid bröllop värmdes dock vattnet i en transportabel värmegryta eller i ett fältkök som stod utanför köksingången. Varken vatten eller avlopp fanns och ute på gården stod uthuset med vedlider och utedass. Men det var ändå en storartad insats av byborna att åstadkomma dessa samlingsutrymmen, som så väl behövdes.

Deltagare i Sundby-Karby vävkurs 1950 som ordnades i marthaföreningens regi.

Då fanns inga maskinella hjälpmedel som nu, som underlättade arbetet, allt gjordes för hand- och hästkraft.

Sedan läget efter krigets slut återgått till normalare förhållanden och man åter kunde köpa målarfärg på licens, anställdes två yrkesmålare från Jakobstad för att måla byagården och byborna turades om att gå till dem med matkorgen fylld av hemlagad husmanskost. Då alla ville göra sitt bästa, så mådde de gott den tid de var i byn.

En ambulerande slöjdkurs som pågick en hel vinter, samlade många intresserade unga män och de höll också till där, liksom en välbesökt vävkurs i Marthas regi, vilken också jag deltog i. Då den s.k. Vandrande folkhögskolan var i byn ordnades samkvämen där.

Sammanträden, skatteuppbörder och liknande försiggick oftast i serveringsutrymmet.

Detta är några exempel på att Byagården mer än väl fyllde sin uppgift som en central samlingsplats där alla var välkomna.

Efter många år fick Byagården av olika anledningar tyvärr förfalla, men senare har byborna till stor del med talkokraft utfört en grundlig reparation, så att den nu fyller tidens krav och den används numera också som tilläggsutrymme för den närbelägna skolan, vilket åter är ett bevis på vad en god byanda och villiga talkokrafter kan åstadkomma. Heder åt alla Sundby- och Karbybor, som medverkat till detta uppsving.

Bröllop med många gäster

Både byahemmet och byagården fyllde verkligen sitt ändamål och i byagården hölls många bröllop, faktiskt vart och vartannat veckoslut, under några sommarveckor. Under kriget och den närmaste tiden efteråt var det på modet att gifta sig och dessa bröllop skulle annars hållits i hemmen, men på byagården fanns det gott om plats för många, och det var inte ovanligt att man inbjöd flera hundra gäster, släktingar, vänner och många av byborna, så det hände ofta att samma person ”hamnade” på bröllop flera veckoslut efter varandra.

Inför dessa tillställningar krävdes givetvis grundliga förberedelser, men lagandan var god på landet förr och att hjälpa till var en självklarhet. Gårdarna var uppdelade i så kallade ”gravölslag” som, förutom att de bistod vid begravningar också var de som förväntades ställa sig till förfogande då det rustades till bröllop i grannskapet. I förväg skulle det bland annat slaktas, bakas och bryggas. Byagården skulle städas, gröten och fruktsoppan kokas liksom ärtsoppa, som någon enstaka gång ersattes av köttsoppa.

Kvällen innan samlades ungdomarna för att binda de kransar som skulle pryda ingången till bröllopsgården och för att dekorera festsalen. Vi for till en närbelägen skog, utrustade med tjocka rep, snören och oftast ett gott humör. Det sistnämnda behövdes verkligen, för enriset som bands tillsammans med lingonris, stack så fingrarna blödde. Dessutom plågades vi av de alltid närvarande myggorna. Men roligt hade vi för då man är ung så glöms sådana små förtretligheter fort och vi var dessutom fyllda av förväntningar inför bröllopet.

Då kransarna var färdiga tågade vi till samlingshuset där pojkarna satte dem på plats liksom skylten med ”Välkommen” ovanför verandaöppningen. Flickorna satte igång med att fästa små knippen med blåbärsris och blommor på snören, som hängdes kors och tvärs under taket. Ett hjärta av kartong, inramat och med brudparets initialer gjorda av till exempel vitklöver, placerades ovanför deras plats framför scenen. Och skira ungbjörkar invid kaminerna och på andra lämpliga ställen. På gårdsplanen fanns inga träd, men i stället placerades björkar på vardera

sidan om grusgången som en liten allé upp till trappan och runt verandan. Björkarna höggs på morgonen samma dag som bröllopet skulle stå, för att vara gröna och friska då gästerna anlände. Efter att två flaggor festligt vajade på vardera sidor om ingången, så var också den delen av förberedelserna klara.

Oftast försiggick vigseln i Pedersöre kyrka och nästan alltid på en söndag och ganska tidigt på eftermiddagen Mycket skulle hinnas med och då det var många gäster drog allting ut på tiden. Redan att ta sig från kyrkan, som låg nästan 10 kilometer ifrån bröllopsgården, var inte alltid så enkelt. Nästan ingen ägde bil, men om det var möjligt ordnades med lastbilsskjuts, men många av de yngre gästerna cyklade, om de var lyckliga ägare av en fungerande sådan, vilket inte var så självklart.

De av byborna som hade kor, vilket nästan alla hade, måste någon eller några i familjen avbryta och gå hem för att sköta mjölkningen, efter att de förhoppningsvis hunnit äta innan. Efter detta avbrott, var det bara att tvätta av sig ”föuslofte”, ta på sig finkläderna igen och skynda iväg för att fortsätta festandet.

Då brudparet och gästerna anlänt från kyrkan, skålade man i lemonad med brudparet och önskade dem lycka och välgång. Kaffebordet stod redan dukat i salens mitt och det räckte ganska länge innan alla hade försett sig med bulla och övriga sorters kakor, samt både påtår och tretår. En dansorkester stod för underhållningen under tiden, vilket ytterligare förhöjde den redan goda stämningen. Solen som lyste in genom de stora fönstren, trängseln inne i salen samt det heta kaffet gjorde att alla blev varma och sökte sig ut på gårdsplanen där bänkar fanns utplacerade. Man kunde också sätta sig i gröngräset eller gå runt och ta sig en titt på omgivningarna. Då salen var utrymd började uppassarna bära in bord, flytta på bänkar, tillfälligt flytta undan brudparets bord och fåtöljer och i övrigt ställa i ordning för måltiden. För uppassarna fanns det hela tiden arbeten att utföra och de flesta hade varit med om detta många gånger tidigare och var och en visste precis vad han skulle göra, så allt gick fort undan och det verkade som att de gjorde allt detta med stor glädje och iver.

Man dukade på bord hopspikade av grova bräder lagda på bockar och som nådde nästan från den ena ändan av salen till den andra. Dukar av

tyg var inte att tänka på i sammanhanget, så man använde smörpapper vilket var snyggt och praktiskt.

Brödet skars i lämpliga bitar och lades i staplar med jämna mellanrum direkt på borden, men för den skivade limpan fanns det korgar. Smörassietterna stod tätt, så det var lätt att förse sig.

Det var alltid ”raska gossar” som passade upp vid borden och de var väldigt stiliga då de i bara skjortärmarna, skrudade i vita förkläden och med handduken slängd över axeln, rörde sig mellan borden och såg till att ingenting fattades.

Då klartecken gavs att gästerna var välkomna till bords, utbröt ibland en mindre tumult, därför att alla på en gång försökte komma in genom svängdörrarna och så fort som möjligt sätta sig vid borden. Speciellt verkade gäster från städerna vara väldigt hungriga, och struntade i all värdighet och behärskning medan vi bara stod och gapade av förvåning. Detta förekom kanske inte varje gång, men de gånger det hände har fastnat i minnet och det gav oss bybor en tydlig bild av den dåliga matsituationen i städerna under efterkrigstiden.

Efter att alla hade ätit, vilket man gjorde i flera omgångar, bars borden ut igen och salen förvandlades till danslokal.

För att få bättre glid i stegen, användes stearin. Pojkarna gick runt, runt och helt enkelt snickrade ljus, så spånorna föll på golvet och visst blev det glid, och de mest ut hålliga dansade till långt in på småtimmarna.

Det var kvinnorna som stod på scenen och fyllde serveringskärlen och som skötte den stora disken efteråt. De något yngre och de riktigt unga flickorna skötte kaffeserveringen.

Brudparet öppnade med brudvalsen och den ville alla se, så folk stod runt väggarna och följde de dansande med blicken och efteråt hördes berömmande kommentarer, som ”vilket ståtligt par de var”, eller ”de dansade så bra”. Efter denna uppvisning var det föräldrarnas tur och sen var det fritt fram för alla danslystna att svänga sig i dansens virvlar natten igenom. De dansande tog paus emellanåt, som de fyllde med andra sysselsättningar efter eget gottfinnande.

Nattmål eller kaffe fanns i serveringsrummet och ibland försvann något par arm i arm för att svärma i sommarnatten. Ofta sågs små klungor med yngre och äldre karlar söka sig bakom någon husknut för

att ta sig en styrketår eller två, kanske ännu fler, för ”bakom knuten besöken” resulterade ibland i regelrätta slagsmål. Då spelmännen höll sina välförtjänta mat- och kaffepauser, tystnade givetvis musiken ifall inte någon glad amatör var framme och prövade sin musikaliska färdighet, vilket också hände ibland. Det var ett tjoande och tjimmande och detta, blandat med doften av damm och cigaretter och en intensiv klorofylldoft från de allt mer vissnande björkarna och blommorna finns kvar i minnet.

Det sista som var ett måste och som hörde till, var att ”hurra” brudparet som placerades på ett litet bord eller en bänk, varefter några starka karlar under öronbedövande hurrarop, hissade dem högt, högt mot taket så att de hamnade in bland blomstergirlanderna, med slöjan böljade som moln omkring dem, allt medan åtminstone bruden formligen tjöt av skräckblandad förtjusning. De visste att de inte kunde komma undan detta, så det var bara att leka med. Och visst hade alla väldigt roligt.

Jag var inte bjuden till något av dessa bröllop innan jag kom upp i tonåren, men från mitten av fyrtiotalet var jag ofta med. Och det hann ibland gå många timmar in på nästa dag och solen steg allt högre, innan vi ungdomar kunde förmå oss att gå hem. Dessutom bodde jag så nära. Åtminstone en gång hände det att jag inte genast gick och lade mig utan i stället gjorde undan morgonmjölkningen, för jag resonerade som så att det var bättre än att efter bara ett par timmars sömn, bli tvungen att gå till fähuset. Inte hade jag varit så länge på själva bröllopet, utan jag satt ute i flera timmar och pratade med en pojke som följde mig hem.

På den tiden fanns det gott om ”golvstandare”, det vill säga objudna gäster som kom för att ”si brude”, som man sade. De dök upp sent på natten då det redan rådde en viss villervalla i bröllopsgården och blandade sig helt oblygt med de övriga gästerna. Om det var någon som sällskapade, men inte var förlovad, och därmed kanske inte bjuden, så passade han, oftast var det en han, på att gå dit och träffa sin flicka.

På tal om att bo granne med Samlingshuset, så förde det också med sig en hel del besvär. Oberoende om vi var bjudna eller inte, så måste det vara snyggt både ute och inne då gästerna ofta gjorde sig ärende till oss.

De kom ibland och klädde om, för om de cyklade till bröllopet så kunde de inte ha sin långklänning och då sökte de ett rum och en spegel där de kunde byta om och snygga till sig. Så vallfärdade de till ”tuppen” och ibland hade pappa någon hästintresserad bekant som ville titta på våra hästar. Någon mamma kom för att lägga sitt lilla trötta barn att sova och ibland var det några bekanta till oss som kom längre ifrån, som tittade in då de ändå var i krokarna. Det var trafik hela tiden, men jag tyckte alltid att det var jätteroligt med dessa människor som kom och gick.

”Tåge” kallades vägen ner till landsvägen och den krattades också annars alltid till lördagskvällen, men inför ett bröllop var det extra viktigt. Då jag var riktigt liten var det nästan alltid mamma eller faster Anna då hon var hemma, som såg till att ”tåge va räfsa”, sedan skötte Abbos fru Ingrid krattandet och så blev det småningom min tur att utföra det eviga skrapandet. Krattor av metall har faktiskt inte alltid funnits, så förut användes den hederliga björkriskvasten. Folk som hade sina ägor förbi oss, använde samma väg för alla sina körslor och ibland föll större och mindre mängder av både gödsel, hö och halm från lassen, men mest skräpade vi ner själva, då våra husdjur gick där dagligen, så därför låg det nästan alltid något skräp på vägen. Då vägen hade en hårt tilltrampad sandyta så gick det bra att med krattan göra ett fint krokmönster, som alltid föranledde en skämtsam kommentar av någon som just då kom förbi, som till exempel ”jasså du tänker fånga en pojke på kroken i kväll”.

Förutom bröllop, danser, ungdomsföreningens julfester och den gästande landsteaterns föreställningar, så tjänade Byagården som samlingsplats också för större religiösa sammankomster av alla de slag och som exempel kan nämnas många uppträdanden av gästande körer och strängband. Också Pedersöre församling förlade sina större ungdomsmöten dit och en frikyrkoförsamling höll där långa välbesökta mötesserier samt konferenser, som samlade folk från vida omkring.

Dansbanan

Det går knappast att berätta något om den generation som var unga på trettiotalet och i början av fyrtiotalet, utan att nämna dansbanan, som upplevde sin verkliga glansperiod under just de åren.

Ungdomarna kom inte bara från Sundby och Karby, utan i stora skaror från städer och byar längre ifrån. Den tiden var jag ju bara barnet, men ändå minns jag en hel del av ruljangsen kring ”Sundby danslava”.

Alla som färdades dit och därifrån passerade över vår ”föusbacka”, därför att vägen helt enkelt gick där förbi och de flesta lämnade sina cyklar på gårdsplanen och ställde dem efter uthusväggar och staket. En gång då jag hade upptäckt Abbos cykel var nästan gömd under en massa främmande cyklar – jag kände jag igen den på den långsträckta sadeln som sades likna ett ”lakahuvo” – sprang jag in med andan i halsen och berättade att man hade betäckt hans cykel och minns att jag hade svårt att förstå varför detta väckte sådan stor munterhet.

Vid ”danslava” fanns ingen ”tupp”, så det var en ständig vandring till vår, mest flickor. Vattenbrunnen var alldeles nära stuggaveln där vi sov, eller där föräldrarna försökte sova, för de sena besöken passerade inte ljudlöst precis. Förresten så var det mest pojkarna som ”drack brunn” och en del av dem hade, tydligen dessförinnan också druckit någon ädlare dryck än vatten, så upprymda som de verkade vara.

Abbo var mycket barnkär och han och jag hade ett fint förhållande till varandra. Han var snäll och gav mycket av sin tid åt mig, men också godsaker ibland. Då det var dans på ”lava” så tog han mig vid handen och vi gick dit innan folket strömmade till och där köpte han en flaska ”rölimonad” och en gris som han förärade mig.

Först när detta var gjort, så kunde han ägna sig åt sin flickvän, Ingrid, som långt senare berättade för mig att en gång då hon var på väg till dansen, mötte sin blivande man som hand i hand med sin lilla brorsdotter, var på väg hem och att den sistnämnda var alldeles sockrig runt munnen. Den här lilla historien ur minnet är ett bra exempel på hur snäll farbror jag hade.

Att det var mycket folk som rörde sig runt knutarna på lördagskvällarna, tyckte jag att var bara roligt och därför var det svårt, ja nästan omöjligt för mig att gå till sängs dessa ljusa sommarkvällar. Jag var nyfiken och ville helst inte missa något, men slutligen blev jag väl så sömnig att jag måste ge efter för ”John Blund” och för föräldrarnas stränga tillsägelse, att äntligen försöka sova.

De allra flesta kom som sagt med cykel och någon enstaka motorcykel kunde man också få se ibland, men utöver den bil som orkestern färdades i, samt polisbilen var det inte många. Detta som en jämförelse med det antal bilar som man ser på parkeringarna utanför nöjesplatserna i dag.

Varenda år var det familjefest med program på dansbanan. Jag har vaga minnen från dessa tillställningar, men i varje fall ordnades de dagtid och alltid på en söndag på försommaren och senare på kvällen ordnades vanlig danstillställning där.

Bäst kommer jag ihåg de färgglada blommorna, gjorda av kräppapper, som tjänade som inträdesbiljett. Jag fick titta på, då mina fastrar och några andra flickor knåpade med de bolliknande blommorna som alla hade på klänningen eller rockuppslaget under festen.

Många av de kvinnliga festdeltagarna var klädda i folkdräkt och jag kommer ihåg att de lekte sällskapslekar på en torr gräslinda i närheten.

Kaffe kokades i väldiga kopparpannor i vår ”bagastugo”.

De som kom längre ifrån for inte alltid hem efter dagsfesten och blev hungriga och kom då till oss och köpte något ätbart. Allt vad som just då fanns huset av bröd, smör, ägg, mjölk m.m. gick åt på ett huj.

Efteråt var de mätta och nöjda och orkade fortsätta på kvällsdansen senare.

På tal om läskedrycker som såldes vid danstillställningarna så finns också en del andra minnen, som till exempel ”Limonad-Ture”, för övrigt var det väl ingen annan än jag som använde det namnet. Egentligen hette han Ture Nygård och drev senare en lanthandel i byn. Det var han som med häst och kärra från Jakobstad körde lemonadkorgarna, vilka lagrades i ett av våra lider och just därför ansåg jag att namnet var det enda rätta.

Förresten gjorde den röda lemonaden på den ”gamla goda tiden” faktiskt skäl för namnet och tittade man på en flaska i solljus, så skimrade

den som den rödaste rubin. Men detta var tiden före reglementen mot livsmedelsfärgerna och trots att bland annat läskedryckerna utseendemässigt blivit sämre, så är det ändå bäst så här för vår hälsa, om än det mesta numera ser lite ”blakot” ut. Förresten finns det nu många barn som inte tål färgämnet i fråga.

Någon har berättat för mig att de en lördagskväll sett mig komma från ”lavan” sjungande ”Svarte Rudolf”, men då var jag väldigt liten och förresten så minns jag det själv också, för jag vågade inte gå på vägen där det rörde sig så mycket folk utan gick genom hagen.

Min kusin Anita var flera somrar efter varandra på grönbete hos oss, första gången då jag var 6 år och hon 8. Våra föräldrar kom överens om ett sådant arrangemang därför att det var bra för oss båda. Hon fick för första gången i sitt liv vistas i lantlig miljö och jag som annars var ganska ensam, fick en efterlängtad lekkamrat och just det faktum att jag helt enkelt inte var van att leka med andra barn, så var kanske inte alla dagar glada dagar. Hon var ju den äldre av oss och ville gärna ta på sig ledarrollen. Två års åldersskillnad är ganska mycket i den åldern, men för det mesta lekte vi bra ihop och dessutom hittade hon på massor med nya roliga saker som inte jag hade lekt förut.

För att ännu en gång återgå till dansbanan, så erbjöds där en del skojiga upplevelser också för oss barn, men då på tider då inga vuxna var där.

Vi var inte vana med att dyrbara, färdiga leksaker lades i händerna på oss, så med enkla medel hittade vi på många roliga lekar. Det gällde att ta fantasin till hjälp och den räckte långt.

Alla de söndagsmorgnar, då det kvällen innan hade varit någon tillställning på ”Lava”, så gick vi dit på upptäcktsfärd. Där hittade vi massor med karamellpapper som vi kunde använda som pengar då vi lekte butik. De vackraste guldpapperen virade vi runt småstenar som vips blev fina karameller.

Läskedrycksflaskorna hade den tiden nedsänkta korkar, nästan som champagneflaskorna i dag och de tunna spänntrådarna som vi hittade överallt, blev rätt långa då de vecklades ut och de var förträffliga som stängsel runt de otaliga kohagar som vi byggde.

Och alla dessa cigarettaskar! Den som det stod ”Sevilla” på var den allra vackraste – gräddfärgad med sirliga bokstäver i brunt och guld.

Askarna var bra att samla alla upphittade ”skatter” i, men ”tobaksprodukter” fanns också med i butikens sortiment, så det var bara att skala barken av kvistar från en ”alibåska” och dela dem i lagom långa bitar, så var det fixat.

Det släta dansgolvet inbjöd oss barn till många roliga lekar och ibland vistades vi där på söndagseftermiddagarna. Undrar om några flickor ”stretar” nu för tiden. Det gjorde vi ofta på min tid just där och det var minst sagt en hisnande upplevelse. Två stycken, vanligen flickor, fattade varandras händer ställde fötterna ihop nära intill partnerns, och utan att lyfta fötterna från golvet for vi runt, runt i en rasande fart. Stolpkonstruktionen runt dansbanan susade förbi så snabbt att den nästan inte gick att urskilja, allt medan vi bara ökade farten till det maximala. Det var nog säkrast att blunda, för annars gick det inte alls att stå upprätt efteråt.

Vackra lördags- eller söndagskvällar cyklade vi tonårsflickor ibland till Jakobstad eller Nykarleby. Vi bodde ju nästan mitt emellan dessa två städer, men oftast valde vi den sistnämnda. Jag kommer inte riktigt ihåg hur vi egentligen fördrev tiden där, men staden i sig var lummig och idyllisk, speciellt områdena kring älven med Topeliusparken och bron med kyrkan och Brostugan. Förresten var Brostuguberget högre den tiden, innan man långt senare sprängde bort en del i samband med breddningen av Seminariegatan. Det var då som också mycket av lummigheten utmed gatan och på skolområdet fick ge vika. Då ännu fanns i staden inte en enda asfalterad gata och inte heller något flervåningshus.

Det var Thordis, Rakel, Margit, Gundel och Hjördis som jag oftast var ihop med. Inte var vi alla tillsammans varje gång som vi gjorde våra cykelturer i byn, eller for hem till varandra. Också om jag for ensam till någon av flickorna, så slutade kvällen ofta med att vi var flera stycken.

Oberoende hur många vi var och hur sent vi var ute, så var det ibland under den ljusa årstiden, nästan omöjligt för oss att i vettig tid skiljas och gå hem. Då vi stannade till vid någons vägskäl, fortsatte vi ännu att prata och prata, ibland ända tills småfåglarna vaknade och började sjunga. Då om inte förr så började jag räkna ut hur kort tid som det var kvar innan pappa skulle stå under mitt vindsfönster och slå den förhatliga ribban i väggen – hans väckningsmetod då jag sov på mitt vindsrum. Tyvärr kunde jag alltid konstatera att den tiden var alldeles för kort. Givetvis

var jag förfärligt sömnig, men upp måste jag och inte tog jag lärdom av det heller, utan nästa helg var det likadant igen.

På vinterkvällarna var vi ofta ute på vägarna med våra sparkkälkar, som vi roade oss med så gott vi kunde och ibland var pojkarna också med. Vi bildad tåg av flera ”sparkar”. Pojkarna sköt ofta på, men jag har nog ett minne av att också vi flickor var genomsvettiga. Vi var antagligen klädda i våra vinterkappor, för några praktiska sportdräkter för vinterbruk hade vi inte.

Apropå vindsrum, så fick jag min hett efterlängtade vindskammare då jag var i 13–14 års åldern. En brädstapel i form av en triangel, som var placerad på tork i hästhagen, var det första synliga beviset på att den äntligen skulle bli verklighet. Jag kommer inte ihåg hur länge det dröjde innan den blev färdig, men för mig verkade det som en evighet. Den tiden gick det inte så fort att slå upp ett rum, om än aldrig så litet. Först skulle det spiras och göras dubbla väggar av bräder, mellanrummet fyllas med sågspån och arbetet måste utföras då inget annat ”viktigare” arbete enligt de vuxna låg för handen. Skulle någon frågat mig, så hade nog svaret varit att arbetet med vindskammaren var det viktigaste, men det var det ingen som gjorde.

Då golv och tak äntligen var klara, så kunde jag i tankarna börja möblera. Mamma och jag köpte tapeter med små söta rosenbuketter på från Rönnings pappershandel i Jakobstad och en liten nätt byrå och en oval spegel med ”guldram” hade sin plats vid ena långväggen. Sängen var gammal, rentav antik, men jag tyckte den var fin. Så mycket mera än ett litet bord vid fönstret och en s.k. etagär innanför dörren fanns det inte rum för. Jo, förresten stod en tid en hemgjord schäslong utmed ena väggen. Min moster ville bli av med den och skickade den hem till oss med pappa, för att göra den till ved. Men jag ville absolut ha den på mitt rum, så med stor möda kånkade vi den förfärligt tunga pjäsen uppför den smala vindstrappan. Inte kommer jag ihåg hur länge den tjänade som sittmöbel, förrän den en kväll då vi var osedvanligt många som satt på den, gav vika under tyngden. Den blev benlös och vi hamnade att sitta på golvet. Då var det åter plats för skratt. För mig var detta en aning pinsamt, men mina gäster såg detta enbart som något roligt.

Som många andra flickor i den åldern förde jag dagbok ibland och för inte så väldigt länge sedan, hittade jag just den som handlade om

hur ”hemskt” roligt vi hade där ”på kammaren”. Det verkade som om vi krattade ”nästan ihjäl oss” hela, hela tiden. Det var ju bra att det var bara ”nästan”, för annars skulle jag ju inte nu kunna berätta om alla små roliga och mindre roliga episoder.

Vid senare samtal med mina jämnåriga, för länge sedan mogna ”flickor”, har alla varit eniga om att då vi var i de yngre tonåren, så var det ofta nästan omöjligt att kunna hålla oss för skratt, de gånger som situationen så krävde. Det var ju en åkomma som nästan försvann med åren, men som lyckligtvis ännu på äldre dagar, någon enstaka gång, kan visa svaga symtom.

Det som låg som en skugga över min barn- och ungdomstid, var att mammas syn med tiden försämrades. Detta började i krigets slutskede, då det inte fanns specialiserade läkare på nära håll. Hon besökte en ögonläkare i Seinäjoki, men han gav tyvärr fel diagnos och skrev ut glasögon som beställdes från Tyskland, men som givetvis under rådande situation aldrig kom fram. Varje vecka under hela sommaren cyklade jag till Jakobstad och frågade efter dem på ”Öströms” och varenda gång fick jag samma nedslående svar, inga glasögon hade anlänt.

På hösten kom mamma äntligen in på Stengårdens sjukhus i Helsingfors, där hon opererades, men tyvärr alldeles för sent. Enligt läkaren hade hon drabbats av grön starr. Om hon hade fått rätt diagnos i ett tidigare skede, hade man troligtvis kunnat rädda synen, vilket kändes bittert att höra. Visserligen blev hennes syn något bättre efter ingreppet, men det blev ändå många läkarbesök och sjukhusvistelser under de kommande åren. Hon gick på regelbundna kontroller hos ögonläkare i Vasa, som slutligen remitterade henne till dr. Kianmies, som ansågs som en av de skickligaste specialisterna i ögonsjukdomar.

Det svåra var, att han verkade på diakonissanstalten i Uleåborg, där nästan ingen i personalen, mer än möjligen läkaren som behjälpligt kunde prata litet svenska. Där var hon inlagd ett par gånger och man kan förstå att det var svårt för henne. Att för det första vara osäker om hur det skulle bli med synen och att dessutom inte bli förstådd på sitt modersmål och inte själv kunna så många ord finska, var givetvis en mardröm. Lilla syster var då ganska liten, så där hemma hjälptes vi åt att ta hand om henne och hennes nästan jämngamla kusin och lekkamrat Marita.

Det föll på min lott att göra mamma sällskap på tågresorna till och från Uleåborg. Det var inga trevliga upplevelser. Det var höst och det var mörkt, tåget förde oljud och skumpade vid varenda skenskarv. Träbänkarna var hårda och obekväma och både på tåget och i staden tycktes alla andra utom mamma och jag tala finska. Jag kommer inte ihåg hur vi i mörkret tog oss till sjukhuset, men dit kom vi i alla fall. En annan gång då mamma blev intagen på sjukhuset tog jag mig ensam till stationen för att resa hem. Den gången var det också mörkt och jag kände ju inte till staden. Men jag började gå mot det håll varifrån jag hörde gnissel från tågvagnarna och snart var jag framme vid stationen. Gissa om jag kände en stor lättnad, men hur skulle jag mitt i natten ta mig från Bennäs? Den gången hade jag verkligen tur, för pappas kusin Signe som bodde i Sverige och rest med samma tåg skulle också till Sundby. Vi bad stationsföreståndaren ringa Ture Nygård, som var en av de mycket få i Sundby som ägde bil. Han hämtade och skjutsade oss hem. Signe hade sin lilla dotter med sig och vi hann alla tre bli trötta medan vi väntade, men vi fick åtminstone sitta inomhus och det var ju bra.

Med tiden blev mamma helt blind, något som hon och familjen med sorg i hjärtat måste acceptera. Trots det klarade hon av att sköta en del småsysslor inom hemmets väggar. Då min syster och jag senare pratat om mamma, har vi varje gång kommit till, att med tanke på de svårigheter som hon gick igenom, var hon psykiskt sett en mycket stark kvinna. Sommaren 1962 var cirkeln sluten för hennes del, då hon tillsammans med min syster återvände till sin hemstad och till gården som hon och vår familj hade köpt. Mamma dog i oktober 1984, nästan en månad innan hon skulle ha fyllt 87 år.

Begravningar var stora händelser

Begravningarna och allt som hände runt dem var stora händelser i byarna. Avståndet från sorgehuset till exempel i Sundby, till församlingens kyrka var långt och då man uteslutande färdades med häst, så tog bara färden flere timmar i anspråk.

Gårdarna var indelade i ”gravölslag”. Vi hörde till Vannäs-Kåll-laget och om någon som hörde hemma där dog, så var det en självklarhet att hjälpa till med förberedelserna.

Karlfolket skulle dagen innan ringa själaringning i kyrkklockorna och gräva graven.

Man inbjöd med kort till begravningshögtiden och det var alltid någon anhörig som personligen överlämnade det sorgkantade brevet.

Tidigt på söndagsmorgonen samlades gästerna i den avlidnes hem för att först dricka kaffe, men främst för att samlas runt kistan och ”sjunga ut” liket. Kistan var ofta placerad i en gransal ute på gården och ofta var locket öppet och alla kunde ta ett sista farväl av den döde. Oftast var det en man från byn med erkänt god sångröst som var försångare.

Allt detta som jag fick bevittna då jag var liten, minns jag som något väldigt högtidligt och allvarsmättat och något som inte längre under sådana former kan upplevas.

Så var det dags att påbörja färden till kyrkan och jordfästningen. Först i sorgetåget var naturligtvis den hästdragna likvagnen, som var målad i svart med detaljer i silver, följd av de närmast sörjande och släkten samt övriga begravningsgäster som ville följa den avlidna på den sista färden. ”Likraden”, som man sade, kunde ibland vara väldigt lång. En vacker sed var att gången ner till vägen var kantad med hackat granris, som speciellt på vintern var effektfullt och vackert mot den vita snön.

Efter jordfästningen och gravläggningen återvände gästerna till sorgehuset för middag, som för det mesta bestod av köttsoppa, risgrynsgröt och fruktsoppa. Om det var sommar och vädret var vackert, så satt gästerna ofta vid långbord utomhus, annars flyttades en del möbler

ut ur finrummet för att alla skulle få plats. Församlingsprästen höll en minnesstund med en betraktelse och unisont sjöngs för dagen passande psalmer, så på den punkten har ingenting förändrats. På kaffebordet fanns vanligen brickor med stora bullakransar, pepparkakor och essor.

Det var inte heller ovanligt att den närmaste släkten, grannar och kockar blev bjudna också nästa dag.

Mamma anlitades ibland som kalaskock och de gångerna fick jag också följa med dagen därpå. Då var det friare stämning och jag lekte med de andra barnen och inte har jag något minne av att någon skulle ha nekat oss, eller funnit det olämpligt.

Småningom förenklades begravningarna så att de allt oftare hölls i församlingshemmet på Kyrkostrand, vilket medförde att allting försiggick inom samma område då församlingshemmet ligger nära kyrkan. Den största förändringen skedde då bilarna kom in i sammanhanget och alla vet vi hur en begravning går till numera, under enkla former men för den skull inte mindre värdig.

Om vi tänker oss den gamla benämningen ”gravöl”, så kan vi ana att det redan tidigare hade skett en del förändringar i förplägningen, för något öl förekom inte i samband med begravningar på trettiotalet och framåt.

Blomsterhyllningarna bestod alltid av granriskransar, med en liten bukett blommor vid övre kanten och breda, vita eller dramatiskt svarta band med guldtext som lästes upp vid graven, inte som numera i kyrkan. De numera så vanliga buketterna existerade då inte alls i begravningssammanhang. Gravläggningen drog också den ut på tiden då man innan kransnedläggningen, med spadar genast myllade igen gravarna.

Majkalasen

Vår familj umgicks flitigt med familjen Hulda och Hugo Vannäs och deras två pojkar Börje som var i min ålder och Göran som var några år yngre. Börje och jag lekte ofta tillsammans, framförallt på somrarna då en del av deras ägor gränsade till våra.

Medan vi ännu inte nått skolålder firade vi två alltid första maj tillsammans på vårt sätt och alltid på ”Skolas berge”. Därifrån viftade vi med våra majvippor åt alla bilande och cyklister, som en dag som denna var ganska många, åtminstone med den tidens mått mätt och alla viftade glatt tillbaka. En gång kunde jag ståta med en majvippa som var något utöver det vanliga. ”Farbror Valde” gjorde ett fint skaft genom att skära spiraler i barken och frilägga varannan remsa. Han målade det i en vacker röd färg. Silkespapperet som vi klippte i remsor och knöt fast på käppen fullbordade verket.

Då Börje kom och visade upp sin vippa tyckte jag riktigt synd om honom, för den var inte alls fin. Skaftet var helt enkelt en knotig gren från en björk, vilket inte störde honom det minsta och det var ju helt rätt, för hans vippa fungerade precis lika bra som min.

Sedan vi börjat skolan hade vi varje år på första maj en friluftsdag som vi naturligtvis kallade ”majkalase”. Långt på förhand medan snön ännu låg kvar på marken, började vi flickor planera det hela. Vi viskade, tisslade och tasslade för att göra pojkarna riktigt nyfikna och de fick på inga villkor få reda på platsen där vi skulle hålla till. Med facit på hand så kan jag berätta att de ändå alltid ”hittade” oss och kom efter. Alltid var det väl någon källa som läckte och inte kan jag komma ihåg att de var särskilt bråkiga heller. Ärligt talat så hade vi varit ganska besvikna om de inte hade kommit, för djupare än så satt alltså inte vår ”stora hemlighet”.

Ett majkalas minns jag tydligare än alla andra, för den gången slog vi på stort och traskade den drygt fyra kilometer långa vägen till Langhaga, där vi hade ett ganska stort markområde. Där på de långa tegarna lekte vi ”sista paret ut” och andra tafattlekar och inne i timmerstugan var det bland annat ”rop numrona” som gällde.

Kaffekokningen var närapå det viktigaste av allt och den gjorde vi ett stort nummer av. I timmerstugans öppna spis kokades kaffet. Det lustiga var att fast jag inte annars drack kaffe, så på ”majkalase” var detta ett måste. Alla hade vi matsäck med som innehöll smörgåsar, bulla och lemonad eller saft, så ingen behövde vara hungrig.

Fast vi uppehöll oss där i många timmar, rann tiden snabbt och inte förrän solen började dala och det blev kyligt i luften, började vi tänka på hemfärd. Efter att ha lekt och rasat ute i vårluften och gått minst åtta kilometer, så var vi alla väldigt, väldigt trötta då vi kom hem, men jag tror att alla ändå var nöjda med dagen.

Redan innan skolåldern lekte jag också med ”Smedaspojkarna” Stig och Pär, även om de var något yngre än jag. Jag kommer så väl ihåg den första gången som jag på egen hand tog genvägen till vår närmaste granngård där de bodde. Blyg och lite ängslig klev jag över det låga stenröset nära hemmet och gick över en liten frodig klöveräng, äntrade stenröse nummer två och vidare utmed en dikesren, innan jag var framme vid målet.

Nu var början gjord och efter den gången lekte vi rätt ofta med och hos varandra. Det var där som jag för första gången prövade på att sparka fotboll. Våra krav var inte så högt ställda, för spelteknik och regler var för mig något alldeles nytt och bollen hade pojkarna själva fixat av tyg från pappa Viktors avlagda vadmalsbyxor. Hur vi bar oss åt då vi bildade ett ”lag” med tre stycken spelande kan jag inte riktigt få ihop, men roligt hade vi och motion fick vi. Några år senare föddes också deras lillasyster Berit och deras mamma hette Ellen.

Smedasgården fanns uppe på backen alldeles nära skolan. En gång medan jag ännu inte riktigt behärskade cyklingens svåra konst, startade jag en vinglig färd från deras farstukvist och rände utför tunet i alldeles för hög fart och glömde att bromsa. Den vådliga färden slutade inte alldeles smärtfritt i en hög med tomma höstörar. Till saken hör att jag givetvis inte nådde upp till sadeln heller.

En annan gång beslutade vi oss för att närmare undersöka det spännande innehållet i en tjärpyts. Resultatet av det urdumma tilltaget blev för min del ett par nersmetade strumpor och en mamma som definitivt inte blev glad då jag kom hem och hon fick se vad jag hade ställt till med.

Visst var det roligt med lekkamrater ibland, men jag var också bra på att sysselsätta mig själv. Till exempel gick jag ofta varma sommardagar till närmaste skogsglänta där solen värmde så gott och myrorna kryllade på marken, men dem måste jag akta mig för. Där fanns så mycket intressant att titta på och undersöka och det doftade så gott av alla små skogsblommor. För det mesta tog jag vägen genom en hage, där det fanns en ganska hög, tyckte jag då, och flat sten som var som gjord för att leka på.

Ibland gick jag ut i den närmaste omgivningen med min lilla kopp och plockade lite smultron, blåbär eller hallon. Då fick jag både en stunds sysselsättning och lite goda bär att mumsa på.

På tal om varma sommardagar, så kommer jag ihåg en simdräkt som mamma sydde till mig av benen från ett par av hennes avlagda sommarstrumpor. Mamma var händig och uppfinningsrik då hon satte sig vid symaskinen, också då hon sydde nytt av gammalt. Mitt på magen applicerade hon en mångfärgad figur som mest liknade en propeller, som jag tyckte var fin. Då var någon vuxen framme som sade åt mig ”Sätt nu fötterna stadigt i marken så du inte flyger iväg”. Vid det tillfället var jag så liten och godtrogen, så fast han bara skojade, så tog jag honom nästan på orden.

I Småskolan

Den första september 1940 är för mig en minnesvärd dag, för det var då jag skrevs in i Sundby småskolas första klass och några små minnesfragment från den dagen bär jag fortfarande med mig. Då skolan låg alldeles nära mitt hem så var min blivande lärarinna välbekant och hon var dessutom mjölkkund hos oss. Varannan kväll år ut och år in kom hon med sin gräddgula emaljerade hink och ofta efter kvällsmjölkningen följde hon med in för att prata bort en stund. Hon hette Ester Back, var hemma från Vasa och ogift, som så många kvinnliga lärare på den tiden.

Förr skrevs inte eleven in våren innan som nu, utan första skoldagen på hösten var också inskrivningsdag. Mamma skrev mitt namn och födelsedatum på en liten lapp som hon lade i tröjfickan och jag var så rädd att tappa den så jag höll tummen på den hela vägen. Fast jag hade så nära till skolan, så skickade lärarinnan två flickor från andra klass att möta mig, vilket var omtänksamt av henne, för vem vet, kanske jag annars inte haft mod att gå in av rädsla för några ”stora” pojkar som stod vid skolgårdsgrinden.

Så mycket mer minns jag inte från den första dagen, än att vi fick göra en teckning och att jag ritade en röd stuga, en skogsrand och en ko som stod i en hage. Ingen fick ödsla papper i onödan, så åtminstone i småskolan och då vi hade ”friteckning” ritade vi på delat pastellfärgat papper och denna gång var papperet laxrosa.

Det tycktes mig att vi måste vänta allt för länge innan vi fick våra nya skolböcker, vilket var en följd av att vi som sagt inte skrevs in på förhand och lärarna därför inte i förväg hade kunnat beställa material. Men det kunde vi inte veta då, det bara var så. Förresten använde vi bara två böcker i småskolan, Läseboken och Bibliska historien. Någon bok att räkna ur hade vi väl också, men jag har inte något minne av en sådan på första klassen, men visst hade vi räkning, uttryckligen ”räkning”, inte matematik och absolut inte ”matta”.

Det är ju inte bara böcker som behövs i skolarbetet och det kändes nästan högtidligt då jag fick min allra första penna, det första suddgummit och asken med härligt kantiga ”Borgåkritor” och vartefter vi fick

våra skriv- och räknehäften, så lade vi ett skyddande omslag på dem. Allt var roligt, nytt och spännande, men att lära sig läsa var inte alltid så lätt – långt därifrån, för visst var det ett oändligt stavande och tragglande i början, men vi lärde ju oss till sist ändå. Förresten hette det inte heller modersmål eller ”modda”, utan rätt och slätt läsning.

Biblisk historia, lite vanvördigt benämnt ”Biblo”, tyckte jag om. Lärarinnan, som själv var varmt troende, undervisade oss på ett övertygande sätt och mycket av det hon berättade föll därför i god jord. Som åskådningsmaterial använde hon ofta stora planscher med bibliska bilder som passade in på just den dagens läxa och fast mycket är glömt, så har dessa bilder fastnat i minnet. En gång då vi pratade om Jakob och hans söner, så förekom det i texten att då älsklingssonen Josef tillsammans med sina avundsjuka bröder skulle avlägsna sig från hemmet, sa fadern till dem: ”kivens icke på vägen” och efter den gången uttalade lärarinnan de orden många, många gånger innan vi gick hem för dagen.

Den höga bruna enkom utformade förvaringsbänk där planscherna förvarades, stod mellan två fönster i skolsalen och ovanpå stod räkneramen, som rätt ofta kom till användning.

I något skede blev tydligen både räkneramen och fingrarna otillräckliga i undervisningen, eftersom vi måste tillverka små rundlar av papp som vi målade röda och radade ut på pulpetlocket och plockade och räknade, om och om igen. Vi gjorde en liten korg av ritpapper att förvara dem i. Dessa små räknebrickor minns jag med ett stänk av obehag därför att jag upplevde dem som om lärarinnan den gången ansåg alla i klassen som näst intill obildbara.

Mycket tid lades på stilskrivning där slängarnas lutning, avstånd och rundning helst skulle vara perfekta. Några av oss lyckades bättre och några sämre, men nog tränade vi åtminstone under oräkneliga lektioner, vilket resulterade i många fullskrivna häften.

Gymnastiklektionerna i småskolan gick nästan undantagslöst i lekens tecken och på alla tänkbara sätt fick vi röra på oss genom olika springlekar och det gavs många tillfällen att beröra varandra, som också var en viktig del av leken. Lärarinnan ritade med tavelkrita på golvet runda ”bon” vilka var användbara i både lugna och livliga lekar. Tygpåsarna fyllda med ärter var bra därför att vi kunde kasta dem hit och dit utan att någon kom till skada, och så var de så väldigt sköna att hålla i.

På tal om att röra på sig så fick vi också sträcka på oss mitt under lektionen och gå några varv runt pulpeterna och sjunga ”Glada vi i skolan gå”, vilket var en föredömlig metod, för alla vet hur svårt det kan vara för små sjuåringar att sitta stilla någon längre stund. Fortsättningen på visan lydde: ”glatt vi le och sjunga, än vi icke tänka på livets sorger tunga. Än vi ha vår barndomstid, än så har vårt hjärta frid, därför mitt i livets strid vi som fåglar sjunga”, och så vidare. Så sant, så sant, men det var långt senare som jag till fullo förstod innebörden i orden.

Då vi närmade oss julen användes gymnastiktimmarna till förberedelserna för den hett efterlängtade julfesten. Vi övade in små teaterstycken och tablåer, inte minst ringlekar, så att vi skulle kunna dem riktigt bra då våra föräldrar kom för att titta och lyssna på oss.

I tablåerna förekom både älvor, tomtar och troll och givetvis änglar och allt detta förorsakade en hel del arbete för lärarinnan. Alltid var det någon detalj som skulle ses om, till exempel att förnya vadden och glittret på änglavingarna. Klänningar till älvorna sydde hon av förbandstyg, men innan hon satte igång tittade hon i min sagobok, för övrigt den enda sagobok jag då ägde, för att få tips om hur en älvas kläder kunde se ut. Tablåerna avslutades alltid med bengalisk eld, som skapade ett varmt stämningsfullt sken som belyste oss som medverkade och som åstadkoms av ett pulver som lärarinnan helt enkelt brände på en sopskyffel. Så gick det till att få ett kulört sken, långt före spotlighternas tid.

Efter att vi dansat ringdans en god stund var vi både trötta och svettiga och då var det skönt att få sätta sig och äta en ”guttagubbe”, vilket alla gjorde med god aptit. Något att dricka till fick vi inte till den rätt stora och bastanta gubben så det måtte ha varit ganska torrt, men det bekom oss inte det minsta.

Den tiden fick vi betyg redan efter första terminen och efter att vi fått dem, sjungit en julpsalm och lärarinnan önskat oss alla en välsignelserik jul, var festen slut och vi gick hem till ett långt jullov. För mamma, pappa och andra vuxna gällde det att genast skynda till den redan kraftigt försenade kvällsmjölkningen.

Den viktiga morsdagen

Det var i småskolan som vi lärde oss att uppvakta våra mammor på morsdagen. Inte med dyra presenter eller blommor, men säkert minst lika uppskattat ändå.

Vi började förberedelserna med att tåga iväg till närmaste skogsdunge för att plocka varsitt knippe lingonris, som vi band till en liten bukett. Väl tillbaka i skolan uppmanades vi att rita varsitt kort, som fästes vid buketten och morsdagspresenten var klar att överlämnas.

Jag minns inte hur det gick till, men jag vaknade i god tid på morsdagens morgon och det första jag tog itu med var att göra upp eld för att få fyr under kaffepannan. Det tog sin tid och inte heller gick det hela så ljudlöst till då det skulle slamras med spisringar och kaffekoppar. Småningom blev ändå allting klart och jag kunde gå in med den dukade kaffebrickan, där glaset med lingonriset tronade på mitten.

Föräldrarna ”sov” så tungt och var mycket ”överraskade” över min uppvaktning, vilket jag småningom insåg som ren teater.

Inte ens en morgon som denna kunde föräldrarna ligga och dra sig, utan det gällde också då att så fort kaffet var drucket, gå ut, ta på sig fähusrocken och sätta igång med de dagliga morgonsysslorna i ladugården.

Egentligen är det min allra första tid i skolan som jag försöker skildra, men just denna speciella morsdag, då jag för första gången helt på egen hand uppvaktade min mamma, är så starkt förknippad med den våren då jag gick på första klassen, så den måste få komma med just här.

Det var inte bara inför morsdagen som vi gick på skogspromenad, utan det förekom då och då under höst och vår då vädret var vackert.

Under dessa små utflykter lärde vi oss ”Väderstrecksversen”, då vi visade framåt bakåt och till sidorna med händerna, medan alla på en gång läste:

”Om jag står vänd så här och solen värmer nacken,
då har jag norr så där, likt skuggan uppå backen,
och väster är åt vänster och öster är åt höger,
och söder är åt solen, åt solen varm och skön.

Första klassens elever var lediga från skolan på onsdagarna vilket jag inte tyckte om, men det hände nog bara i början, för så ambitiös var jag inte på de högre klasserna då varje lovdag togs emot med glädje.

I småskolan var eleverna just det året något blandade vad åldern beträffar, därför att då vinterkriget bröt ut på hösten 1939 var de tvungna att avbryta sin skolgång och gå om samma klass följande höst.

För min del var handarbetstimmarna inte helt problemfria, åtminstone inte i början och som allra första handarbete fick vi göra en liten duk i kanavatyg, som vi sydde en bård runt om i ett rutmönster. Det var ganska svårt att räkna trådarna i väven så att det stämde i slutet, men det blev ändå en duk till sist om också med små fel här och där.

Antagligen började det gå bättre, för i småskolan hann jag dessutom med att sy penntorkare och boll, samt virka pannlapp, tömmar, lökpåse, halsduk och tossor.

Sång hade vi en timme i veckan, men tyvärr så är det enda jag kommer ihåg från det att lärarinnan stod framme i klassen och slog takten med en penna och att jag minns just detta, beror kanske på att pojkarna för att visa sig roliga, ibland härmade henne med överdrivna handrörelser. Däremot kommer jag ihåg sångerna och att vi övade in de julsånger som har blivit så kära för oss.

Syster Vera kom ibland på besök till skolan för att väga och mäta och annars undersöka och ta reda på hur det stod till med elevernas hälsa och hygien. Hon tittade noga efter ifall det fanns vax i öronen och om naglarna hade sorgkanter. Om hon hittade något i den stilen så kom det ofelbart en anmärkning. Lika noggrant kollade hon om våra halsar var tvättade och det hände nog ibland att någon av pojkarna måste lova att tvätta halsen bättre till nästa dag.

Så måste alla kunna visa upp en ren näsduk och jag minns så tydligt då hon sa att ”på en flicknäsduk kan det vara trevligt med en liten spets i kanten, men för pojkarna duger det fast med en fållad bit av mammas pajto”. Också den gången hade jag orsak att vara tacksam över att vara flicka.

Hälsosystern kom förresten inte så ofta oanmäld, så det var ju inte så svårt att vara förberedd. Vid sitt sista besök på våren delade hon ut kort som vi skulle fylla i då vi solbadade under den kommande sommaren. Vi uppmanades att ta det försiktigt i början, först fem minuter och

småningom öka på tiden. Nuförtiden behöver knappast någon unge uppmanas att solbada, för alla klär sig numera så lätt som möjligt så fort som möjligt. På grund av det tunna ozonskiktet är det numera dessutom farligt att ta för mycket sol, så det var inte alls dumt att lära sig att ta det lugnt i början, fast den tiden ansågs inte solens strålar vara farliga på samma sätt som nu. Men ingenting är ju som känt längre som förut, tyvärr kan man verkligen i detta fall tillägga.

Denna ”Syster Vera”, som förresten hette Eriksson i efternamn, blev nästan som en institution, så att då det var dags för henne att gå i pension så var det en pojke som visste berätta att ”nu får vi en ny Syster Vera”, och han fick nästan rätt, för den nya hälsosystern hette Verna.

På min tid förekom inga skolavslutningar med program, utan den sista vardagen i maj som den tiden alltid var sista skoldagen sjöng vi ”Den blomstertid nu kommer”, hämtade våra betyg, häften och teckningar och önskades en trevlig sommar. ”Tack för i år, vi träffas den första september”, inget mera, men ett långt härligt sommarlov med många soliga, och förhoppningsvis inte så många regniga dagar väntade oss.

Förresten, om någon nu anser att vi hade ett långt sommarlov, så kom då ihåg att den tiden gick vi i skola också på lördagarna.

Folkskolans fyra klasser

De två åren i småskolan var över och nu stod vi åter inför någonting nytt och främmande. I våra ögon tycktes pojkarna på de högre klasserna så stora och vi var lite rädda för dem i början, och inte utan orsak, för de var inte alltid så snälla mot oss flickor.

Just det året var skolans ordinarie och mångåriga lärare Oskar Häggström tjänstledig och vikarien Torkel Rajander höll inte samma disciplin som han och det utnyttjade många av eleverna.

Folkskolans fyra klasser undervisades i samma skolsal, så det kunde inte ha varit någon lätt uppgift för läraren att hålla alla samlade så att vi på bästa sätt kunde tillgodogöra oss undervisningen. Den var så ordnad att medan till exempel klass ett och klass två hade skrivning eller räkning, så hade klass tre och fyra naturlära, geografi och övriga förhörsämnen. Sång, handarbete och träslöjd och gymnastik var exempel på ämnen som undervisades gemensamt för alla klasser. Det gällde att pussla, men vi visste inte om något annat sätt, så vad jag minns så löpte skolarbetet ganska bra.

Kriget pågick under den första tiden i den så kallade folkskolan och de åren kännetecknades av knapphet inom snart sagt alla områden och vår lärare som var ytterligt rädd om skolans, statens, egendom, lärde oss att vara sparsamma med precis allt. Vartenda häfte skulle vi skriva smockfullt innan det ens var tal om att begära ett nytt och då blyertspennan blev riktigt trubbig så måste vi markera och det var också läraren som vässte den åt oss, formera kallade han det. Ett ”såtagum” skulle räcka åtminstone en termin, om inte hela skolåret, och så vidare i samma stil. Sparsamhet är ju en dygd och något av denna ädla egenskap lyckades han förhoppningsvis överföra på oss elever.

Innan vi började skriva med bläck hämtade alla hemifrån bläckhorn, som läraren fyllde på ur en stor flaska ”Akvila bläck”. I pulpetlocket fanns ett litet hål och om man placerade bläckhornet på en liten hylla under locket, så var det sedan bara att doppa stålpennan i mynningen och skriva, med varierande resultat. Gud nåde den som råkade åstadkomma en plump, eller att bläcket sprätte omkring. ”Tryck inte för hårt!” fick

vi höra för jämnan. Den lilla bit grått läskpapper vi hade mellan bladen i skrivhäftet blev ganska snart blåfläckat och inte ens det fick vi byta alltför ofta.

Förresten råkade också läraren en gång ut för en malör i samband med påfyllningen. Han råkade spilla ut en hel del bläck på vedlåren, som han använde som arbetsbord och försökte torka upp det med tidningspapper så gott det gick, men lyckades inte så bra. Han blev högröd i ansiktet, för han hade nog den inställningen att han på inga villkor fick göra några misstag inför elevernas ögon och en del var skadeglada och skulle nog ha skrattat åt eländet om de hade vågat, men de visste nog att det var klokast att låta bli. Det var också några som liksom jag, tyckte synd om honom den gången.

Jag hade förtroendet att vattna blommorna då han och hans fru var bortresta några veckor på sommaren och på vintern turades vi om att hämta posten från bybutiken, men vi höll inte så hårt på principerna, så för det mesta tycktes det ändå vara min tur.

Under de åren var postbussen ofta så försenad att man fick vänta på den i flera timmar ibland. Och precis varenda gång jag ringde på och han hämtade sin post vid dörren, frågade han om det inte var några brev och jag kunde inte förstå var han trodde att jag hade eventuella brev gömda.

Apropå att ha respekt för läraren, så tog säkert lilla jag priset, för då jag cyklade på landsvägen och såg honom komma emot på avstånd, så steg jag i mycket god tid av cykeln för att vara beredd att niga då vi möttes. Detta hände innan jag ens börjat skolan. Det kan man kalla artighet, eller hur? Men så nådde det också föräldrarnas öron, att de hade en artig och väluppfostrad flicka, ack ja.

Den teoretiska undervisningen är det väl inte så mycket att berätta om, den ena skoldagen efter den andra gick efter bestämda rutiner för en skola med fyra klasser i samma klassrum.

De två sista timmarna på tisdagarna hade vi handarbete och då var det litet friare än annars. Amanda Vannäs hette hon som undervisade oss i handarbete, eller textilslöjd som det numera heter. Vi kunde inte följa någon förutbestämd läroplan, då det inte gick att få tag i de rätta arbetsmaterialen under krigsåren. Någon tygbit hittade kanske våra mammor i sina gömmor och ullgarn fanns i alla hem, så det blev för-

hållandevis mycket stickning. Bland annat sydde jag ett förkläde i ett blåmelerat så kallat sköterskетyg och en ”pajto” med ärm i cillatyg som hade den egenskapen, att då det var torrt så var det väldigt sladdrigt och då man tvättade plagget i vatten så blev det styvt som tjockt papper, vilket inte var att undra över då det var tillverkat av cellulosa. För övrigt den enda tygkvalitet som överhuvudtaget fanns att köpa – strängt ransonerat dessutom. Under fyra skolår åstadkom jag troligtvis också en del annat i handarbetsväg, men det mesta har jag glömt. Jo förresten, en docka av tyg som jag fyllde med sågspån tillverkade jag, men för övrigt gjordes olika alster allt efter materialtillgången. Det fanns en enda symaskin och tro inte att vi flickor fick sy på den en enda gång. Nej, vi fick ställa oss i kö och ”Manda” satt själv och sydde i vårt ställe och följaktligen lärde vi oss ingenting om maskinsömnad i skolan. Vilken skillnad på den tidens undervisning och hur det fungerar i dagens skolor där tiotals maskiner står på rad i handarbetssalarna, fritt tillgängliga för eleverna.

Så var det de såkallade gymnastiklektionerna, som man så här i efterhand med fog kan häpnas över, men vi visste ju inte om något annat där heller, så för oss var det helt naturligt att vara helt påklädda i våra tjocka tröjor och hemstickade strumpor. Jag kan förresten inte komma ihåg att vi ens tog av oss monoskorna och pjäxorna, för i synnerhet under den kalla årstiden var det golvkallt i skolsalen. Dessutom fanns våta fläckar både här och var, just på grund att vi behöll skorna på. Vi ställde oss på raka led, vilket verkade vara det viktigaste av allt, och läraren givetvis som alltid klädd i kostym, skjorta och slips, stod framför och kommenderade: ”I grundställning, på stället marsch, armar fäst, armar häv och framåt/till sidan böj.” Inte mycket mera än så och som avslutning fick vi springa några varv runt i salen varefter läraren uttalade orden ”slut för idag”, varpå vi svarade i kör ”tack för i dag” och så utmarsch. Men svettiga blev vi i alla fall, vilket inte var så bra för dem som hade lång väg hem om det var kallt ute, för som sagt så kom det inte på frågan att byta kläder varken före eller efter. Så värst mycket motion fick vi således inte inom ramen för gymnastiklektionerna, den skaffade vi oss desto mera på fritiden då vi skidade, sprang och klättrade ute i naturen och vackra dagar satt vi inte stilla långa stunder.

Det verkar som att jag minns det mesta i undervisningen som negativt, men så är det ändå inte, långt därifrån, men jag vill berätta om skoltiden som den var då och allt var självklart för oss. Det är ju så väldigt länge sen och skolväsendet har som allting annat genomgått stora förändringar, säkert inte i alla avseenden till det bättre.

Om höstarna och vårarna i skolan kunde vi ju leka utomhus på rasterna, då flickorna mest kastade boll och pojkarna lekte ”polis och tjuv” i ett litet skogsområde invid skolan eller så sparkade de fotboll. Faktiskt så hade de samma fotboll under alla år och den var verkligen i flitig användning och jag kan inte förstå att den höll så länge som den gjorde. Tillsammans med pojkarna lekte vi ”kalika”, ”ge mej en vink”, ”sista paret ut” och ”sista”. På vintern lekte vi ibland ”tjärotunno” och ”stejkpanno”.

Inte hade vi några fritidsproblem, trots att det fanns varken television eller dator, men jag handarbetade ibland och så ritade och målade jag väldigt mycket och varenda jul fick jag en tjock bunt med så kallat makulaturpapper som räckte en tid framöver. Senare då jag kom upp i tonåren läste jag mycket, som de flesta tonårsflickor i alla tider gjort. Av pappa fick jag ofta böcker i julklapp. Barntidningen ”Eos” och ”Spararen”, som utkom en gång i månaden delade läraren ut på lördagarna innan vi gick hem och den lästes noga igenom. I ”Eos” ingick en brevspalt där man kunde skaffa sig brevvänner och några hade jag genom åren, men det var litet si och så med uthålligheten, så det blev inte några långvariga bekantskaper den vägen. Läxläsningen skulle ju också skötas och det gjorde jag för det mesta undan medan de vuxna var i ”föuse”, det vill säga innan jag själv måste vara med där.

Hemma höll vi oss vanligtvis med både Jakobstads Tidning (JT) och Vasabladet, och den sistnämnda tyckte jag speciellt mycket om, åtminstone under den tid som signaturen ”Neger”, Einar Hagman, hade en spalt där han brevväxlade med barn. Breven som han fick från alla delar av tidningens spridningsområde var införda i spalten. Han ägde en präktig hankatt som tycktes betyda mycket för honom och om honom fick vi fick veta det mesta.

Jag har ofta tänkt på, att fast pappa annars fordrade att jag oftast skulle vara till hands och utföra än det ena, än det andra där hemma, så

uppmuntrades jag ändå att läsa tidningarna så ofta det var möjligt, för han ansåg att jag skulle följa med vad som hände.

Rolf Tiljander var en av våra mjölkkunder under krigstiden, eller rättare sagt hans mamma och pappa, men han kom också ibland. Han var redaktör på JT och skrev i ”Språklådan” under signaturen ”Teder” och han hämtade ibland exemplar av den stora, numera sedan länge nedlagda svenska bildtidningen ”Se”. Den gav mig många intressanta lässtunder och jag fick veta mycket om dåtida svenska kändisar och kungligheter.

Du får ursäkta, men nu kom jag tyvärr alldeles bort från det egentliga ämnet skolan, men vi kan kalla utvikelsen för bredvidläsning, trots att det på den tiden var ett okänt begrepp.

En viktig person i skolan vars stora betydelse jag insåg långt senare insåg, var köksan/städerskan Alexandra ”Sandra” Lillqvist. Hon var verkligen en god och självuppoffrande människa, som hade en stor arbetsbörda. Hon bodde i Karby och tog sig till sitt arbete vintertid med sparkstötting, ibland på oplogad och igensnöad väg, tidigt på morgonen för att göra upp eld i de många kakelugnarna så att rummen var uppvärmda då barnen kom. Vattnet hämtades från en brunn på gården. Möjligen fick hon hjälp av pojkarna med vedbärningen ibland, men vattnet passade hon på att bära in på morgonen innan skolan började, efter skolans slut eller under lektionerna. I annat fall kunde hon ha krockat med någon av eleverna i deras vilda framfart, vilket inte var någon önskvärd situation. Givetvis skulle slaskvattnet bäras ut samma väg och dessutom en god bit över gårdsplanen in i ”slasklidret” som fanns under tupparna, eller avträden som läraren föredrog att benämna de tre rummen. Det fanns ett för flickorna, ett för pojkarna och mitt emellan ett för läraren och lärarinnan.

All mat kokades på den stora gjutjärnsspisen i tunga obändiga kokkärl. Jag kommer ihåg en orangefärgad kastrull och en jättestor rundbottnad gjutjärnsgryta som sänktes ned över öppen eld och följaktligen måste de sotiga spisringarna lyftas av och på. Vattenkastrullen skulle också få rum på spisen och det diskades i stora zinkbaljor på fällbordet. De flickor som var dejourer för dagen hjälptes åt att torka disken. Först senare kom jag att tänka på det idiotiska i att placera skolköket i andra våningen men kom till den slutsatsen att då skolan byggdes i slutet på

adertonhundratalet serverades ingen varm mat och då detta infördes, så i stället för att bygga till, så avbalkades ett hörn av den redan befintliga rätt väl tilltagna slöjdsalen. Min teori är kanske alldeles fel, men åtminstone tjänar den som ursäkt för den korkade köksplaceringen.

Vi fick vanlig husmanskost såsom gröt och välling av olika slag, köttsoppa, potatismos och så vidare. Det mesta gick väl an, men lingongröt av rågmjöl var det bästa jag visste och av den åt jag så magen värkte. Däremot hade jag stora svårigheter att svälja korngrynsgröten och av den tog jag, mest för syns skull, en liten, liten klick på tallriken. Potatismoset upplevde jag som alldeles för tunt.

Vi borde ju ha varit enbart tacksamma för all mat vi blev serverade, men trots att det var krigstid, så hade vi som kom från jordbrukarhem inte någon erfarenhet av svält, som stadsbarnen däremot fick känna av. Potatis hämtade vi i tur och ordning hemifrån, likaså mjölk de dagar det krävdes, men dessa turer inföll inte ofta då vi var så många elever. Vi hade också med strösocker till havregrynsgröten och en smörklick till potatismoset hemifrån och på onsdagarna då första klassens elever inte var i skolan och det inte kokades någon mat, så hade alla hade med sig sin mjölkflaska och sitt smörgåspaket. Mjölkflaskan fanns med i väskan varenda skoldag.

Vår handarbetslärarinna Amanda bakade alltid ”guttagubbar” för julfesten och alla bidrog vi med litet smör och socker som vi inlindat i smörpapper. Var och en traskade med ingredienserna till Vannäsbacken och överlämnade dem högtidligt hemma hos henne.

Under den tid som Torkel Rajander vikarierade i vår skola hade han inget eget hushåll, utan åt hemma hos oss varenda kväll och dessutom hämtade jag mjölk och annat i matväg till honom och det blev jag retad för ibland. En av pojkarna hade mage att påpeka, att mitt goda betyg kom sig av de många limporna och mjölkflaskorna som jag bar till läraren. Naturligtvis ville jag hellre tro att det var mina egna förtjänster som var avgörande och att hans uttalande bottnade i ren avundsjuka. Förresten blev mina vitsord inte alls sämre efter att Rajander flyttade och den ordinarie läraren kom tillbaka, så det så!

Lärarinnan hade sin bostad i övre våningen. Den saknade liksom skolan i övrigt alla moderna bekvämligheter, men var annars ljus och trivsam med en vacker utsikt mot söder och väster. Då hon fyllde 50

år samlade byborna in pengar till en liten radio av märket Pikku Matti, men någon telefon hade hon inte, utan fick ty sig till den som fanns i lärarens privata bostad.

Innan vi var färdiga med folkskolan och fick våra avgångsbetyg gick vi ännu under två år någon dag i veckan i fortsättningsskola, som hölls på kvällstid och som vi därför kallade aftonskola. Där tillkom några nya ämnen, som till exempel bokföring, men också fördjupning i ämnen från den egentliga folkskolan. Vi fick också under några lektioner både teoretisk och praktisk undervisning i huslig ekonomi av lärarens fru Elvi Häggström.

En vår då lärarinnan blev sjuk, bad hon mig att vikariera henne en vecka, vilket jag med glädje åtog mig. Innan dagens lektioner började gick hon och jag tillsammans igenom den dagens uppgift som jag med glädje såg fram emot. Jag var ju hela sexton år och eleverna sju och åtta, så nog skulle jag klara detta. Vad jag minns så gick det bra, men just den veckan råkade många utifrån besöka vår skola. Rutinerna rubbades, men det kunde ju inte jag rå för. Om lärarinnan på förhand var underrättad, så hade hon inte berättat detta för mig, så jag var helt oförberedd. En dag var det tandläkaren med sin sköterska, en annan skolfotografen och sist skolinspektorn. Den sista rasten innan hans besök fick jag ändå veta att det var en lektion i religion han skulle åhöra. De dagarna var

1949 vikarierade jag småskollärarinnan Ester Back.

alldeles säkert mera prövande för lärarinna än för mig, jag var ju i allra högsta grad en tillfällig resurs. Det var som förgjort att hon skulle vara sjuk just den veckan, men just tack vare det blev det så händelserikt och intressant för mig.

I bybutiken

I Sundby fanns under många år hela två butiker. Tant Hulda Sundbäck hade sin lilla rörelse hemma i köket, som också inrymde byns telefoncentral vilken hon skötte jämsides med butiken. Hon hade sin lilla röda stuga på ”Valla” mitt i byn alldeles invid ån och därför kallades hon Vall-Hulda, men jag kallade henne Central-Hulda.

Tant Hulda var så oerhört snäll och då jag var riktigt liten gjorde jag mig ofta telefonärende till henne och jag minns så väl hennes väna stämma då hon svarade med ”centraln”. Pratsam som jag var redan då, så rapporterade jag villigt om vad jag och den övriga familjen sysslade med där hemma. Det var för all del inte alltid så märkvärdiga saker, för jag minns att hon en gång fick veta att jag just hade klippt gräslök till ”pickalaka”. Det var en sensommardag och som många andra dagar, stod antagligen också då ”nypärona och pickalaka” på menyn. Att prata i telefon med henne var roligt, men mamma har efteråt berättat, att då jag sedan träffade henne öga mot öga, förvandlades jag till en blyg liten flicka som inte ens vågade titta upp, än mindre tilltala henne.

Ofta skickades jag och min kusin Anita till ”Huldas” för att köpa något smått, som ju inte fick väga för mycket då vi skulle bära hem varorna, för naturligtvis gick vi till fots. Då vi på bara fötter varma sommardagar traskade vägen fram på den dammiga landsvägen, framträdde doften speciellt starkt från älggräset som tillsammans med ”röhandska”. Rallarros eller mjölkört är också benämningar på denna rikligt förekommande växt. Hallonsnåren växte utmed vägkanten och ända ner i dikena. Allt detta förknippar jag starkt med barndomens barfotavandringar.

Jäst var något som nästan alltid stod på inköpslistan, även om ingen lista förekom och varenda gång upprepade tant Hulda samma omständliga procedur, då hon först rullade undan trasmattan från källarluckan, tog sig med möda ner på knä, öppnade den lilla källarluckan i golvet, lyfte upp tallriken med jästklumpen, ur vilken hon med sytråd skar ut en bit, varefter hon i omvänd ordning återställde allt tillrätta igen. Tänk,

så mycket möda för en fem pennis jästbit och så fick vi dessutom alltid en karamellstrut ”på handeln”.

Lanthushållen var på den tiden till stor del självförsörjande, men visst var man ändå till en del beroende av butikernas sortiment, som till exempel risgryn, salt, socker, kaffe, torkad frukt, russin, glödlampor, tändstickor med mera.

På hyllorna i hennes lilla lanthandel fanns också en del enklare bomullstyger, s.k. stapelvaror till förkläden och skjortor, flanell till underkläder, duktyger för handarbete samt sybehör och knappar med mera. Så här efteråt kan man undra, hur hon fick plats med allt detta i ett enda rum, där också spisen, köksskåpet och den förhållandevis långa butiksdisken, förutom centralbordet och korgstolen. Den fick hon en gång när hon fyllde jämna år i present av byborna.

Byns andra butik inrymde ett litet kafé, eller rättare sagt ett par bord och några stolar. En del vägfarande längs den dåtida riksvägen stack sig in dit för en kopp kaffe eller lemonad.

Också en och annan bybo gav sig tid att ibland sätta sig ner vid ett bord, för också lilla jag har druckit ”rölimonad” och smaskat i mig både grisar och wienerbröd i ”Venes” kafé, men det var redan på trettiotalet.

Verner och Amanda Nyström hette de som innehade den butiken, där vi senare också kunde hämta vår post.

Senare, eller i slutet av fyrtiotalet övertogs butiksrörelsen av Ture Nygård, han som jag långt tidigare hade gett namnet ”Lemonad-Ture”.

Under hans tid utökades butikssortimentet med bland annat byggnadsmaterial, jordbruksprodukter och bränsle.

Vid den tiden hade också Pedersöre Handelslag etablerat sig i byn med en nybyggd filial, vilken tillkom efter en hel del hopande och roende. Efter att någon hade väckt tanken, så gick det verkligen livligt till på stämmorna. De hölls regelbundet och alternerade mellan byarna. Alla kommunens representanter var inte eniga i frågan, men man kom ändå slutligen till skott och Sundby- och Karbyborna fick sitt, av många efterlängtade Handelslag Flere föreståndarpar hann verka där i åtskilliga år, tills den i likhet med många andra glesbygdsbutiker, drogs in och man åter stod utan ett inköpsställe på nära håll. Sedan randades nya tider då busstrafiken blev tätare och byborna skaffade sig bilar, så då kun-

de man lättare ta sig in till Jakobstad, där de stora marketarna småningom äxte fram.

Under en kort period fanns också en butiksbil som stannade till vid några gårdsgrupper, men vad jag minns så körde den inte någon längre period.

Hela butiksväsendet har genomgått en oerhörd förvandling sedan 50–60-talet och det är knappast så att man minns hur det gick till på den tiden. Den största skillnaden var att nästan inga matvaror fanns färdigförpackade, utan mättes upp av biträdena. Toppsocker var ganska vanligt förekommande ännu på trettiotalet, även om bitsocker småningom blev allt mer vanligt. Kaffet fanns bara i form av hela bönor, ännu tidigare orostade sådana som sedan rostades hemma. Då gick det inte i en handvändning att servera en kopp kaffe. Vatten skulle hämtas ur brunnen och ved från lidret, för eld i hällspisen skulle man givetvis ha. nUnder krigsåren och den närmsta tiden efter, användes rostad råg och till och med ärter. För att få ett gott kaffe förvälldes dessutom rågen innan. De flesta av de här uppräknade arbetsmomenten var givetvis undanstökade på förhand, men ändå.

Men visst var det hemtrevligt då mormor eller någon annan äldre tant satte sig på en stol, med den där knastrande kvarnen i knäet och kaffedoften spred sig i köket, då de öppnade den lilla lådan och ”malde på” pannan, som man sade. Förresten måste pannan passas noga, för annars var det lätt hänt att den kokade över. Så gick det till på den gamla goda tiden. Man drack kaffet på fat med skakande händer och sockerbiten i mun.

Innan man kunde köpa färdigmalet kaffe, skaffades någon gång på femtioalet elektriska kaffekvarnar till butikerna, så att man själv som kund kunde mala sitt kaffe.

Pedersöre handelslags nya huvudaffär som tillkom i slutet av trettiotalet, liknade dagens varuhus på så sätt att allt var samlat under ett tak, men där slutade också likheten.

Det tillvägagångssätt som tillämpades då man besökte en affär för att köpa eller bara titta på ett klädesplagg skulle i dag kännas väldigt konstigt för dagens unga, som från början vant sig med självbetjäning. Kläderna hängde då som nu i rader och i en del butiker fanns till och med stänger också högt upp under taket, så expediten måste använda

en lång stav försedd med klyka för att kunna ta ner och hänga tillbaka plaggen. På den tiden var expediterna tjänstvilliga, nästan i överkant och kom genast fram och greppade tag i kappan eller klänningen eller vad det nu var som kunden var ute efter. Det var bara att sträcka ut armarna och man fick prova det ena plagget efter det andra, under det att hon eller han livligt berättade om dess förträffliga kvalitet och passform.

Två skoaffärer fanns i Jakobstad, ”Kocks” och ”Slottes” där det gick till ungefär på samma sätt. Förutom de framlagda skorna, en modell av varje nummer, så fanns resten i kartonger som plockades fram så att man fick prova. Man satte sig på en bekväm stol och framför stod en lutande pall för foten att vila på och ett skohorn måste man använda. Mjuka mattor fanns på golvet och förresten tilläts man knappast sätta ner foten, för finskorna hade ofta ljusa och släta lädersulor, så den minsta skråma syntes tydligt. Allt gick stick i stäv med vad som numera är självklart, då vi uttryckligen uppmanas att gå med skorna, för att kunna känna efter om de verkligen passar.

I Slottes affär kunde man också köpa seldon och liknande och där fanns ett större urval av läder- och gummistövlar samt grova arbetsskor. Det luktade gummi, läder och skosmörja om hela butiken. De finare skorna fanns en halv trappa upp.

Två hattaffärer, ”Paunus” och ”Fix”, fanns i Jakobstad. Redan från gatan utanför kunde man se huvudbonader i skyltfönstren och väl inne i butiken fanns det massor av dem överallt på speciella hattställningar. Där fanns små nätta spegelbord och stolar där man fick sätta sig och prova dem som man själv pekade ut, eller dem som expediten mer än gärna plockade fram och som enligt henne alldeles säkert ”skulle klä damen”. Man kan undra över hur många ”damer” som väl hemma, ångrade sitt köp som de kanske hade gjort av ren utmattning.

På den tiden var det nästintill självklart för kvinnor i alla åldrar att bära hatt och det gjorde snart sagt varenda en nästan varje gång de gick bort någonstans. Inte var det alltid så viktigt att den var av senaste mode heller, ibland då solen och åldern hade gjort sitt, så kunde en från början svart filthatt skifta i både grönt och grått. Många äldre kvinnor på landet använde visserligen fortfarande huvuddukar, något som tidigare alltid förekom. Också små flickor skulle ha hatt och själv hade jag inte heller

så många år på nacken då jag fick min första stråhatt. Den fick mamma köpa till nedsatt pris, därför att det fanns en liten fläck på den, men den doldes effektivt av ett par ripsband som hängde ner i nacken.

Förr syddes ofta klädesplagg hemma, eller av en sömmerska och därför fanns det många tygaffärer. Föreställ dig att du kommer in i en sådan där de flesta tygpackarna finns på hyllor bakom disken, en del ganska högt dessutom och det är först efter att expediten lyft ner packarna på disken, som du kan ens känna på tyget, så vi är väl alla glada över att ha sluppit detta omständliga sätt att ekipera oss.

Förut fanns en saluhall i Jakobstad centrum. Det var kanske inte så vanligt att folk från landet handlade där, men lärarinnan skickade mig ibland att handla något i matväg, ”då jag ändå var i staden”. Hon bad mig uttryckligen att gå till just saluhallen och dessutom alltid till en viss försäljerska, som hon kände och så skulle jag ”hälsa från Ester Back”. Butiksutrymmet fanns på ett lägre plan och kändes därför svalt. På vardera sidorna hade försäljarna egna små utrymmen, stånd eller bås kallade man dem, vilka de endast via en liten öppning i disken och motsvarande vågrät öppningsbar lucka ovanpå, kunde gå in och ut genom.

En speciell men härlig doft, svår att förklara, strömmade emot en så fort man öppnade dörren. En blandning av kött, medwurst, sill, slanggurka, saltgurka, dill och annat grönt, nybakt bröd och mycket mera därtill. Det var som att komma in i en helt annan värld. Inga förpackningar förekom, utan expediten slog in matvarorna i pergament- eller omslagspapper, vilket gick alldeles utmärkt.

Ännu vill jag nämna Bröderna Mattsons Cykelaffär, som fanns på samma plats som den gör ännu i dag, den som numera heter Sportia Mattson. I källaren fanns reparationsverkstaden, som hade stor betydelse under efterkrigsåren. Ett bevis på detta var min första riktigt egna nya cykel. Nå ja, helt ny var den ju inte, för egentligen bidrog vi själva med bland annat en begagnad ram. Allt övrigt som fattades plockades ihop på verkstaden. Den var min konfirmationsgåva och jag var nöjd och glad då jag cyklade hem med mitt nyförvärv som tjänade mig i många år framöver.

Gårdfarihandlare

Ibland kom någon av de gårdfarihandlare, som med cykel färdades från gård till gård på besök och jag minns speciellt en storväxt tant som alltid verkade vara på gott humör. Hon var klädd i läderjacka och dito hatt, samt en veckad kjol i ett tweedliknande tyg. Cykeln var lastad både fram och bak med stora specialgjorda kappsäckar i fanér, inredda med en mängd fack som alla innehöll mycket av intresse också för en liten flicka som jag och mamma måste ibland uppmana mig att inte gå så väldigt nära, men frestande var det. Oftast blev det en liten affär av, för sortimentet bestod mest av små nödvändighetsartiklar såsom knappar tryckknäppen, kantband, strumpeband, kammar, hårnålar och spännen, rakblad med mera i den stilen, men också underkläder och förkläden.

Så fanns det försäljare som kom med häst och kärra, men då rörde det sig om mera skrymmande varor. En gång kunde det vara kärl och husgeråd tillverkade av bleckplåt, en annan gång skålar i lergods i olika storlekar, alltifrån stora grötfat till pyttesmå filbunkar.

Någon enstaka gång kom det också yrkeskunniga män till gårds, som erbjöd sina tjänster. Än var det någon som kunde förtenna kopparkärl och oftast var det kaffepannor som de fick åta sig. Mera sällan, men det hände också, kom en skärslipare med en liten trampslipmaskin och slipade våra knivar och saxar och även kringvandrande symaskinsreparatörer hittade till oss, men jag kommer ihåg att mamma var skeptiskt inställd till dem. Hon hade måhända inte så goda erfarenheter från föregående besök och släppte inte vem som helst på sin maskin och förresten behövde rimligtvis inte maskinen ses över varenda gång en självlärd ”mekaniker” råkade komma in genom dörren. Men ett mål mat eller en kopp kaffe blev han, liksom de övriga, bjuden på.

Så var det ”förstorningsagenterna”. De kom med sin stora, säkert också tunga kappsäck, som då den fälldes upp visade sig innehålla bilder i olika storlekar på allt från barn, konfirmander och brudpar till åldrade tanter och farbröder, både i färg och svartvitt. Den tiden var det vanligt att låta förstora upp fotografierna och sätta upp på väggen och de som försörjde sig på detta, var naturligtvis slipade försäljare med god

övertalningsförmåga, så visst hände det ibland att de gick från gården med en beställning på fickan.

N:o 1208.

Tillståndsbevis

för Bondesonen Emil Nylund

från Sundby by i Pedersöre socken, hvars fotografikort vidfästs detta bevis, att färdas med velociped, som för ofvanstående registernummer och af fabriksmärket Svaj samt med fabriksnummern saknas. Pedersöre kronolänsmanskontor, den 5 maj 1917.

Uno Höglund
t. f.

Lösen:
Nummerbricka 2 mk
Bevis . . 1 . 20 p:i.
Summa 3 mk 20 p:i.

Förr krävdes tillstånd för att få färdas med cykel. Min pappa beviljades detta tillstånd år 1917 när han köpte sin första cykel.

Hannes, den tekniskt begåvade

I byn fanns en man som jag vill beteckna som ett verkligt geni på sitt område. Hans riktiga namn var Johannes Sundsten, men för det mesta sade man Skräddas Hannes, smeden eller mekanikern. Han visste det mesta om dåtidens maskinteknik och en hel del om framtidens. Vad jag vet, så var han helt självlärd. Han var full av idéer som han sedan förverkligade i praktiken. Det fanns väl inget av de projekt som han åtog sig som han inte rodde i land, om viljan just då infann sig det vill säga för ibland tog det tid och det var långt ifrån alltid som en sak blev färdig den dag som han lovat.

Pappa hade ofta ärende till honom då någon detalj på en jordbruksmaskin hade gått sönder och Hannes var inte sämre karl än att han kunde konstruera och tillverka också nya delar till redan befintliga maskiner. Pappa kom med sina önskemål och Hannes uppfyllde dem. En gång tillverkade han nya valsar och tinnar till vår hästdrivna gödselspridare, så att den blev traktoranpassad.

Förutom smedjan hade han också verkstaden som han givetvis själv hade konstruerat och som i sig själv var bevis på hans uppfinningsrikedom, med alla stora och små sinnrika maskiner, kugghjul, remskivor och dragremmar av varierande längd och bredd, som snurrade kors och tvärs i taket och genom hål i ytterväggen ut till en dragmotor. Hela inredningen var nerkletad med olja, liksom han själv där han stod mitt bland alla sina mojänger och myste, för där var han i sitt rätta element.

Jordbruket som han bedrev tillsammans med brodern, pockade också på hans insats, speciellt under brådare perioder, men det var han måttligt intresserad av så det hände ibland att han och pappa gjorde arbetsbyte. Pappa hjälpte till hos Sundstens med den syssla som skulle göras just den dagen och Hannes fick arbeta i verkstaden med någon teknisk detalj som det enligt pappa var bråttom med. En lösning som fungerade och båda var nöjda.

Vad annat kunde man vänta sig av ”smeden”, än att han var ägare till bland annat en av nejdens allra första traktorer med tillhörande plog och harv och ett stort tröskverk som han for runt med till gårdarna i

Sundby och Karby och tröskade åt bönderna. Detta tröskverk var så stort att det fordrade dubbel bemanning jämfört med ett normalt sådant, men så var också dess kapacitet därefter. Då han rörde sig på vägarna med sitt anslående ekipage, drog han allas blickar till sig och synnerhet vi barn var nyfikna på detta. Om vi råkade ha rast i skolan så sprang alla ner till vägen och klängande på staketet följde vi det med blicken så länge vi såg skymten av det, eller tills skolklockan ringde in till lektion. Om något barn av i dag finner detta något förvånande, så tänk då på att ingen av oss hade tidigare sett till exempel en långtradare, få hade ens sett ett tåg, så för oss var detta en sensation.

Jag skall ur minnet försöka beskriva det imponerande följet och jag hoppas att jag minns rätt, trots de många åren som förflutit sedan dess. I täten körde Hannes den stora, järnhjulsförsedda traktorn som drog det hela. Efter kom själva tröskverket och lokomobilen, vi kallade den ångpannan, med nedfälld pipa och sist ännu därtill en flake med nödvändig rekvisita.

Jag var också flera gånger med som arbetshjon både på Vannäs och hos ”Sammuls”, som vi kallade Holländers.

Då var jag väldigt ung och hade läst om de stora rancherna i Amerika, så när ångvisslan ljöd vid starten eller förkunnade att det var mat- eller kafferast eller då arbetet var slut för dagen, så var jag i fantasin en farmarflicka ”over there”, men de tankarna höll jag givetvis för mig själv.

Det skulle finnas mycket att berätta om denne aktade och på ett positivt sätt säregna karl, som hade så bestämda åsikter om saker och ting. Han påstod till exempel att slåttermaskinen och symaskinen var de enda fullkomliga uppfinningar som gjorts och kanske han hade rätt. Så upprepade han gärna de gamla visdomsorden ”En åsnas hår grånar, men en vis mans hår faller av”. Till saken hör att han var flintskallig och att han vid ett tillfälle dristade sig att rikta de orden till pensionerade ärevördige folkskolläraren J. V. Vesterlund, som hade mycket och grått, nästan vitt hår – hoppas han hade humor.

Här kan nämnas att det var han som i tiden tog initiativ och som arbetade för att Rosenlund museum invid Pedersöre prästgård kom till. Han färdades själv omkring i kommunen och samlade in föremål och jag kommer ihåg att vi bidrog med en vagga med målade blommotiv,

samt en del snickarverktyg. Han hade en gång i tiden varit lärare i Sundby skola.

Må så vara att Hannes i vardagslag då han donade i sin verkstad, var sotig och oljig från topp till tå, men då han klädde upp sig till fest så var han den prydligaste och mest välklädde karln i byn. Lång och kraftig som han var, så bar han upp sin mörka kostym med pondus. Skjortan var bländande vit och dessutom använde han alltid fluga och flinten blänkte som en nyputsad kopparpanna. Han bar runda mörkbågade glasögon och han var en god sångare. Kort sagt, han skiljde sig på många sätt från mängden och det är kanske därför jag har så tydliga minnen av honom.

Jag var alltid lika förvånad över att han överhuvudtaget kunde bli ren efter att jag sett honom i vardagslag och så väldigt ren dessutom.

Ännu en sak, han var faktiskt i hela 50 år ringförlovad med sin ungdomskärlek Amanda och vad som var orsaken till att det aldrig blev giftermål, var det väl bara de själva som visste.

Vagabonder och hästskojare

Förut var de flesta zigenare i trakten kringresande, som med häst och häckkärra färdades längs vägarna och rätt ofta fick också vi besök av dem, vilket inte alltid var så värst angenämt. De var verkligen sluga och använde sig av många knep för att få det de ville. Kvinnorna ansågs vara mera påträngande än männen, men egentligen gick kvinnorna, eller ”tatiskona” också männens ärenden, som då kunde hålla sig litet i bakgrunden och inte verka så tjatiga. Då kvinnfolket satte i gång med sitt tiggande, ”beisase”, så var det nästan ingen ände på eländet. ”Söta mora ge no ein liten någonting”, allt medan de tecknade i handen. Än var det ”ein kaffe- eller sokersmolo”, än något annat som de behövde. Det första de gjorde, var att sätta på kaffepannan och de ville gärna bjuda, men då de alltid saltade sitt kaffe, så dracks det inte så gärna av gårdsfolket. Då karlarna ville ha till exempel en famn hö till hästen så var det ”söta hossbondi”, som de vände sig till och de var nog kända för att få en oanad stor och välpackad börda att rymmas mellan sina armar, något som ingen missunnade dem eller hästen.

Otroligt många kunde få rum på kärran, för de hade förmåga att placera sig så väl att det vid första anblicken inte märktes hur många de egentligen var. De satt både framåt, bakåt och åt sidorna, med benen dinglande utanför. Ibland hade en del barn hoppat av innan de var inom synhåll, för att vi inte skulle märka att så många var i antågande. Deras klädbylten som de alltid förde med sig, fyllde dessutom till stor del upp kärrorna. Så de var nog på sitt vis riktiga levnadskonstnärer.

Ibland sov de över, tätt packade på golvet i bagarstugan och vintertid också på köksgolvet och fast de varje gång dyrt och heligt lovade att fara vidare tidigt följande morgon, så hände det allt för ofta att vi var tvungna att hoppa över dem då vi skulle ut till morgonmjölkningen.

I rättvisans namn skall erkännas att de alltid höll sig rena och prydliga. Trots att de, som vi tyckte, för det mesta höll till efter vägarna, så skötte de väl om sina bädd- och övriga persedlar. Som huvudkuddar använde de tygpåsarna som de förvarade sina kläder i. Kvinnorna bar långa vida svarta sammetskjolar som måtte ha varit väldigt tunga då de

bestod av många meter tyg. De överdådigt spetsprydda blusarna var däremot tunna och ofta färggranna. Alla vuxna kvinnor bar smycken, en del så tunga örhängen att de måste ha kedjor också runt öronen som stöd. Det mörka, vågiga håret var oftast kammat i mittbena och två, inte så strama flätor.

De oftast resliga karlarna klädde sig då som nu i mörka byxor med tillhörande väst och bländvit skjorta. Byxbenen var instoppade i stövelskaften och klädseln fullbordades av en slokhatt tryckt på de svarta lockarna.

”Tattarna” sysslade med hästhandel i stor skala och kanske var det en av orsakerna till att de kom till oss, där de fick ”prata hästar” med pappa och Abbo, men självklart kom de också därför att de kunde räkna med att få nattkvarter ibland.

På den tiden fanns så kallade hästskojare, inte bara bland zigenare, även om de nog ansågs vara de som mest sysslade med manipulering och här följer ett par exempel. För att en gammal häst skulle verka yngre, filades tänderna och den fick uppiggande medicin. En annan gång kunde det handla om en allt för yster häst, som då kunde behandlas med något lugnande medel och så vidare i den stilen, så det gällde nog för både köparen och den som hade för avsikt att byta häst, att vara på alerten innan det skulle bli handel av. Annars låg det nära till hands att han skulle bli grundlurad, vilket förekom.

En familj skilde sig på ett positivt sätt från mängden, nämligen Yrjö Svartz med sin fru Rosa och deras lille son Valde, som hade namn om sig att vara präktigt folk. De bodde i vår ”bagastugo” en julhelg och tack vare att de hela tiden eldade i öppna spisen, så hade de det varmt och skönt.

Då Yrjö dog så var vi alla i familjen bjudna till begravningshögtiden, som hölls i finska pingstförsamlingens kyrka i Jakobstad där han varit medlem. Gravläggningen skedde på begravningsplatsen invid Pedersöre kyrka. Allt detta var verkligen en fin upplevelse, som jag tror, inte allt för många utomstående fått vara med om.

I dagligt tal kallades detta folk av byborna nästan alltid tattare, mycket sällan, zigenare och aldrig romer.

Jag kan inte låta bli att också nämna något om ett par av de kringvandrande vagabonderna, eller luffarna, som de rätt och slätt kallades.

De som ofta återkom blev man riktigt bekant med. Det var ganska vanligt att folk i allmänhet fick öknamn, som på något sätt kunde förknippas med personen ifråga och inte heller luffarna undgick detta öde. Därför var det en som led av arbetsskygghet och kallades givetvis för ”Lata Matt”. Pappa försökte ibland att få honom att göra rätt för maten, genom att såga eller klyva lite ved, men det tog inte lång stund, innan han tröttnade och berättade att han måste till stan för att köpa nya ”böxona”, en ursäkt som han drog till med precis varenda gång. Han bar förresten de klassiska tiggararattributen på axeln, nämligen staven med knytet.

Annorlunda förhöll det sig med Arvo som var hemma från Karelen Han kom för det mesta uttryckligen för att arbeta och förtjäna pengar och stannade ibland ett par veckor i sträck. Ofta kom han vid tider med arbetstoppar, alltså vid sådd, höbärgning och spannmålsskörd. Kraftig som han var, så kunde han ta i där det behövdes, men mentalt led han av sviter från kriget, vilket det fanns tydliga tecken på. Det här var i slutet på fyrtiotalet och början på femtiotalet, och jag har ofta undrat över hans och hans olyckskamraters vidare öden.

Pappa i Kanada

De sista tre åren innan pappa gifte sig med mamma, alltså i slutet på 1920-talet, reste han som så många andra unga män till Kanada för att arbeta i skogen, för hans del i trakten av Vancouver.

I dag ångrar jag att jag inte tog reda på mera om den tiden, men några små episoder av de han berättade har jag ändå lagt på minnet.

Arbetet i skogarna innebar tungt slit, för de ville naturligtvis förtjäna så mycket som det var möjligt under den begränsade tidsperiod som de var där. De flesta var ju i sina bästa år och pappa gillade att ta i, så jag hörde inte att han någonsin klagade på den hårda arbetstakt som hade rått där.

Pappa fotograferad i Kanada.

Han berättade i positiva ordalag om den goda och rikligt tilltagna maten som serverades ute i Kamperna, vilken skilde sig väsentligt från den enkla kost som de flesta var vana med i ”gamla landet”. Vi fick höra om stora, rågade fat med till exempel ägg och skinka, samt inte minst den läckra kokta laxen.

Då andan föll på, svängde han sig med engelska uttryck, men det förekom inte så ofta.

I samband med mat var det till exempel chicken och icecream och kanske var det just där, som han för första gången i sitt unga liv, kom i kontakt med dem.

Någon enstaka gång fick de slå sig lösa och resa in till närmaste stad, som förresten inte alls låg så nära. Resan genom de milsvida skogarna

företogs med tåg och med skräckblandad förvåning lyssnade jag till hans berättelse om grizzlybjörnarna, som i hela sin väldighet resta på bakbenen stod invid järnvägsspåret och att deras ögon lyste likt glödlampor i reflexskenet från tågbelysningen.

På foton från platser där pappa och de andra pojkarna från våra trakter och övriga Finland arbetade, kan man se hur enormt stora träd det växte där. Då vi vet att precis alla fälldes med yxa och handsåg, så kan vi få åtminstone en liten föreställning om vilket enormt arbete de utförde. De arbetade alltid två och två och höll i varsin ända av en lång och kraftig ”justissåg”.

Inne i städerna och bebyggda trakter växte urgamla knotiga lövträd, så tjocka att bilar kunde köra rakt igenom den ihåliga stammen.

Innan jag som liten fick se dessa bilder, visste jag just inget om yttervärlden, så jag blev minst sagt imponerad av allt jag såg, vilket för dagens barn knappast skulle bereda någon större överraskning.

Hemma fanns en del föremål, som pappa hade fört med sig hem, som till exempel den stora gröna ”trunken” som jag mest förknippar med en massa förmaningar. Den är gjord av tjock järnplåt och det var lockets vassa kanter som jag och senare syster Ulla, måste akta oss mycket noga för. Samma visa har både mina barn och barnbarn fått sig till livs och kanske just därför har ingen fått sina fingrar i kläm. Inte ännu kan jag väl

Farmor Ida med barnen Lina, Einar och Anna. Fotot togs medan pappa befann sig i Kanada.

tillägga. Så fanns det en jättestor kappsäck i läder, samt något som liknade en slags förrättningsväska, som han kallade ”Klubbäger” (Club-bag). Ett fickur i guld och en enklare ”arbetsklocka”, samt två klackringar. Hans enda bror Abbo fick den ena. För övrigt fanns det mest gångkläder i trunken vid hemkomsten. Bland annat en rutig så kallad Kanadajacka, en skinnfodrad sak med vit fårskinnskrage för kalla dagar. Så några svidar, bland annat den svarta brudgumskostymen som kom till användning ett par år efter hemkomsten, samt ett otal skjortor försedda med löskragar. Närapå exotisk i mina ögon var pälsmössan med kulle av läder och en nervikbar överdel av skinn från en känguru, samt ränseln gjord av brunfläckigt sälskinn.

Mina föräldras brudfoto.

Att åtminstone kostymerna var av hög kvalitet kan jag intyga, för nästan varenda en fick ett nytt liv och tjänade mej länge efter att de blev omoderna som sådana och kanske också för trånga. Då syddes de om till så kallade promenaddräkter för min räkning. Under efterkrigstiden fanns det ju inte tyg att köpa.

En svart, vidbrättad hatt, den kallades och heter väl fortfarande Borsalino, tydligen av Italienskt ursprung. Den finns ännu kvar och tas fram varenda vår för vädring och den för onekligt tankarna till 20-talsmaffian.

Måste ännu berätta om hans fina ”kombinegen”, ett underklädesplagg där byxor och skjorta hängde ihop med varandra. Jo då, den var försedd med ”baklucka”, men kanske inte så värst praktisk ändå, för den drog han på sig bara vid finare tillfällen vilka kanske inte så ofta förekom. Den garderob som de återvändande hämtade hem, representerade en viss status, då kläderna tydligt visade att de varit utomlands.

För att återgå till Kanada som land, så vill jag tro att mitt stora intresse för dess storslagna natur som jag bland annat genom litteratur och film har tagit till mig, bottnar i just det som pappa har berättat för mig från sin vistelse där.

Slutord

Ännu i tretton–fjorton års ålder umgicks jag med lärarinneplaner, men dem höll jag för mig själv. Omständigheter som jag redan berättat om, gjorde att jag övergav de planerna och stannade hemma för att hjälpa till med arbetet på gården.

Jag har ändå haft förmånen att få leva och arbeta med många barn i min närhet, vilket jag är tacksam över, ty barn har alltid varit och är fortfarande mitt stora intresse.

1956 gifte jag mig med Nils och vi begåvades med fem barn, vilka i sin tur gett oss tolv fina barnbarn och som grädde på moset, fyra barnbarnsbarn, hitintills skall jag väl tillägga. Sedan 1960 har vi bott i Nykarleby.

Jag jobbade fjorton år på Rummelbackens barnträdgård, som den då kallades, och från den tiden har jag många fina minnen. Pappa Nisse gick bort i november 1991, endast 61 år gammal, så tyvärr förunnades han inte att få uppleva alla sina barnbarn.

Stället där jag föddes är ett av de äldsta i Sundby, omnämnt redan på 1600-talet. Många och inte minst vi själva har undrat över varför det heter ”Pysbacka”, då det egentligen ligger ganska lågt. Någon har berättat att namnet kommer från ”Bysbacka”, vilket låter lika ologiskt. Vad jag vet så har ingen forskat i namnet.

Jag vet inte mycket om tiden före farfar och farmor, men farfarsfars efternamn var Göransson. Alltså var det farfar som tog namnet Nylund.

En tid efter pappas bortgång 1960 tog farbror Einar över och sedan hans son Bengt. Einar gick bort i januari 1996. Bengts son Tommy har stått som ägare i ungefär tio år och under den tiden har stora förändringar gjorts. Genom markköp har gårdens odlingsareal ökat med det dubbla, varav största delen numera är täckdikad.

Nu strävar Tommy och pappa Bengt tillsammans sida vid sida och då båda är genuint intresserade av det de håller på med, så kan de förhoppningsvis få se goda resultat av mödan.

De arbetar trots allt som alla odlare, på naturens hårda villkor och kan därför inte i alla lägen förutse vad som väntar dem vid odlingssäsongens slut.

Hästintresset har gått i arv, men av naturliga skäl ligger det numera mest på hobbynivå.

Bengts fru Kristina och Tommys fru Mari är naturligtvis också viktiga personer på gården. De sköter hemmen väl och får allting att blomma både ute och inne. Tommy och Mari har tre barn, Madelene, Joanna samt Emil, som har samma namn som vår far. John heter han efter morfar och Einar efter farfarsfar. Så förhoppningsvis kommer nästa bonde på fädernegården att heta Emil John Einar Nylund.

Av hela mitt hjärta, önskar jag familjen allt gott under deras fortsatta gärning på ”Pysbacka”.

Farbror Einar med fru Ingrid samt barnen Bjarne, Margot, Marita och Bengt.

Tack till

Susanne Liljeström-Holm
Fredrik Liljeström
Aurora Holm
Elias Holm
Tina Nylund
Göran Frilund
FILI/Delegationen för den svenska litteraturens främjande
Svenska kulturfonden
Svensk-Österbottniska samfundet.

Tack också till alla som gett mig uppmuntran under arbetets gång och bidragit med foton och en del fakta.

Tidigare utgivet av Labyrinth Books Ab

Sex berättelser om vanliga, men ovanliga människor, Anders Smedberg
Lycksalighetens pris, Alf Snellman
Steget från stenåldern, Lorenz Uthardt
Kloka kvinnor och modiga män, Ernst Jacobson
Livet och livat i Västerskogen, Aage Weber
Flanör i sex städer, Håkan Ahlnäs
Pressröster från Sydösterbotten, Börje Sidbäck
Livet i Vörå – skildrat med pensel, Paul Hägglund och Marita Bagge
I trädgårdens rum, Aagot Jung
Som på räls, Mari-Louise Strandberg
Anni – en sömmerska och hennes samhälle, Monika Janfelt
Kyrkobyggarna Rijf, Lars Smeds
Upptäck Nykarleby i bild, Leif Sjöholm
Blommens bästa bitar, Allan Blom
… och till jord återvända, Börje Backholm
En helgedom under fem sekler, Magnus Enlund
Klart Vatten, Tytti Enroth-Nortes
Din för evigt?, Jan Sten
Resepredikanten, Roy Michelsson
Nättingar, Nejonögonfisket i Nykarleby älv, Nils Storå
Om rätt och orätt, Monika Mattson
Pakistansk balansgång, Bertil Ekenstén-Möller
Ett band för vänskapen, Nina Backlund
Från blåbär och björk till hucklebär och douglasgran, Agnes Rands
Havsörnsungarna Pelle, Putte och Frida, Bertil Ekenstén-Möller
En bit i taget, Birger Thölix
Juthbacka – en oas i småstadsidyll
Juthbacka – keidas idyllisessä pikkukaupungissa
Livets debet och kredit, Gösta Fagerholm
Skogsvårdsföreningarna i Finland, Joakim Blom
Raggarpiss, Berndt Berglund
Hemliga trianglar, Bertil Ekenstén-Möller
Vår en på våren, Carl-Johan Krogius
Släkten Krogius, Carl-Johan Krogius
Skärvor av drömmar, Dorothy Röj
Livets stora frågor, Rune Paro
Nyckelmannen, Greta Blomqvist
Joint Operation, Birger Thölix
Delar av en stig, Martin Jern
Ränker och skandaler över Indien, Bertil Ekenstén-Möller
Bolaget, Bertil Ekenstén–Möller
Entreprenörens ABC, Kaj Carlson
Under mitt steg, Camilla Lindqvist
Hej, det är Blommen, Allan Blom och Birger Thölix
Testamentet, Marita Bagge

Rekvisition:
Labyrinth Books Ab, Skogsgatan 1, 66900 Nykarleby
tfn 050 5263122
www.labyrinthbooks.fi

Tidigare utgivet av Labyrinth Books Ab

Sex berättelser om vanliga, men ovanliga människor, Anders Smedberg
Lycksalighetens pris, Alf Snellman
Steget från stenåldern, Lorenz Uthardt
Kloka kvinnor och modiga män, Ernst Jacobson
Livet och livat i Västerskogen, Aage Weber
Flanör i sex städer, Håkan Ahlnäs
Pressröster från Sydösterbotten, Börje Sidbäck
Livet i Vörå – skildrat med pensel, Paul Hägglund och Marita Bagge
I trädgårdens rum, Aagot Jung
Som på räls, Mari-Louise Strandberg
Anni – en sömmerska och hennes samhälle, Monika Janfelt
Kyrkobyggarna Rijf, Lars Smeds
Upptäck Nykarleby i bild, Leif Sjöholm
Blommens bästa bitar, Allan Blom
… och till jord återvända, Börje Backholm
En helgedom under fem sekler, Magnus Enlund
Klart Vatten, Tytti Enroth-Nortes
Din för evigt?, Jan Sten
Resepredikanten, Roy Michelsson
Nättingar, Nejonögonfisket i Nykarleby älv, Nils Storå
Om rätt och orätt, Monika Mattson
Pakistansk balansgång, Bertil Ekenstén-Möller
Ett band för vänskapen, Nina Backlund
Från blåbär och björk till hucklebär och douglasgran, Agnes Rands
Havsörnsungarna Pelle, Putte och Frida, Bertil Ekenstén-Möller
En bit i taget, Birger Thölix
Juthbacka – en oas i småstadsidyll
Juthbacka – keidas idyllisessä pikkukaupungissa
Livets debet och kredit, Gösta Fagerholm
Skogsvårdsföreningarna i Finland, Joakim Blom
Raggarpiss, Berndt Berglund
Hemliga trianglar, Bertil Ekenstén-Möller
Vår en på våren, Carl-Johan Krogius
Släkten Krogius, Carl-Johan Krogius
Skärvor av drömmar, Dorothy Röj
Livets stora frågor, Rune Paro
Nyckelmannen, Greta Blomqvist
Joint Operation, Birger Thölix
Delar av en stig, Martin Jern
Ränker och skandaler över Indien, Bertil Ekenstén-Möller
Bolaget, Bertil Ekenstén–Möller
Entreprenörens ABC, Kaj Carlson
Under mitt steg, Camilla Lindqvist
Hej, det är Blommen, Allan Blom och Birger Thölix
Testamentet, Marita Bagge

Rekvisition:
Labyrinth Books Ab, Skogsgatan 1, 66900 Nykarleby
tfn 050 5263122
www.labyrinthbooks.fi

Doris Liljeström (1932–2019) ombads av sin son att skriva något om lantbruketss gamla redskap och arbetsmetoder. Hon gjorde mer än så. Hon skrev en hel bok om livet på den gård utanför Jakobstad där hon växte upp.

I boken ser hon på sin omgivning och sina medmänniskor med frågvishet och glad blick. Skisserna av det genuint agrara är personliga, men har också en fängslande allmängiltighet.

Boken är en tidsresa från mitten av trettiotalet till femtiotalets mitt. Landet upplevde två krig, men också tekniska och sociala omvälvningar, vilka förändrade livsvillkoren, inte minst på landsbygden.

ISBN 978-952-5986-02-0
9 789525 986020